

MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

Vedecký časopis pre medzinárodné
politické, ekonomické, kultúrne
a právne vzťahy

Scientific journal of international
political, economic, cultural
and legal relations

Ročník XIV. / Volume XIV.

2/2016

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis
pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy
Fakulty medzinárodných vzťahov
Ekonomickej univerzity v Bratislave

Journal of International Relations

Scientific journal
of international political, economic, cultural and legal relations
published by the Faculty of International Relations
at the University of Economics in Bratislava

Indexovaný v / Indexed in:

Medzinárodné vzťahy 2/2016, ročník XIV.
Journal of International Relations 2/2016, Volume XIV.

Medzinárodné vzťahy

Journal of International Relations

Redakcia / Editorial office:

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovak Republic

Tel.: 00421 2 6729 5471

E-mail: mv.fmv@euba.sk

Hlavná redaktorka / Editor-in-chief:

Ludmila LIPKOVÁ

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board:

Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR University of Malaya, Malaysia

Doreen BEKKER Rhodes University, South Africa

Alexandru BURIAN Moldavian Association of International Law, Moldova

Eva CIHELKOVÁ Pan-European University, Slovakia

Alan V. DEARDORFF University of Michigan-Ann Arbor, USA

Attila FÁBIÁN University of West Hungary, Hungary

Tatiana FILOSOFOVA NRU Higher School of Economics, Russia

François GEMENNE Sciences Po, France

Otmar HÖLL University of Vienna, Austria

Edward H. HUIJBENS University of Akureyri, Iceland

María Teresa INFANTE Caffi University of Chile, Chile

Siti Rohaini Binti KASSIM University of Malaya, Malaysia

LI Hsi-Mei Chinese Culture University, Taiwan

Klavdij LOGOŽAR University of Maribor, Slovenia

Stanislav MRÁZ College Danubius, Slovakia

Julija NESTERENKO Russian State University for the Humanities, Russia

Rebecca NEUMANN University of Wisconsin-Milwaukee, USA

Jan OSTOJ Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland

Hakan G. SICAKKAN University of Bergen, Norway

Karol SORBY University of Economics in Bratislava, Slovakia

František ŠKVRNDA University of Economics in Bratislava, Slovakia

Pavel ŠTURMA Charles University in Prague, Czech Republic

Chong-Ko Peter TZOU Tamkang University, Taiwan

Harun UÇAK Mugla Sitki Kocman University, Turkey

Jolita VVEINHARDT Vytautas Magnus University; Sports University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor:

Samuel GODA

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Jazyková redaktorka / Language editor:

Slovenský jazyk / Slovak:

Katarína STRELKOVÁ

Iné jazyky / other languages:

bez korektúry / no language editing

Vydavateľ / Publisher: Vydavateľstvo EKONÓM, EU v Bratislave, IČO 00 399 957

Evidenčné číslo / Country registration number: EV 4785/13

ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print edition)

ISSN 1339-2751 (online)

Obsah

Pôvodné vedecké články

 ALBÁNSKA FIŠKÁLNA POLITIKA: DOBRÝ PRÍKLAD PRE PERSPEKTÍVU EÚ ARDIAN DURMISHI, PHD.; NIKOLAY PATONOV, PHD.. _____	120
 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ SKÚMANIA HYBRIDNEJ VOJNY – VOJNY 21. STOROČIA PLK. GŠT. ING. RADOSLAV IVANČÍK, PHD. ET PHD _____	130
 VYMEZENÍ REGIONÁLNIČ MOCNOSTÍ BLÍZKÉHO VÝCHODU VE 20. A 21. STOLETÍ PHDR. MARTINA PONÍŽILOVÁ, PHD. _____	157
 DÔSLEDKY KONFLIKTU MEDZI USA A RUSKOM Z HĚADISKA PROLIFERÁCIE JADROVÝCH ZBRANÍ ING. MGR. PETER ŠTEVKOV _____	186
 PRÍČINY ZNÁRODNENIA SPOLOČNOSTI SUEZSKÉHO PRIEPLAVU PROF. PHDR. KAROL SORBY, DRSc _____	204
INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY	
INŠTRUKCIE PRE AUTOROV	

Content

Original scientific papers

 ALBANIA'S FISCAL GOVERNANCE: A GOOD EXAMPLE IN EU PERSPECTIVE
ARDIAN DURMISHI, PHD.; NIKOLAY PATONOV, PHD.. _____ 120

 THEORETICAL BACKGROUND FOR THE RESEARCH OF PROBLEMS OF THE HYBRID WAR – THE WAR OF 21ST CENTURY
PLK. GŠT. ING. RADOSLAV IVANČÍK, PHD. ET PHD _____ 130

 DELIMITATION OF REGIONAL POWERS IN THE MIDDLE EAST IN THE 20TH AND 21ST CENTURY
PHDR. MARTINA PONÍŽILOVÁ, PHD. _____ 157

 THE IMPACT OF THE CONFLICT BETWEEN THE USA AND RUSSIA ON THE PROLIFERATION OF THE NUCLEAR WEAPONS
ING. MGR. PETER ŠTEVKOV _____ 186

 THE CAUSES OF NATIONALIZATION OF THE SUEZ CANAL COMPANY
PROF. PHDR. KAROL SORBY, DRSC _____ 204

ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS
GUIDE FOR AUTHORS

ALBÁNSKA FIŠKÁLNA POLITIKA: DOBRÝ PRÍKLAD PRE PERSPEKTÍVU EÚ ALBANIA'S FISCAL GOVERNANCE: A GOOD EXAMPLE IN EU PERSPECTIVE

*Ardian Durmishi*¹
*Nikolay Patonov*²

Štúdia sa venuje preskúmaniu dynamiky rozpočtovej bilancie a verejného dlhu v Albánsku pre obdobie 2005-2014. Dynamika oboch veličín je predpovedaná a nastavená až do roku 2020. Dané albánske hodnoty týchto premenných sú taktiež popísané v porovnaní s priemernými hodnotami pre EÚ-28. Pozornosť je venovaná prepojeniu medzi rozpočtovými deficitmi a deficitmi bežného účtu. Pomery rozpočtového deficitu a verejného dlhu sú v rámci zdravého intervalu sledovaného obdobia. Štatistické prognózy naznačujú udržanie postupného nárastu oboch veličín, ale v rámci zdravých a udržateľných hraníc. Toto je dobré svedectvo o verejných financiách Albánska v tomto ranom štádiu na ceste členstva v EÚ.

Kľúčové slová: rozpočtový deficit, verejný dlh, fiškálne právo, prognóza

The paper is intended to explore the dynamics of budgetary balance and public debt in Albania for the period 2005-2014. The dynamics of both variables are forecasted up to 2020. The place of the Albanian values of those variables will also be described in comparison with the mean values for the EU-28. Attention is paid on the link between budgetary deficits and current account deficits. The ratios of budgetary deficit and public debt are within healthy intervals in the studied period. The statistical forecasts suggest maintaining a gradual increase of both variables but not exceeding the healthy bounders. This is a good testimonial for the public finance of Albania at this early stage of the road to EU membership.

Key words: budgetary deficit, public debt, fiscal rule, forecasts.

JEL: H62, H63, H68.

¹ Ardian Durmishi, PhD., Marketing and Engineering Department, Economic Faculty, University „Aleksander Xhuvani“- Elbasan Albania, e-mail: ardiandurmishi@yahoo.com. The author holds a PhD in Finance. His thesis focuses on the challenges for Albania's public finance on the road to EU membership. He is currently teaching at the University. Special interest in his work are the topics of public finance, taxation, macroeconomic forecasts.

² Nikolay Patonov, PhD, is a Senior Assistant Professor at European Polytechnical University, Pernik, Bulgaria, e-mail: patonec@mail.bg.

1 INTRODUCTION

Fiscal policy of Albania was significantly improved since the beginning of 1990s. Along with important political and economic changes in this decade, the economy attained its sustainable dynamics and sufficient results. This tendency became more apparent after 2000, which results directly from improved macroeconomic policy.

The macroeconomic stabilization and the years of economic growth additionally facilitated a better and efficient fiscal governance after 2000. The governments of this period had unprecedented success in making use of the favour conditions for maintaining low deficits and reducing the levels of government debt. Albania thus enjoyed longest period of rapid development of the economy in all history of the country. It made possible the moving towards the broader political goals of the overall governance. As a result of the good macroeconomic and political governance and the success of the reforms, in 2010 the European Commission recommended beginning of negotiations for membership and in 2014 Albania got a status of an applicant.

Taking into account the importance of stable public finance for a growth-friendly economic policy, the needs of catching-up development will challenge the quality and efficiency of the fiscal governance of Albania. Thus, the paper is focused on the fiscal governance of Albania on the road to EU membership. The main purpose of the paper is to study the dynamics of budgetary balance and government debt for the period 2005-2014. The developments of both variables will be forecasted up to 2020. The place of the Albanian values of those variables will also be described in comparison with the mean values for the EU-28.

2 BUDGETARY BALANCE: DYNAMICS AND SPECIFICS

Fiscal policy, of course, is a part of the complex macroeconomic policy. Budgetary deficit got up to its peak in 1997 on the background of the crash of the financial pyramids and Kosovo crisis. In this time, the huge deficits were financed mostly by domestic bank loans. Nevertheless, the deficits began gradually decreasing after 1998 and were dragged down below 5 percent of GDP. (See Ministry of Finance of Albania)

After a significant decrease at the beginning of 2000, the volume of government spending remains relatively unchanged and floats around 30 percent of GDP. Another important trend appearing after this year is to improved revenue collection. The last trend, combined with spending discipline, contributes to a strong reduction of the budgetary deficits between 1998 and 2009. The deficits were reduced with more than 6 percent of GDP. The improved work of the tax administration and

simplifying of the tax system were major causes for a better situation of total government revenue.

The fiscal program performance maintains a weak positive tendency over the period of interest. Sharp increases are seen in the deficit in 2008 and 2009. The peak of course was in 2009 when the deficit reached 7 percent of GDP. This situation shows the results of the Global Crisis on the public finance. After this year, the budgetary balance comes back to its usual values. It is due to the gradual economic recovery begun since 2000. The preliminary data on 2014 show a significant decrease in the budgetary deficit which downs to below 2 percent of GDP. The dynamics of budgetary balance is shown on Graph 1. The annual values of this variable are expressed as ratio to GDP.

It is important to note, the Albanian budgetary deficits of the last few years are close to the mean deficits in the EU-28. A better budgetary balance than the average one for EU-28 is registered in 2009, 2010, and 2011. The deficits in these years were respectively 6.8, 6.5, and 4.4 percent of GDP. (See more: Eurostat) As evident, those budgetary deficits are determined by the peak of the crisis the EU members entered in 2008 as well as the Euro area debt crisis. Both the crises challenged the public finance of the member states in this period.

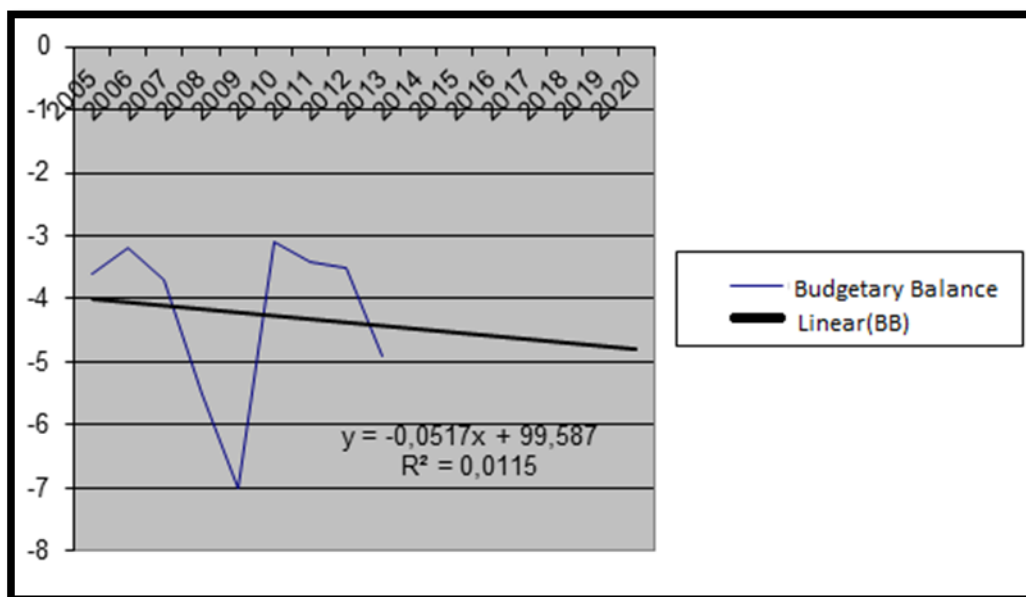
The Albanian budgetary deficits are not different from these of Croatia and Slovenia – Western Balkan countries which already have EU membership. What is more, the Albanian budgetary deficit in 2010 equals that of Bulgaria, which is a country maintaining one of the lowest deficits in the whole European Union. (See Eurostat) Then the Albanian deficit reached 3.1 percent of GDP. The database of Eurostat shows that excluding the Croatian deficit, these of the mentioned countries do increase after 2012. It is curious that the Albanian deficit after this year moves in synchron with that of Bulgaria. All that things show that the economic and financial development and integration of Albania must not be considered separately from those of the countries of the Balkan region. The main difference is related to the speed of the reforms and integration.

The developments of the budgetary balance are also forecasted up to 2020 on Graph 1. The annual data on the deficits are presented as ratio to GDP. As seen, maintaining the actual tend in dynamics of this variable imply a gradual increase until 2020. The forecasts show that the deficit will float between 4.2 and 4.8 percent of GDP. It means the increase in spending will outstrip the increase in revenue. Therefore, this disparity will make challenges for the stability of Albania's public finance in the next few years. It is important to note, the forecasts for the last two years are covered with the forecasts of the International Monetary Fund. (See IMF database) However, the experts of IMF predict deficits exceeding five and six percent in most of the years of the period after 2014. As evident, the fiscal performance tends to be better than the forecasts because of the upward phase of the business cycle entered not just by Albania

but also by the EU-28. In this context, there are needs for reforms in the work of tax administration not to be missed opportunities for rising tax revenues and fiscal consolidation in this phase of economic upswing. Despite the unbiased achievements, such measures need to be taken in the preaccession period as a whole. (Manoku – Kalia 2013)

In spite of the fact that these values of deficits are consisted with the objective of catching-up development, they are not reliable indications of stability of Albania’s public finance. They do not give significant positive signals to foreign investors. Therefore, the governments have to keep maintaining small budgetary deficits (up to 3 percent of GDP). Fiscal consolidation should be attained as a result of increased tax revenues. The government has to succeed to tax the new GDP increased and in this way to transmit the positive economic effects to the public finance health. As implied above, these line of behavior and direction of the reforms would be an efficient preparation for the future challenges of the EU membership.

Graph 1: Budgetary Balance in Albania for the period 2005-2020 (% of GDP)

Source: Ministry of Finance of Albania, Central Bank of Albania

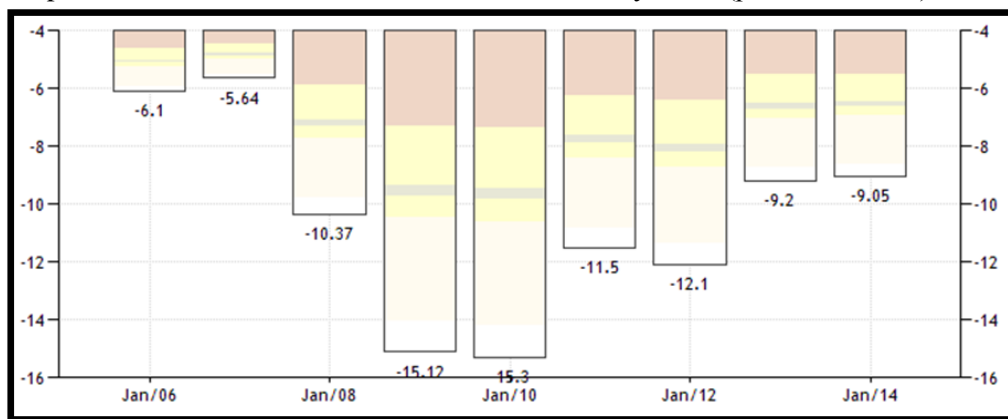
Many economists pay a special on the relationship between budgetary deficits and the deficit of the current account of the balance of payments. In economic literature this correlation is popular as twin deficit and has many macroeconomic and policy implications. This phenomenon has two conceptual explanations – via

Keynesian approach and via the relation of savings and investments. (Varol Iyidogan 2013, p.36)

Under the Keynesian approach, the expansionist fiscal policy worsens the state of the current account of the balance of payments as a result of increased income (Varol Iyidogan, 2013, p.36). Thus, the more the expansion, the less pure work of the market mechanism is. (Patonov 2013, p.315)

A set of empirical studies test the twin deficit hypothesis. As pointed out, if the twin deficit hypothesis is true under an automatic link between the balance of payments and domestic money supply, policymakers can control both the balance of payments and money supply via the fiscal position. (Ganchev et. al. 2012, p.2) Regression evidence is often found on small open economies. Albanian also has a small open emerging-market economy. An empirical study on the sample of Central and Eastern European countries confirmed the twin deficit hypothesis for all the countries, excluding Bulgaria and Estonia. (Ganchev et. al. 2012) Albanian conditions are closer to those of the CEE countries rather than those of Bulgaria and Estonia because of the lack of fixed exchange rate. Therefore, it is possible an econometric study to confirm the twin deficit hypothesis for Albania.

Graph 2: Current Account of Albania's Balance of Payments (percent of GDP)

Source: Tradingeconomics

Similar suspicions are being suggested by the data on the current account of Albania's balance of payments in Graph 2. As seen, there are deficits of the current account from 2006 to 2014. The highest values of negative balance have been registered in 2008, 2009, and 2010 with a peak in 2009. Graph 1 showed the budgetary deficits also are highest in these years as the peak is in 2009 too. Therefore, we could agree that the twin deficit hypothesis was confirmed in Albania, which creates favorable conditions for an eventual fixed exchange rate. The last solution would be a good preparation for adopting the common currency of the European Union at a further

stage. However, these conclusions are not definitive because they were not supported by an econometric methodology.

Another conclusion is in favor of the strict fiscal discipline. The permanent negative balance of the current account of the balance of payments means that every increase in government spending will buy more imports. Therefore, domestic resources will flow out and the effects of the fiscal expansion will tend to a minimum. In practice, the Albanian government expenditure has urged forward a worsening of the current account balance because the domestic supply is insufficient and not competitive to the imports. Such conclusions have been attained by (Muir – Weber 2013) studying the effects of the fiscal policy in Bulgaria. Consequently, these conclusions are valid not only for Albania and Bulgaria, but also for Eastern European emerging-market economies in general. Thus, fiscal expansion and higher budgetary deficits would be an acceptable way for countries which have stronger economies.

3 ALBANIA'S DEBT MANAGEMENT: DYNAMICS AND APPROACHES

In most of the economies, the taxes are used to soften fundamental shortcomings of overall fiscal policy, budgetary deficits, and cycle-friendliness. It is important to note, the importance of tax revenue as a policy instrument is increased in terms of small open economy because revenue multiplier is stronger than the spending one. (Muir – Weber, 2013) The last circumstance is caused by the general weakness of the economy and permanent current account deficits.

The practice of many countries has proven fiscal rules can improve the fiscal performance. (Debrun, et. al. 2007) However, these rules do not change the fundamental political engagement of the governments to abide fiscal discipline. (Wyplosz 2005)

It is important to note Albania's fiscal policy of last decade is very prudent. It could be seen from the overall reduction of the ratio of government debt to GDP before 2008. (See Ministry of Finance of Albania 2013, p.24) However, the growth in the borrowings of the government to finance large infrastructure projects and slowing down of the economic growth break the good tendency after this year. The ratio of the debt to GDP is expected to keep high values, (World Bank 2014, p.37) that makes Albania vulnerable for negative shocks. Thus, maintaining of acceptable of the ratio must be a prior fiscal goal.

The governments are limited to implement the last recommendation because of the difficulties in finding an optimal ratio of debt to GDP. The Maastricht criterion for debt of 60 percent could be accepted as a starting point. Empirical studies put an emphasis on the impact of the debt on economic growth. They found debt of 60-90 percent of GDP leads to a weak slowing down of the growth and there is an apparent slowing down after 90 percent of GDP. (Reinhart – Rogoff 2010, p.576) The slowing down debt of 60-90 percent effect is more apparent in terms of emerging markets. At

first glance, accepting 90 percent as a healthy above boundary of public indebtedness is the most appropriate policy recommendation for the Albanian governments.

Possible solution would be laying down a spending rule. In such a case, the rule should be combined with a mechanism of reverse link. Thus the unfavorable tendencies could be corrected, if weak revenue collection. (Ljungman 2008) Taking into account the low amount of tax revenues in European context, poor infrastructure, the high share of population in poverty, the need of catching-up development, rule implying an expenditure reduction or constraining the increase in spending would not be a good choice for Albania.

As a whole, there are fully technical reasons which make the fiscal rules to be not good solution for Albania's government debt. Many countries lay down fiscal rules in constitution or a special law. For example, Poland's constitution of 1998 introduced a maximum threshold of government debt. (60 percent of GDP) In 2013, Bulgaria imposed fiscal rules with the Law on Public Finance. (Zakon za publichnite finansi 2013) Other governments have initiated to inspire changes in the constitutions incorporating the rules – the case of Germany and Spain. These attempts for promoting fiscal stability are determined by both crises the European Union entered – the global financial crisis and the Euro area debt crisis.

Albania was not stringly hit by the crisis from 2008 and is still far from the effects of the European debt crisis. Along with the lack of problems related to the government debt, the country currently needs an institutional framework for elaborating and using fiscal rules. In this regard, difficulties could be expected in attaining political consensus regarding rules. Therefore, initially the levels of public indebtedness should have a form of political engagements being incorporated in the annual budget laws. Possible shortcoming of such an agreement could be the lack of succession. The political engagement for stable public finance is a fundamental precondition for successful fiscal governance.

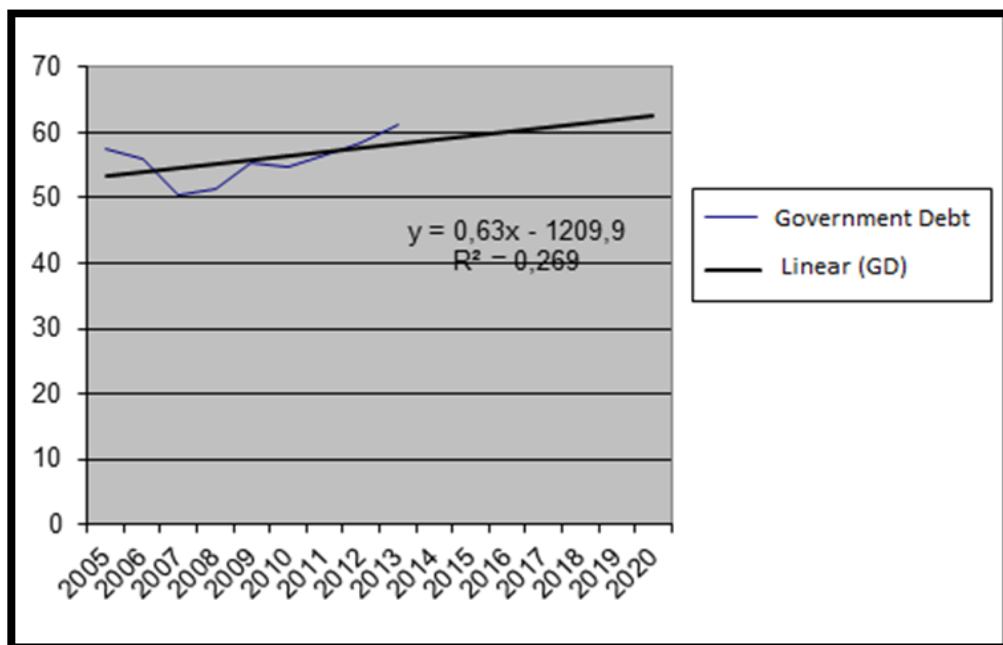
The management of the aggregation of debt is an alternative approach. Increase in the debt is expected in middle and long term because of the process of catching up. Thus the ratio of the debt to GDP could be reduced without a nominal reduction of the debt. The ratio could be lowered if the nominal growth of the debt is lower than the nominal growth of GDP. (Macdonald 2003) This approach is more appropriate for Albania's conditions because it makes the governments more flexible in debt management and entails less requirements to primary balance.

As seen from Graph 3, the Albanian ratio of the debt to GDP did not exceed the healthy boulder of the Maastricht criterion over the period of 2005-2014. There is a small increase in this ratio registered in 2013 and 2014. This is a positive feature of macroeconomic governance as well as unused potential for increase in the public indebtedness. Maintaining those ratios and even a little increase is consistent with the objective of catching-up development. Therefore, the governments can finance large

infrastructure projects without endangering overall public finance stability and economic growth exceeding 90 percent of GDP.

The expectations for a gradual growth of the government debt are a usual continuity of the current developments of the debt. As seen from graph 3, the simple statistical forecasts on the dynamics of the debt confirmed the growth expected up to 2020. Thus, the public indebtedness will follow the already formed tendency to increase. However, the increase is forecasted to overcome the healthy boulder of 60 percent towards the last years of the period but far less than 90 percent.

Graph 3: Public Debt of Albania for the period 2005-2020 (% of GDP)

Source: Ministry of Finance of Albania, Central Bank of Albania

4 CONCLUSIONS

In conclusion we can point out that fiscal rules are not necessarily best choice for Albania’s fiscal governance. The mananing of the mass of the debt is more appropriate approach in catching-up development’s point of view.

Yet there are difficulties in achieving fiscal balans but the ratios of budgetary deficit and public debt are within healthy intervals in the studied period. The statistical forecasts suggest maintaining a gradual increase of both variables but not exceeding the healthy bounders. Along with everything, there are favorable conditions to confirm the twin deficit hypothesis.

Notwithstanding, these findings are a good testimonial for the public finance of Albania at this early stage of the road of Albania to EU membership.

Subjects of further research will be econometric estimation on the budgetary balance and current account deficits for Albania as well as an estimation of the impact of Albanian's government debt on the economic growth.

REFERENCES:

1. BANK OF ALBANIA. Time Series Database of the Bank of Albania. [Online.] In: *Bank of Albania* [Cited 14.10.2015.] Available online: <http://www.bankofalbania.org/web/Time_series_22_2.php?evn=periodha&evb=agregate&periodha=1>.
2. DEBRUN, X. et. al. (2009): Independent Fiscal Agencies. In: *Journal of Economic Surveys*, 2009, Vol.23, Iss. 1, pp. 44-81.
3. EUROSTAT. (2015): Available online: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>>.
4. GANCHEV, G. et. al. (2012): Testing the Twin Deficit Hypothesis: The Case of Central and Eastern European Countries. In: *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, 2012, Vol. 2, Iss.1, pp.1-21.
5. INTERNATIONAL MONETARY FUND, DATA. (2015): IMF Members' Financial Data by Country. [Online.] In: *International Monetary Fund Data*, 2015. [Cited 14.10.2015.] Available online: <<http://www.imf.org/external/np/fin/tad/exfin1.aspx>>.
6. LJUNGMAN, G. (2008): Expenditure Ceilings—A Survey. International Monetary Fund, Working paper, WP/08/282. [Online]. In: *IMF eLibrary*, 2008. [Cited 14.10.2015.] Available online: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp08282.pdf>> .
7. MACDONALD, J. (2003): *A Free Nation Deep in Debt: The Financial Roots of Democracy*. NY: Farraur, Straus & Giroux, 2003. 576 pp. ISBN: 9780691126326.
8. MANOKU, EL. - KALIA, M. (2013): Marketing in the Tax Administration in Albania. In: *Scientific Annals of the "Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi, Economic Sciences Section*, 2013, Vol. 60/1, pp. 1-12.
9. MINISTRY OF FINANCE OF ALBANIA. Economic/Fiscal Program. [Online.] *Ministry of Finance of Albania*. [Cited 14.10.2015.] Available online: <<http://www.financa.gov.al/en/reports/economic-fiscal-program>> .
10. MUIR, D. - WEBER, A. (2013): *Fiscal Multipliers in Bulgaria: Low But Still Relevant*. International Monetary Fund, European Department, Working paper, WP/13/49. [Online]. In: *IMF eLibrary*, 2008. [Cited 14.10.2015.] Available online: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1349.pdf>> .

11. PATONOV N., (2013): Searching for a Restraint on the European Leviathan. In: *Scientific Annals of the "Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi, Economic Sciences Section*, 2013, Vol. 60, No2, pp. 315-330.
12. REINHART, C.M. – ROGOFF, K. (2010): Growth in a Time of Debt. In: *American Economic Review*, 2010, Vol. 100, Iss. 2, pp. 573-578.
13. TRADINGECONOMICS. Albania Current Account to GDP. [Online.] *Tradingeconomics*. [Cited 14.10.2015.] Available online: <<http://www.tradingeconomics.com/albania/current-account-to-gdp>>.
14. VAROL IYIDOGAN, P. (2013): The Twin Deficits Phenomenon in Turkey: an Empirical Investigation. In: *Journal of Business, Economics & Finance*, 2013, Vol. 2, Iss. 3, pp. 36-45.
15. WORLD BANK (2014): Albania Public Finance Review, Part I: Toward a Sustainable Fiscal Policy for Growth, Report No. 82013 – AL. [Online.] In: *World Bank Open Knowledge Repository*, 2014. [Cited 14.10.2015.] Available online: <<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/17279/820130ESW0P1430C0disclosed030100140.txt?sequence=2>>.
16. WYPLOSZ, CH. (2005): Fiscal Policy: Institutions versus Rules. In: *National Institute Economic Review*, 2005, Vol. 191, pp. 70-84.
17. ZAKON ZA PUBLICHNITE FINANSI (2013). [Online] In: *Darjaven Vestnik*, No15/2013. [Cited 14.10.2015.] Available online: <<http://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=72906>>.

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ SKÚMANIA PROBLEMATIKY HYBRIDNEJ VOJNY – VOJNY 21. STOROČIA

THEORETICAL BACKGROUND FOR THE RESEARCH OF PROBLEMS OF THE HYBRID WAR – THE WAR OF THE 21. CENTURY

Radoslav Ivančík¹

Hybridná vojna predstavuje v posledných rokoch jeden z najpoužívanejších pojmov vo sfére vojenstva a bezpečnosti, a čiastočne aj politiky a medzinárodných vzťahov, zvlášť po vypuknutí konfliktu na Ukrajine. Čoraz častejšie sa objavuje nielen vo vedeckých alebo odborných publikáciách, štúdiách či článkoch z oblasti vojenstva a bezpečnosti, ale tiež v rôznych časopisoch, správach a debatách mimo vojenskú a bezpečnostnú komunitu. Mohlo by sa zdať, že ide o nový termín alebo dokonca nový typ konfliktu, ale nie je to tak. Hybridná vojna nie je žiadny nový fenomén, je známa už veľa rokov, avšak po ruskej anexii Krymu je tento pojem oveľa populárnejší a častejšie používaný. Na druhej strane, väčšia časť širšej verejnosti nevie, čo tento termín naozaj znamená, čo hybridná vojna predstavuje, a preto sa autor vo svojom príspevku zaoberá teoretickými východiskami skúmania problematiky hybridnej vojny a prostredníctvom dosiahnutých výsledkov realizovaného výskumu objasňuje podstatu skúmaného problému.

Kľúčové slová: Hybridná vojna, konflikt, hrozby, bezpečnosť, vojenstvo.

Hybrid war represents one the most used terms in the area of military and security affairs, and particularly also in politics and international relationships in the last years, especially after the outbreak of conflict in Ukraine. It appears still more frequently not only in scientific or specialized military or security publications, studies or articles, but also in various journals, news, reports or debates out of military or security community. It might be seemed it is a new term or even new type of conflict, but it is not. Hybrid war is really no new phenomenon, it is known for many years; however, after the Russian

¹ plk. gšt. Ing. Radoslav Ivančík, PhD. at PhD., Generálny štáb Ozbrojených síl SR, Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava, e-mail: radoslav.ivancik@gmail.com.

Autor je profesionálny vojak, ktorý počas svojej profesionálnej kariéry pôsobil vo viacerých vedúcich funkciách na jednotlivých stupňoch velenia a riadenia Ozbrojených síl SR. Je autorom viacerých domácich i zahraničných vedeckých monografií, vysokoškolských učebníc, vedeckých i odborných štúdií, článkov a príspevkov najmä z oblasti vojenstva a národnej a medzinárodnej bezpečnosti.

annexation of Crimea, it is much more popular and used. On the other hand, the majority of wider public do not know what the mentioned term exactly represents, and that is the reason why an author of the article deals with this topic from theoretical point of view, and, through gained results of the research, tries to explain the essence of examined problem.

Key words: Hybrid war, conflict, threats, security, military.

JEL: Z00, Z19

1 Úvod

Hybridná vojna – pojem, ktorý sa v posledných rokoch, a zvlášť po vypuknutí konfliktu na juhovýchode Ukrajiny, objavuje čoraz častejšie nielen v slovníku vojakov, vojenských teoretikov alebo bezpečnostných expertov, ale aj v slovníku politikov, novinárov či diskutujúcich občanov. Neobjavuje sa už len vo vedecko-odborných publikáciách, štúdiách či vedecko-odborných časopisoch a zborníkoch z oblasti vojenstva a bezpečnosti, ale pomerne frekventovane aj v rôznych správach, reportážach, článkoch, publicistických reláciách alebo debatách mimo odbornej vojenskej a bezpečnostnej komunity. Podľa Světnička sa dokonca z označenia hybridná vojna stal po vypuknutí konfliktu na Ukrajine „módny“ pojem zaznievajúci z úst kdekoho. (Světnička, 2015)

Z vyššie uvedených riadkov by sa mohlo zdať, že ide o nový pojem, nový odborný termín či dokonca nový typ vojny. Ale nie je to tak. V nijakom prípade nejde o nový fenomén ani o nový typ konfliktu, ale len o akési znovuobjavenie tohto pojmu a jeho spopularizovanie po ruskej anexii Krymu na jar 2014 a dobytí rozsiahlych území bojovníkmi Islamského štátu v Iraku a Sýrii v rokoch 2013 a 2014. Hybridné vojny či konflikty tu už totiž boli. Jeden z učebnicových príkladov predstavuje zabratie časti územia v českom pohraničí v roku 1938, keď hitlerovské Nemecko využilo nielen vojenské, ale aj politické, ekonomické, informačné a humanitárne prostriedky. (iDNES.cz, 2015)

Po ďalší príklad hybridnej vojny nemusíme chodiť až tak ďaleko do minulosti, stačí si spomenúť na prvú a druhú vojnu v Čečensku v rokoch 1994 až 1996, resp. 1999 až 2009, v ktorých boli čečenský separatisti schopní skombinovať konvenčný spôsob vedenia ozbrojeného zápasu s gerilovým spôsobom boja, realizovať psychologické operácie s cieľom nakloniť si miestne obyvateľstvo na svoju stranu, a zároveň vykonávať kriminálne aktivity a teroristické útoky nielen na území Čečenskej autonómnej republiky, ale najmä na ostatnom teritóriu Ruskej federácie. Bohužiaľ, ako uvádza Renfrew, mnohé z aktivít čečenských separatistov boli označené ako vojnové zločiny a zahynulo pri nich množstvo nevinných civilistov, vrátane detí, ako napríklad pri Beslanskom masakri v roku 2004. (Renfrew, 2011)

Typickým príkladom hybridnej vojny je podľa Caseyho aj konflikt z roku 2006 (označovaný tiež ako druhá libanonská vojna) medzi Izraelom a libanonským hnutím Hizballáh, ktorého príslušníci boli schopní využívať súčasné moderné civilné technológie (napríklad zabezpečené mobilné telefóny, počítače a telekomunikačné systémy, atď.) v kombinácii s modernými zbraňovými systémami (napríklad protitankovými, protilodnými a zem-vzduch riadenými strelami, raketami, mínometmi, modernými bezpilotnými prostriedkami, atď.) a improvizovanými výbušnými systémami inovatívnym a neočakávaným spôsobom. (Casey 2009, s. 28) Hizballáh, ako nešťatny a nekonvenčný aktér, zároveň vedel identifikovať slabiny konvenčných regulárnych izraelských ozbrojených síl a úspešne aplikovať protiopatrenia voči ich silným stránkam. (Zúna 2010, s. 36)

Medzi ďalšie príklady z nedávnej minulosti možno zaradiť konflikty v Gruzínsku v roku 2008, v Líbyi v roku 2011, na juhovýchodnej Ukrajine od roku 2014 alebo súčasnú vojnu vedenú Islamským štátom na Blízkom východe a v juhozápadnej Ázii.

2 VYMEDZENIE A DEFINOVANIE HYBRIDNEJ VOJNY

2.1 AMERICKÁ ŠKOLA

Za „znovuobjavením“ termínu hybridná vojna, ako aj ďalších súvisiacich pojmov – hybridné hrozby, hybridný konflikt či hybridný spôsob vedenia boja – stojí Frank Hoffman. „Hybridná vojna“, podľa neho, „predstavuje viac ako len konflikt medzi štátmi a inými ozbrojenými skupinami. Je aplikáciou rôznych foriem konfliktu, ktoré najlepšie odlišujú hybridné hrozby alebo hybridné konflikty. To platí najmä odvtedy, odkedy môžu byť hybridné vojny vedené ako štátmi, tak i rôznymi nešťatnymi aktérmi.“ (Hoffman 2009a, s. 36)

Hybridná vojna tak podľa Hoffmana predstavuje vojnu, v ktorej pôsobia štátni i nešťatni aktéri, ktorí pri vedení bojovej činnosti využívajú metódy, ktoré predstavujú hybridné hrozby. Tie, ako uvádza Hoffman, „zahŕňajú celú škálu spôsobov boja, vrátane konvenčných spôsobov a schopností, neregulárnej taktiky a nepravidelných formácií, ako aj kriminálne a teroristické činy, ktoré zahŕňajú neobmedzené násilie, nátlak, spoločenské nepokoje a rozvrat.“ (Hoffman 2007, s. 8) „Tieto rôznorodé aktivity môžu byť vykonávané viacerými samostatnými jednotkami (alebo dokonca tou istou jednotkou), pričom sú operačne a takticky riadené a koordinované v priestore operácie za účelom dosiahnutia synergického efektu vo fyzickom i psychologickom rozmere konfliktu. Želané účinky pritom možno dosiahnuť na všetkých úrovniach konfliktu.“ (Hoffman 2009a, s. 36)

Glenn definuje hybridné hrozby ako „nepriateľa, ktorý súčasne a adaptabilne používa rôzne kombinácie politických, ekonomických, sociálnych a informačných prostriedkov a zároveň konvenčné, nepravidelné, katastrofické, teroristické a rozvratné kriminálne metódy vedenia boja.“ (Glenn 2009, s. 2) Na doplnenie treba uviesť, že

nepriateľ môže podľa Glenna predstavovať kombináciu pôsobenia štátnych a neštátnych aktérov.

Podobnú definíciu prijali na konferencii k hybridným vojnám,² podľa ktorej „hybridná hrozba predstavuje akéhokoľvek protivníka, ktorý súčasne a adaptívne uplatňuje konkrétnej situácii prispôsobený mix konvenčných, neregulárnych, teroristických a kriminálnych prostriedkov a aktivít v priestore operácie, pričom skôr ako o individuálneho aktéra, ide o protivníka alebo hrozbu pozostávajúcu z kombinácie štátnych a neštátnych aktérov.“ (US JFC HWC, 2009)

Tento pohľad potvrdzuje Kilcullen, ktorý o hybridnej vojne hovorí ako o modernom konflikte zahŕňajúcom kombináciu konvenčnej vojny, neregulárnej vojny, občianskej vojny, povstania a terorizmu (Kilcullen 2009). Nemeth ju vo svojej práci venovanej čečenskej vojne charakterizuje ako moderný spôsob gerilovej vojny, v ktorej sú využité moderné technológie a moderné metódy mobilizácie. (In AFJ 2009)

McCuen zasa za hybridnú vojnu považuje „vojnu, ktorá má síce konvenčnú formu, ale rozhodujúce boje sú vybojované nie na konvenčných, ale na asymetrických bojiskách. Predstavuje boj proti ozbrojenému nepriateľovi, súboj o získanie nadvlády nad priestorom operácie a snahu o získanie podpory miestneho obyvateľstva, udržanie si podpory vlastného obyvateľstva a tiež podpory medzinárodného spoločenstva. Pritom práve nekonvenčné a asymetrické boje vybojované v rámci tejto ľudskej komunity nakoniec rozhodujú o úspechu alebo neúspechu.“ (McCuen 2008, s. 107)

Okrem vyššie uvedených názorov a definícií existujú samozrejme aj ďalšie od iných autorov, napríklad od Williamsona (2009), McCulloha a Johnsona (2013), Davisa (2013) alebo Deepa (2015), ktoré sú však viac či menej podobné a neprinášajú zásadnú zmenu v americkom pohľade na skúmanú problematiku. Niektoré sú obširnejšie, niektoré stručnejšie, v niektorých sa autori sústreďujú viac na využitie hlavne fyzických nástrojov s cieľom vyrovnať prevahu protivníka alebo jeho zdoľanie, a v niektorých zasa viac na nefyzické spôsoby vedenia boja, napríklad kybernetické útoky alebo psychologické operácie. V podstate sa však zhodujú v tom, že v prípade hybridnej vojny ide o vojnu, v ktorej dochádza k súbežnému využitiu konvenčných i nekonvenčných prostriedkov, techník a metód pri vedení bojovej činnosti, a v prípade hybridných hrozieb ide o rozmanitú kombináciu regulárnych síl, neregulárnych síl a/alebo kriminálnych elementov, všetkých zjednotených s cieľom dosiahnuť stanovené ciele.

V každom prípade, bez ohľadu na úplnosť či neúplnosť používaných definícií, alebo odchýlky v nich, „hybridná vojna a hybridné hrozby“, ako uvádza Bowers, „predstavujú pre Spojené štáty americké veľmi reálnu bezpečnostnú výzvu, ktorej budú musieť čeliť v nasledujúcich dekádach.“ (Bowers 2012, s. 39)

² U.S. Joint Force Command Hybrid War Conference, Washington D.C., 24th February 2009

Potvrdzujú to slová bývalého amerického ministra obrany Gatesa, ktorý na margo škály možných hrozieb v rámci príprav vyváženej stratégie Pentagonu na ďalšie obdobie uviedol, že „v budúcnosti je možné očakávať ešte väčšie množstvo deštruktívnych nástrojov a taktiky, od sofistikovaných až po jednoduché, ktoré budú uplatňované v hybridných konfliktoch alebo ešte komplexnejších formách boja.“ (Gates 2009)

Aj preto Mattis uviedol, že „americké ozbrojené sily sa musia transformovať na hybridné sily a rozšíriť svoje nekonvenčné spôsobilosti.“ Odôvodnil to tým, že Spojené štáty americké budú viesť v 21. storočí vojny v hybridných podmienkach. V tejto súvislosti však zdôraznil, že „budovanie nových nekonvenčných spôsobilostí nesmie ísť na úkor klasických konvenčných, ale USA sa musia sústrediť na budovanie mixu oboch typov spôsobilostí.“ (In Kruzal 2009) A to preto, že i keď Spojené štáty budú s najväčšou pravdepodobnosťou pôsobiť v tomto storočí v hybridných konfliktoch, pokiaľ existujú konvenčné hrozby od konvenčných protivníkov a neodstránila sa možnosť vojny medzi štátmi, dovtedy musia USA udržiavať svoje konvenčné spôsobilosti a kapacity ako základ svojich schopností pre ostatné typy konfliktov. (Mattis – Hoffman, 2007, s. 1)

V podobnom duchu sa vyjadril aj Casey, podľa ktorého „americké jednotky budú čeliť v budúcnosti v konfliktoch hybridným hrozbám – dynamickej kombinácii konvenčných, nepravidelných, teroristických a kriminálnych spôsobilostí, využívaných asymetrickým spôsobom s cieľom byť protiváhou, resp. obmedziť výhody (silné stránky) amerických ozbrojených síl. Tie musia byť z toho dôvodu dostatočne prispôsobivé a všestranné, aby boli schopné čeliť týmto hrozbám.“ (Casey 2009, s. 28)

2.2 EURÓPSKY POHĽAD

Jedným z prvých Európanov, ktorý sa zaoberal problematikou hybridných vojen a vedel ich definovať bol van Kappen. „Hybridná vojna“, podľa neho, „predstavuje široké spektrum nepriateľských aktivít, v ktorých úloha vojenského komponentu je skôr malá, pretože politický, informačný, ekonomický a psychologický vplyv sa stáva hlavným prostriedkom vedenia boja. Takéto metódy pomáhajú dosiahnuť významné výsledky: teritoriálne, politické a ekonomické straty nepriateľa, chaos a rozvrat systému výkonu štátnej moci, a oslabenie morálky spoločnosti.“ (In SGS 2014)

Kappenov prínos však nespočíva len v definovaní hybridnej vojny a v konštatovaní, že „ide o kombináciu klasickej vojny s využívaním nepravidelných vojenských formácií“. Významné je predovšetkým to, že naplno poukázal na fakt, že „štáty, ktoré vedú hybridnú vojnu, uzatvárajú dohody s neštátnymi aktérmi, bojovníkmi (žoldniermi), súkromnými organizáciami a skupinami miestnych obyvateľov, avšak akúkoľvek komunikáciu s nimi dôrazne popierajú. Títo aktéri totiž môžu vykonávať (realizovať) také veci (kroky), ktoré si štát nemôže dovoliť

podniknúť.³ Všetka špinavá robota tak môže byť potom hodená na plecia nevládných organizácií“ (In UAP 2015).

V rámci európskeho pohľadu na skúmanú problematiku stojí za pozornosť aj britský názor vyjadrený v Koncepte budúcich pozemných operácií, ktorý spracovalo Centrum pre rozvoj, koncepty a doktríny britského ministerstva obrany. Podľa tohto konceptu „britské ozbrojené sily, a predovšetkým pozemné sily, musia byť pripravené tak, aby boli schopné odolať prekvapivým útokom a získať alebo znovu získať iniciatívu, a musia byť vyzbrojené tak, aby boli schopné čeliť konvenčným alebo hybridným hrozbám, keď nepriateľ využíva mix všetkých jemu dostupných nástrojov, konvenčných a/alebo nekonvenčných síl, doplnených o politické, ekonomické a ďalšie aktivity s cieľom dosiahnuť ním stanovené ciele.“ (DCDC 2008, s. 14)

Pod pojmom hybridná vojna sa v koncepte rozumie „konflikt, v ktorom štátni alebo neštátni aktéri využívajú všetky spôsoby vedenia boja súčasne, pričom používajú moderné konvenčné zbrane, nekonvenčné spôsoby a taktiky, terorizmus a kriminálne aktivity s cieľom destabilizovať existujúci poriadok (systém).“ (DCDC 2008, s. 15) V dokumente sa zároveň uvádza, že „takéto výzvy si vyžadujú budovanie adekvátnych bojových spôsobilostí, keďže existuje vysoká pravdepodobnosť použitia nových zbraní, vykonávania kybernetických útokov a potenciálne aj nasadenia rádiologických zbraní s cieľom dosiahnuť strategické účinky, ktoré ohrozia britské záujmy.“ (DCDC 2008, s. 15)

Určitú minimalistickú pozíciu pri konceptualizácii hybridnej vojny zastáva v rámci britského poňatia Parry, podľa ktorého „hybridná vojna je vedená nepravidelnými jednotkami, ktoré majú prístup k sofistikovaným zbraňam a systémom, ktoré zvyčajne používajú regulárne jednotky.“ (In Wilkie 2009) V tomto prípade je však potom otázne, v čom spočíva rozdiel oproti nepravidelnej vojne.

Z prostredia Českej republiky treba vyzdvihnúť práce Žunu a Světničku, ktoré minimálne v českom prostredí významným spôsobom pomohli ozrejmiť a pochopiť problematiku hybridných vojen, hybridných hrozieb, hybridného spôsobu vedenia boja

³ Poznámka autora: Štát je viazaný dodržiavaním medzinárodného práva, napríklad Ženevskými konvenciami na ochranu obetí vojny alebo Haagským dohovorom či Ženevským protokolom upravujúcim používanie zbraní vo vojne. Ženevské konvencie spolu so svojimi dodatkovými protokolmi predstavujú základný prameň medzinárodného humanitárneho práva (a tiež vojnového práva). Ich hlavnou zásadou je, že v prípade ozbrojeného konfliktu musí byť rešpektovaná dôstojnosť ľudskej bytosti a bez akéhokoľvek nepriaznivého rozlišovania musia byť pred konfliktom a jeho následkami chránení tí, ktorí na konflikte nie sú priamo zúčastnení, ako aj tí, ktorí boli z konfliktu vyradení v dôsledku choroby, zranenia či zajatia. Zmluvnými stranami Ženevských konvencií sú všetky štáty sveta a ich zásady (a zásady I. a II. dodatkového protokolu) sú súčasťou medzinárodného obyčajového práva, takže z toho titulu zaväzujú každého člena medzinárodného spoločenstva k ich dodržiavaniu. Porušenie Ženevských konvencií predstavujú vojenské zločiny, a preto je ich páchatel', podľa medzinárodného práva, trestne zodpovedný.

a ďalších s tým spojených procesov a javov. Ocenenie si zaslúžia aj Kříž, Schevcuk a Števkov, ktorí sa zaoberali hybridnou vojnou ako novým fenoménom v bezpečnostnom prostredí Európy. Výsledkom ich práce je návrh komplexnej definície hybridnej vojny: „Hybridná vojna je ozbrojený konflikt vedený kombináciou nevojenských a vojenských prostriedkov s cieľom ich synergickým efektom prinútiť protivníka k vykonaniu takých krokov, ktoré by sám o sebe nevykonával. Aspoň jednou stranou konfliktu je štát. Hlavnú úlohu pri dosiahnutí cieľov vojny hrajú nevojenské prostriedky v podobe psychologických operácií a propagandy, ekonomických sankcií, embárg, kriminálnych aktivít, teroristických aktivít a iných subverzívnych aktivít podobného charakteru. Vojenské operácie útočníka sú vedené nepravidelnými silami kombinujúcimi symetrické a asymetrické spôsoby vedenia bojovej činnosti proti celej spoločnosti a najmä proti jej politickým štruktúram, orgánom štátnej správy a samosprávy, ekonomike štátu, morálke obyvateľstva a ozbrojeným silám.“ (Kříž - Schevcuk – Števkov 2015, s. 8)

Na Slovensku, kde sa ani zďaleka nevenuje vojenskej vede taká pozornosť, resp. nie sú vytvorené také podmienky na výskum v oblasti vojenstva ako v susednom Česku alebo v mnohých iných krajinách či už v rámci alebo mimo Severoatlantickej aliancie, za pozornosť stoja predovšetkým práce Milana Hanka, ktorý poukazuje na to, že so zmenou charakteru bezpečnostného prostredia sa mení aj charakter dnešných konfliktov a vojen, pričom ponúka rozbor hybridnej vojny ako jednej z možných foriem vojny popri doteraz viac zaužívaných formách, (Hanko 2015, s. 67) a Beskida, ktorý prostredníctvom analýzy hybridnej vojny na Kryme poukazuje na nové možnosti a spôsoby vedenia moderného boja – vedenia tzv. vojny novej generácie (Beskid 2014, s. 24). Okrem toho je nevyhnutné oceniť aj snahu o výskum konfliktov, ktorý prebieha pod vedením doc. Kazanského na Katedre bezpečnostných štúdií Fakulty medzinárodných vzťahov a politických vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

2.3 RUSKÁ KONCEPCIA

Analýza ruskej koncepcie hybridných vojen, hybridných hrozieb a hybridných spôsobov vedenia boja má mimoriadny význam pre ďalší výskum predmetnej problematiky nielen z dôvodu obrovskej vojenskej sily Ruskej federácie, ale aj z dôvodu úspešnej aplikácie zásad hybridnej vojny najprv (i keď len čiastočne) pri rusko-gruzínskom konflikte v roku 2008 a neskôr (plne) pri bleskovej anexii Krymu na jar 2014.

Za otca ruskej koncepcie hybridnej vojny sa považuje náčelník Generálneho štábu Ozbrojených síl Ruskej federácie a prvý námestník ministra obrany – armádny generál Valerij Vasilievič Gerasimov, podľa ktorého „hybridná vojna je vojnou novej generácie, v ktorej tradičné vojenské metódy a postupy sú nahradené hybridnými, to znamená širokou škálou politických, ekonomických, informačných, medzinárodných,

humanitárnych a ďalších nástrojov“. Gerasimov ďalej hovorí, že „v 21. storočí začína prevládať tendencia, keď hranice medzi vojnou a mierom sú rozmazané. Vojny sa nevyhlasujú a ak sa začnú, neprebiehajú podľa obvyklej šablóny. Skúsenosti z konfliktov spojených s tzv. farebnými revolúciami v severnej Afrike a na Blízkom Východe poukazujú na to, že prosperujúci štát sa môže stať za niekoľko mesiacov, ba dokonca aj dní arénou vojenského zápasu, obeťou zahraničnej intervencie, a dostať sa do stavu humanitárnej katastrofy, chaosu a občianskej vojny.“ (Gerasimov 2013)

„Ani v jednej z krajín“, pokračuje generál Gerasimov, „kde vypukla tzv. arabská jar, nie je oficiálne vyhlásená vojna, avšak sociálne, ekonomické a politické dôsledky pre jednotlivé štáty a spoločnosti sú zrovnateľné s následkami skutočnej vojny. K dosiahnutiu politických a strategických cieľov už netreba zbrane, resp. existujú účinnejšie nástroje. Na dosiahnutie stanovených cieľov je mnohokrát vhodnejšie použitie politických, ekonomických, informačných, humanitárnych a ďalších nevojenských opatrení, vrátane protestného potenciálu obyvateľstva cieľovej krajiny.“ Ako príklad uvádza Gerasimov používanie humanitárnych organizácií alebo súkromných bezpečnostných služieb. Príkladom sú podľa neho operácie v Sýrii, na Ukrajine alebo v Líbyi, kde najaté súkromné vojenské spoločnosti úzko spolupracovali s ozbrojenými oddielmi opozície, či pôsobenie Greenpeace v Arktíde. Náčelník generálneho štábu i ruská vláda sú presvedčení, že Západ financuje tak opozíciu, ako aj ďalšie organizácie, napríklad nevládne organizácie na Ukrajine i v Rusku. „To všetko je doplnené o skryté vojenské akcie informačného charakteru alebo špeciálnych jednotiek. Otvorené použitie sily so zámienkou „udržania mieru a regulácie krízy“ prebieha až na konci konfliktu s cieľom „dosiahnuť konečné ciele.“ (In Grohmann 2015)

V tejto súvislosti Gerasimov ďalej hovorí a pýta sa: „Samozrejme, najľahšie by bolo povedať, že udalosti arabskej jari nie sú vojna, a preto by sme ich my vojaci nemali skúmať. Ale možno práve naopak, nie sú tieto udalosti typickou vojnou 21. storočia?“. A zároveň dodáva: „Samotné pravidlá vojny sa zmenili. Vzrástla úloha nevojenských spôsobov dosiahnutia politických a strategických cieľov, ktoré v mnohých prípadoch svojou efektívnosťou prevyšujú silu zbraní. Vojenské sily sa často používajú pod pláštikom mierových operácií, ktoré majú dosiahnuť uzmiernenie znepriatelených strán.“ (Gerasimov 2013)

Náčelník generálneho štábu si kladie aj ďalšie rétorické otázky: „Čo je to súčasná vojna? Na čo treba pripravovať armádu? Ako má byť vyzbrojená?“. Odpovede na tieto a ďalšie súvisiace otázky by mali určovať cesty rozvoja ozbrojených síl v dlhodobej perspektíve a zároveň umožniť získať predstavu o spôsoboch ich použitia. V súčasnosti sa podľa Gerasimova zavádzajú nové, netradičné bojové postupy. Rastie úloha mobilných zoskupení rôznych druhov, ktoré pôsobia v jednotnom informačnom poli a v spravodajskom priestore vďaka možnostiam nových systémov riadenia a zabezpečenia. Vojenské operácie sú dynamickejšie, aktívnejšie a prinášajú viac

výsledkov. Vytrácajú sa taktické a operačné prestávky, ktoré by mohol protivník využiť. Nové komunikačné a informačné technológie umožnili zmenšiť priestorový a časový odstup medzi vojakmi a velením.

Frontálne zrážky veľkých zoskupení vojakov na strategickej a operačnej úrovni postupne, ako uvádza Gerasimov, ustupujú do úzadia. Vplyv na protivníka na diaľku sa postupne stáva hlavným spôsobom dosiahnutia cieľov operácie. Jeho objekty sa ničia v celej hĺbke jeho územia. Stierajú sa rozdiely medzi strategickou a taktickou úrovňou, útočnými a obrannými operáciami. Masovo sa využívajú veľmi presné zbrane. Súčasťou výzbroje sa stavajú zbrane fungujúce na základe nových fyzikálnych princípov a robotické systémy. Široko sa využíva asymetrická vojenská činnosť, ktorá umožňuje nivelizovať prevahu protivníka v ozbrojenom boji. Pritom sa využívajú príslušníci špeciálnych vojsk a sily vnútornej opozície na vytvorenie permanentného frontu na celom území znepriateleného štátu. Využíva sa tiež informačný vplyv, ktorého formy a spôsoby sa neustále zdokonaľujú. Prebiehajúce udalosti nachádzajú odraz vo vojenských doktrínach rôznych krajín. (Bačišin 2015)

Generál Gerasimov v súvislosti s riešenou témou prezentuje názor, že „nepriateľa je možné poraziť kombináciou politických, ekonomických, technologických, informačných a ekologických operácií.“ (Gerasimov 2013) Toto jeho vyjadrenie je v súlade s víziou vojny, ktorá sa neodohráva na fyzickom bojisku, ale ako uvádzajú ruskí teoretici, odohráva sa v tzv. psychologickú sféru. Podľa nich sa budúce vojny nebudú viesť klasickým spôsobom na bojisku, ale najmä v ľudských myšliach. Aj preto Rusko kladie v súčasnosti veľký dôraz na oblasť informačných a psychologických operácií. Informačné a psychologické operácie už nebudú ako doteraz hrať úlohu len podporných alebo pomocných aktivít, pretože dobre pripravená a vedená informačná a psychologická vojna môže podľa tejto koncepcie v mnohých prípadoch nahradiť tradičné spôsoby vedenia vojny bez potreby nasadenia veľkého počtu vojenských jednotiek a techniky.

V posledných konfliktoch sa podľa Gerasimova objavili nové metódy a spôsoby vedenia vojenských operácií, ktorých vývoj, zdokonaľovanie a uplatňovanie bude aj naďalej pokračovať a prinesie zásadné zmeny v charaktere budúcich ozbrojených konfliktov. Tie najväčšie zmeny medzi tradičnými a netradičnými vojenskými metódami (spôsobmi), ako ich prezentuje náčelník Generálneho štábu Ozbrojených síl Ruskej federácie, sú uvedené v nasledovnej tabuľke:

Tab. 1: Zmeny v charaktere ozbrojených konfliktov podľa V. V. Gerasimova

Tradičné vojenské metódy	Nové vojenské metódy
– vojenská akcia sa začína po strategickom rozvinutí vojsk	– vojenskú akciu začínajú vojenské jednotky v mierovom stave (vojna nie je vôbec)

<p>(vyhlásenie vojny),</p> <ul style="list-style-type: none"> – frontálne stretý medzi veľkými skupinami vojsk, ktorých základ tvoria najmä útvary pozemných síl, – porážka ľudskej a palebnej sily, prevzatie kontroly nad regiónom a hranicami s cieľom získať kontrolu územia, – deštrukcia ekonomickej sily protivníka a anexia jeho územia, – vedenie bojovej činnosti na zemi, vo vzduchu a na mori, – velenie ozbrojeným silám (útvaram, jednotkám) podľa pevnej, hierarchicky organizovanej štruktúry velenia a riadenia. 	<p>vyhlásená),</p> <ul style="list-style-type: none"> – nekontaktné stretý medzi vysoko pohyblivými a špecializovanými (hybridnými) bojovými jednotkami, – zničenie vojenskej a ekonomickej sily protivníka prostredníctvom krátkodobých a presných útokov (úderov) na jeho vojenskú a civilnú infraštruktúru, – masívne použitie vysoko presných zbraní a zbraňových systémov, špeciálnych jednotiek (operácií), robotizovaných kompletov a zbraní založených na nových fyzikálnych princípov (laserových, plazmových, akustických, vysokofrekvenčných a pod.), – využitie ozbrojených civilistov (4 civilisti na 1 vojaka), – súbežné útoky na nepriateľské jednotky a objekty na celom území, – súbežné boje na zemi, vzduchu, mori a v informačnom priestore, – použitie asymetrických a nepriamych metód, – velenie a riadenie jednotiek v jednotnom informačnom priestore.
--	--

Prameň: Berzinš 2014, s. 4.

Na vyššiu úroveň a kvalitu ruského operačného umenia, ktoré v súčasnosti „dosiahlo novú intelektuálnu fázu“, a na zmenu ruského pohľadu na vedenie vojny novej generácie poukázal Mattsson. Vo svojej prednáške na tému adaptácie ruských ozbrojených síl na nové operačné koncepty multipolárneho sveta hovorí, okrem iného, aj o zmene v smerovaní (posune) rozvoja ruských vojenských spôsobilostí do roku 2020. Ide predovšetkým o posun:

- od priamej deštrukcie k priamemu vplyvu,
- od priameho zničenia protivníka k jeho vnútornému rozkladu,
- od vojny so zbraňami a technológiami ku kultúrnej vojne,
- od vojny s konvenčnými silami k vojne so špeciálne pripravenými silami a komerčnými nepravidelnými zoskupeniami,
- od tradičného (3D) bojiska k informačnej a psychologickej vojne a vojne vnímania,

- od priamych stretov k bezkontaktnéj vojne,
- od lineárnej a lineárne členenej vojny k totálnej vojne, zahŕňajúcej nepriateľské sily a základne v jeho tyle,
- od vojny v reálnom fyzickom prostredí k vojne prebiehajúcej v ľudskom vedomí a v kyberpriestore,
- od symetrickej vojny k asymetrickej, vedenej prostredníctvom politických, ekonomických, technologických a ekologických kampaní,
- od časovo obmedzenej (ohraničenej) vojny k permanentnej vojne ako prirodzenej podmienke v živote národa. (In Berzinš 2014, s. 5)

V rámci objasnenia ruského pohľadu na hybridné vojny, resp. vojny novej generácie treba, okrem Gerasimovej koncepcie, spomenúť aj prácu Čekinova a Bogdanova. Význam ich práce spočíva najmä v tom, že hoci kladú dôraz na využívanie tých najmodernejších vojenských i nevojenských technológií, vojna novej generácie sa má podľa nich odohrávať predovšetkým v psychologickú a informačnú dimenziu, kde bude dochádzať k rozhodujúcim bojom. Do vojny budú podvrátnym spôsobom zaťahované protivníckove verejné inštitúcie, pričom týmto konfliktom, v ktorých majú byť vo veľkej miere využívané asymetrické postupy k podlomeniu presily protivníka, má predchádzať intenzívna výzvedná a prieskumná činnosť.

Čekinov a Bogdanov rozdelili priebeh vojny novej generácie do nasledovných fáz:

- 1) nevojenské asymetrické vedenie vojny zahŕňajúce informačné, psychologické, ideologické, diplomatické a ekonomické opatrenia ako časť plánu na vytvorenie priaznivých politických, ekonomických a vojenských predpokladov pre ďalšie fázy vojny;
- 2) špeciálne operácie s cieľom oklamať politických a vojenských predstaviteľov koordinovanými opatreniami prostredníctvom diplomatických kanálov, masovo oznamovacích prostriedkov, vládnych a vojenských agentúr, únikom falošných údajov, rozkazov, nariadení a smerníc;
- 3) zastrašovanie, klamanie a podplácanie vládnych a vojenských predstaviteľov s cieľom prinútiť ich, aby prestali plniť svoje služobné povinnosti;
- 4) destabilizujúca propaganda, ktorá má zvýšiť nespokojnosť obyvateľstva, čo bude umocnené príjazdom militantných skupín a eskaláciou podvrátnej činnosti;
- 5) zriadenie bezletových zón nad krajinou, ktorá má byť napadnutá, vyhlásenie blokády a rozsiahle využitie súkromných vojenských spoločností v tesnej spolupráci s ozbrojenými opozičnými jednotkami;
- 6) začatie vojenských akcií, ktorým predchádzal rozsiahly prieskum a diverzná činnosť, t. j. všetky typy, formy a metódy operácií, vrátane operácií špeciálnych jednotiek, operácií vo vesmíre, rádiové a elektronické operácie,

diplomatické spravodajstvo, spravodajstvo tajných služieb a priemyslová špionáž;

- 7) operácie vedené prostredníctvom cielených informácií, elektronický boj, letecké a kozmické operácie, nepretržité letecké zastrašovanie v súčinnosti s použitím vysoko presných zbraňových systémov (ďalekonosné delostrelectvo) a zbraní založených na nových technológiách (vrátane mikrovln, radiácie, neletálnych biologických zbraní);
- 8) likvidácia zostávajúcich miest odporu a zničenie zvyškov nepriateľských zoskupení prostredníctvom špeciálnych operácií vedených prieskumnými jednotkami, ktoré vyhľadávajú jednotky nepriateľa a hlásia ich súradnice raketovým a delostreleckým jednotkám; paľba s využitím vyspelých zbraní, sústredená na zničenie jednotiek, ktoré kladú odpor; nasadenie výsadkových jednotiek, ktoré obkľúčia posledné body odporu; a operácie na vyčistenie terénu prostredníctvom pozemných jednotiek. (Čekinov – Bogdanov 2013)

Z uvedeného vyplýva, že ruský pohľad na vedenie modernej vojny je založený na teórii, že hlavným bojovým priestorom je myseľ. Kříž k tomu uvádza: „Kým v časoch Sovietskeho zväzu a tesne po jeho rozpade lipla Moskva v prvom rade na tradičnej porážke protivníka silou, nasledovanej nahradením vlády a potom sociálnym inžinierstvom, v novom poňatí sú priority obrátené tak, že pre konečnú porážku protivníka nemusí ku skutočnému bojovému nasadeniu jednotiek vlastne ani dôjsť.“ (Světnička, 2015) Vedenie vojen novej generácie bude preto založené na informačnej a psychologickej vojne, aby bola dosiahnutá nadvláda nad nepriateľskými vojskami, získaná kontrola nad jeho zbraňami a technikou, a aby nepriateľské ozbrojené sily a civilné obyvateľstvo boli morálne a psychologicky zlomené. Hlavným cieľom je podľa možnosti čo najväčšie obmedzenie nasadenia ťažkej vojenskej techniky a síl a dosiahnutie toho, aby vojenské jednotky a civilné obyvateľstvo naopak podporovali útočníka, na škodu vlastnej vlády a vlastnej krajiny.

Napriek všetkým vyššie uvedeným informáciám Gerasimov tvrdí, že „Rusko na tomto poli zaspalo, a preto treba pracovať na náprave. Vojenské akcie sú totiž čím ďalej tým dynamickejšie, operačné a taktické pauzy, ktoré by mohol protivník využiť, sa strácajú, a nasadenie veľkých zoskupení síl na strategickej i taktickej úrovni je už tiež minulosťou. Hlavným prostriedkom na dosiahnutie stanovených strategických a operačných cieľov sa stávajú diaľkové, bezkontaktné akcie.“ (Grasimov 2013) Keďže hybridné vojny vníma generál nielen ako príležitosť, ale aj ako hrozbu, je podľa neho nevyhnutné, aby sa doterajšie koncepcie ďalej rozvíjali, aby bolo Rusko na tento typ vojny pripravené, vedelo jej čeliť, ale tiež využiť vo svoj prospech.

3 PRÍKLADY HYBRIDNEJ VOJNY

3.1 GRUZÍNSKO

Vojna v Gruzínsku sa začala 1. augusta 2008, keď gruzínske jednotky začali ostreľovať mìnometmi, granátometmi a z ručných zbraní Cchinvali – hlavné mesto Južného Osetska,⁴ vrátane obytných zón. Zomreli prví ľudia, vznikli prvé materiálne škody a keďže Gruzínsko pokračovalo v koncentrácii a rozmiestňovaní svojich síl na hraniciach Južného Osetska, začalo sa s evakuáciou civilistov do Severného Osetska. Siedmeho augusta jednotky gruzínskych ozbrojených síl opätovne ostreľovali Cchinvali a ďalšie osetské mestá. Vojna napokon naplno prepukla 8. augusta 2008 v deň otvorenia 29. letných olympijských hier v Pekingu, potom, čo Gruzínsko prekvapivo po podpísaní prímeria zaútočilo na Južné Osetsko, obkľúčilo jeho metropolu a začalo mohutný útok. Pri útoku zároveň napadli ruské kasárne a zabili desiatku ruských vojakov. Rusko požiadalo o mimoriadne zasadenie Bezpečnostnej rady OSN, s čím BR súhlasila. Potom, čo gruzínske jednotky pokračovali v útoku na Cchinvali a ďalšie osetské mestá po zemi i zo vzduchu, juhoosetský parlament požiadal Rusko pomoc. To o niekoľko hodín začalo protiofenzívu prostredníctvom jednotiek 58. armády, čím sa pomer síl na bojisku radikálne zmenil. (SME 2008) Po vytlačení gruzínskych jednotiek z územia Južného Osetska ruské vojenské jednotky pokračovali v útoku na gruzínske ozbrojené sily, vojenské objekty, sklady, základne a veliteľské stanovištia, a v postupe gruzínskym územím. Zastavili sa 55 km od Tbilisi, keď im vtedajší ruský prezident Dmitrij Medvedev nariadil ukončiť vojenské operácie v Gruzínsku.

Z hľadiska skúmanej problematiky je nutné upozorniť, že v tomto prípade nešlo o hybridnú vojnu v pravom slova zmysle, resp. o hybridnú vojnu v zmysle vyššie uvedených definícií. Bola to klasická konvenčná vojna, v ktorej boli primárne použité konvenčné zbrane a konvenčné postupy, avšak Rusko v nej zároveň významným spôsobom využívalo prvky hybridného vedenia boja k príprave a podpore vedenia svojich bojových operácií. K dosiahnutiu politických cieľov operácie nedošlo len s použitím vojenskej sily, ale aj prostredníctvom hybridných spôsobov boja (napríklad prostredníctvom ekonomických sankcií a embarga, informačnej vojny, kybernetickej

⁴ Po rozpade ZSSR v roku 1991 sa v Gruzínsku uskutočnilo referendum o nezávislosti krajiny, po ktorom krajina 9. apríla 1991 vyhlásila nezávislosť. Obyvatelia Južného Osetska však nesúhlasili s referendom, nechceli sa stať súčasťou Gruzínska, ale radšej chceli zotrvať v pevnom zväzku s Ruskou federáciou. V Južnom Osetsku sa uskutočnilo referendum, v ktorom sa drvivá väčšina obyvateľov vyslovila za nezávislosť od Gruzínska a samostatnosť. Južné Osetsko (podobne ako Abcházsko) sa následne oddelilo od gruzínskeho teritória. Tbilisi vyslalo vojenské jednotky, aby potlačili separatistické hnutie a tak sa začala vojna, ktorá stála 2 tisíc ľudí ich životy. Po skončení bojov dohliadalo na základe vzájomnej dohody na dodržiavanie prímeria 500 vojakov mierových síl z Ruskej federácie, Severného a Južného Osetska, Gruzínska a OBSE. V roku 2006 hlasovalo v referende 99 % Osetíncov za úplnú samostatnosť Južného Osetska (Kyselová, 2008).

vojny, diplomatických i humanitárnych aktivít, atď.), ktoré zohrali významnú podpornú úlohu. Obe strany ozbrojeného konfliktu viedli intenzívnu informačnú vojnu, čo sťažovalo oddelenie faktov od úmyselne šírených dezinformácií. Okrem toho, že Moskva a Tbilisi sa vzájomne obviňovali zo zabíjania civilistov a z vytvárania humanitárnej katastrofy, Moskva kládla vinu za rozpútanie krviprelievania Gruzínsku a jeho postup v Južnom Osetsku prirovnala ku genocíde, gruzínsky prezident Michail Saakašvili zasa obvinil Rusko, že si chce podmaniť jeho krajinu. Neskôr, v správe, ktorú si objednala Európska únia a text bol navrhnutý tímom pod vedením švajčiarskej diplomatky Heidi Tagliavini, sa priamo hovorí, že to bolo masívne gruzínske ostreľovanie a delostrelecký útok na mesto Cchinvali počas noci zo 7. na 8. augusta 2008, čo sa považuje za začiatok vojnového stavu. (EurActiv 2009) O ďalšie tri roky obvinil prezidenta Saakašviliho aj jeho prívržencov zo zodpovednosti za rozpútanie vojny s Ruskom v roku 2008 aj predseda gruzínskej vlády Bidzina Ivanišvili.

K rovnakému záveru dospela aj gruzínska nezávislá vyšetrovacia komisia, ktorá sa zaoberala príčinami a dôsledkami vyostrenia situácie na Kaukaze v roku 2008. (HS 2012) Rusko bolo zasa z viacerých strán a od viacerých významných politikov kritizované za vstup ruských jednotiek na územie Gruzínska. EÚ ho vo vyššie zmienenej správe obvinila z provokácií a jeho reakciu na útok na ruských vojakov za neprimeranú. (EurActiv 2009)

Informačnej vojne dominovali tri hlavné témy: 1. Gruzínsko, a najmä jeho prezident Saakašvili, boli agresori; 2. Rusko bolo nútené zasiahnuť na obranu svojich občanov a zabrániť humanitárnej katastrofe; 3. Západ nemá nijaký legitímny dôvod na kritiku Ruska, pretože Rusko vykonalo iba to, čo Západ vykonal v roku 1999 v Srbsku v Kosove. Súbežne s informačnou vojnou proti Gruzínsku prebehla tiež vojna kybernetická. Viacero významných gruzínskych webových stránok, vrátane stránky gruzínskeho prezidenta, ministerstva zahraničných vecí, národnej banky, parlamentu a najvyššieho súdu bolo napadnutých a pozmenených. Tieto kybernetické útoky boli centrálné riadené a koordinované. Okrem toho dôležitú úlohu zohrali ruské výsadekové jednotky a sily zvláštneho určenia.

Napriek relatívne hladkému víťazstvu a získaniu cenných skúseností, konflikt ukázal aj slabiny, ktoré by sa Rusku v konflikte so silnejším protivníkom nemuseli vyplatiť. Preto reformy, ktoré oznámil prezident Medvedev bezprostredne po vojne, odrážajú zámery ako zlepšiť spôsobilosti ruských ozbrojených síl a schopnosť Ruska viesť účinné a efektívne ťaženia s využitím moderných technológií a nových operačných postupov.

3.1 UKRAJINA

Rusko, poučené konfliktom s Gruzínskom, použilo pri úspešnej anexii Krymu na jar 2014 širokú škálu vojenských (symetrických i asymetrických), politických, ekonomických, informačných, propagandistických, diplomatických a kybernetických

prostriedkov vedenia boja. Ukázalo sa, že Moskve, v súlade s Gerasimovovou koncepciou hybridnej vojny, nešlo o likvidáciu protivníka, ale o jeho ovládnutie. Použitie konvenčnej vojenskej sily sa stalo takmer nepotrebné (počas anexie nebol zabitý ani jediný ukrajinský vojak alebo civilista), pretože ovládnutím myslí krymského obyvateľstva, vojakov, námorníkov a príslušníkov ďalších ozbrojených zložiek, došlo k tomu, že títo pod informačným a psychologickým vplyvom (tlakom) zradili vlastný štát⁵ a podporili agresora, a tým umožnili Rusku dosiahnuť vytýčený cieľ.

Operácia prebehla podľa pripraveného scenára. Po presune dobre vyzbrojených, vystrojených a vycvičených osôb bez akýchkoľvek insígnií, došlo k rýchlemu obsadeniu dôležitých administratívnych budov, úradov, letísk a k blokovaniu vojenských základní; bol zabezpečený prísun civilných destabilizačných skupín s cieľom vyvolať nespokojnosť u miestneho obyvateľstva, boli nasadené špeciálne jednotky, rozvedka a príslušníci súkromných bezpečnostných agentúr so skúsenosťami z Podnesterska, Čečenska a Bosny a Hercegoviny. Súčasne pokračovala informačná a psychologická vojna so zameraním na elimináciu miest odporu. (Beskid 2015)

Ukrajina nebola na takúto situáciu vôbec pripravená. Jej nové politické vedenie bolo absolútne neschopné prijímať situácii adekvátne rozhodnutia a vydávať zmysluplné rozkazy ozbrojeným zložkám štátu. Ich velenie, vzhľadom na absenciu rozkazov od najvyšších predstaviteľov krajiny, nebolo schopné riadiť, organizovať a už vôbec nie koordinovať činnosť jednotlivých ozbrojených a bezpečnostných zložiek a prijímať účinné a efektívne protiopatrenia na zabránenie anexie polostrova. Problém spočíval aj v tom, že ukrajinská armáda a bezpečnostné zložky boli dlhodobo podfinancované, nedostatočne vyzbrojené, vystrojené, zásobované, s nízkou úrovňou pripravenosti, vycvičenosti, s malými alebo vôbec nijakými skúsenosťami z bojových operácií, nereformované a navyše slabo lojálne k skorumpovanej vláde.

V prípade anexie Krymu a konfliktu na juhovýchodnej Ukrajine sa, na rozdiel od rusko-gruzínskej vojny v roku 2008, už naplno prejavili všetky spôsoby vedenia hybridnej vojny, vojenské i nevojenské. V rámci vojenskej dimenzie sú Rusko a ním podporovaní separatisti, schopní do konfliktu nasadiť široké spektrum jednotiek a vojenskej techniky. Podľa amerického ministerstva obrany malo v novembri 2014 Rusko na Ukrajine (bez zahrnutia Krymu) 7 tisíc vojakov a celkovo sa ich vraj dosiaľ na Ukrajine vystriedalo viac ako 40 tisíc, čo však Rusko popiera. Naopak, obviňuje Spojené štáty a krajiny NATO, že prostredníctvom poradcov z radov ozbrojených síl, špeciálnych jednotiek a spravodajských služieb a nimi financovaných súkromných vojenských a bezpečnostných spoločností, pomáhajú ukrajinským ozbrojeným

⁵ Z 18 tisíc ukrajinských vojakov dislokovaných na Kryme, 14,5 tisíc prešlo na stranu Ruska. V prevažnej väčšine išlo o vojakov ruskej národnosti.

zložkám, pravidelným i nepravidelným. Rusko a ruské organizácie na druhej strane aktívne podporujú (logisticky, materiálne a personálne) separatistov, ktorí predstavujú kombináciu miestneho obyvateľstva, občanov Ruska a ďalších krajín bývalého Sovietskeho zväzu, vrátane niekoľkých dobrovoľníkov zo Slovenska, Česka a ďalších krajín Európy.

V rámci nevojenskej dimenzie treba poukázať na využívanie diplomatických, ekonomických, informačných, kybernetických a humanitárnych nástrojov. Napríklad, ruská diplomacia sa usiluje na pôde svetových organizácií o obhajobu svojich aktivít a o oslabenie pozície Kyjeva, hlavne presadzovaním a propagáciou federalizácie Ukrajiny. Z ekonomických nástrojov ide najmä o manipuláciu s cenou za dovážaný ruský zemný plyn a obmedzujúce netarifné opatrenia na ukrajinské potravinárske tovary. Pre ukrajinskú ekonomiku sú nepríjemné tiež sankcie v podobe zákazu dovozu rôznych druhov potravín a tovarov do Ruska alebo využívania ruského vzdušného priestoru ukrajinskými aerolinkami. Rusko využíva tiež tzv. novú propagandu, ktorá nemá za cieľ príjemcu informácie presvedčiť, ale hlavne zneistiť ho v pohľade na to, čo je pravda a čo nie, a čomu možno veriť.

V rámci udržania si podpory u domácej populácie Rusko využíva širokú paletu mediálnych prostriedkov, predovšetkým štátnej televízie, ktoré sú svojim pokrytím Ukrajiny schopné významne ovplyvniť nielen domácu, ale i ukrajinskú verejnú mienku. Dôležitú úlohu v tejto oblasti zohrávajú aj platení internetoví blogeri, ktorí na domácich i zahraničných weboch prispievajú do diskusií, v ktorých vyjadrujú podporu ruským aktivitám a spochybňujú protiruské názory a aktivity. V rámci využívania kybernetických nástrojov možno spomenúť viacero kybernetických útokov na webové stránky a systémy ukrajinských štátnych inštitúcií, dopravné siete, webové stránky dobrovoľníckych práporov a kybernetické útoky pomocou malwaru alebo spywaru. V rámci nevojenských nástrojov nemožno zabudnúť ani na dodávky potravín, liečiv, materiálu a techniky prostredníctvom humanitárnych konvojov z Ruska a plnenie ďalších úloh pod rúškom humanitárnych aktivít.

Zapieranie ruskej vojenskej participácie na operáciách na juhovýchodnej Ukrajine tiež patrí do arzenálu hybridnej vojny. Rovnako ako tam patrí to, že „ak Pentagon a NATO označujú ruské aktivity na Ukrajine ako vedenie „hybridnej vojny“, takisto možno týmto spôsobom označiť aj aktivity USA a ich spojencov na tej istej Ukrajine – nepravidelné ozbrojené jednotky sú aj na strane Kyjeva, rovnako ako silná mediálna propagačná činnosť a technologická podpora všetkými dostupnými prostriedkami v prospech Kyjeva.“ (Pravda 2015) Gerasimov tiež obviňuje Západ z vedenia hybridnej vojny na Ukrajine, pričom poukazuje najmä na pôsobenie zahraničných tajných služieb a obrovské finančné zdroje, informačné prostriedky a materiálno-technickú pomoc v prospech ukrajinských ozbrojených síl a nepravidelných ozbrojených skupín. „Generál i ruská vláda sú presvedčení, že Západ

financoval ukrajinskú opozíciu a ďalšie organizácie, napríklad nevládne, a to tak na Ukrajine, ako aj v Rusku.“ (Světnička 2015)

3.1 BLÍZKY VÝCHOD

Za typický príklad hybridnej vojny na Blízkom východe, ako už bolo naznačené v úvode, sa považuje vojna medzi libanonským Hizballáhom⁶ a Izraelom. Hizballáh v nej okrem už zmienených moderných civilných technológií v kombinácii s modernými zbraňovými systémami a improvizovanými výbušnými systémami využil množstvo ďalších prostriedkov, spôsobov a nástrojov hybridného boja, vrátane partizánskeho boja, informačnej vojny, psychologickéj vojny a kriminálnych i teroristických aktivít. Vedeniu Hizballáhu sa v boji proti ozbrojeným silám židovského štátu podarilo sústrediť, využiť a koordinovať útoky a aktivity paramilitantných jednotiek, kriminálnych skupín a teroristických buniek, nastražiť pasce a využiť iránsku vojenskú, finančnú, materiálnu a technickú podporu.

Za pozornosť stojí, že útokom na izraelské jednotky predchádzala, v rámci hybridného spôsobu vedenia boja, masívna informačná kampaň, zameraná nielen na arabské a moslimské komunity, ale aj svetovú verejnosť. Fotografie mŕtvych civilistov, zničených budov, a videá zobrazujúce utrpenie starcov, žien a detí, zbombardovaných civilných obydľí, škôl a nemocníc po izraelských útokoch boli s cieľom získať sympatie pre seba a odsúdenie Izraela okamžite zasielané do všetkých svetových médií a zavesené na internete. Výsledkom boli reakcie z mnohých strán žiadajúce zastaviť izraelské útoky na libanonskom území, obvinenia zo spáchania vojnových zločinov a psychologický nátlak na vedúcich politických a vojenských predstaviteľov židovského štátu.

Podľa Hoffmana práve okamžitá distribúcia fotografií a videozáznamov z bojiska spôsobila, že i keď Izrael tento konflikt vojensky neprehral, podľahol na informačnom poli, a tým prevládol u väčšiny širokej verejnosti pocit, že v ňom bol porazený. (Hoffman 2007, s. 38-39) Výrazne k tejto percepcii prispeli aj medializované obvinenia Izraela zo spáchania vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti. Luther v tom čase uviedol, že „izraelské vojská ignorovali vojenské právo a útočili na obytné domy bez ohľadu na škody, ktoré tým spôsobia. Opakované a neprimerané útoky na obytné štvrte poukazujú na to, že súčasná izraelská stratégia je v rozpore s princípmi medzinárodného humanitárneho práva.“ Podľa OSN prišlo počas izraelských útokov o život vyše asi 1 500 palestínskych civilistov, z toho 519 detí. Zničených alebo vážne

⁶ Hizballáh je libanonské šiitské politické a vojenské hnutie, ktoré vzniklo v roku 1982 zjednotením niekoľkých šiitských skupín v reakcii na izraelskú inváziu do Libanonu. V arabskom a moslimskom svete je považované za legitímnu politickú stranu, kým niektoré západné vlády a Izrael ho naopak považujú za teroristickú organizáciu. V oblasti južného Libanonu zriaďuje celý rad škôl, nemocníc a ďalších sociálnych služieb. Jedným z hlavných sponzorov Hizballáhu je Irán.

poškodených bolo podľa oficiálnych odhadov až 18 000 obytných jednotiek! (Aktuality 2014) Aj preto hlavná prokurátorka Medzinárodného trestného súdu začala počiatočné vyšetrovanie tvrdení o vojnových zločinoch Izraela. Izraelský premiér Benjamin Netanjahu na margo toho uviedol, že „Izrael sa len legitímne bránil proti palestínskym teroristom, ktorí pravidelne páchajú niekoľkonásobné vojnové zločiny, úmyselne vysielajú tisícky rakiet na našich civilistov, zatiaľ čo sa schovávajú za civilistami a používajú ich ako živé štíty.“ Preto je podľa neho rozhodnutie vyšetrovať Izrael nezmyselné. (Speyer 2015)

Druhým typickým príkladom vedenia hybridnej vojny na Blízkom východe je vojna, ktorú vedie Islamský štát (IŠ). Táto militantná sunitická teroristická organizácia, ktorá sa formovala na pozadí islamskej frustrácie, nespokojnosti a obáv z príchodu Veľkého Satana zo Západu (Tomášeková 2015, s. 162) a získala medzinárodné odsúdenie za brutalitu, teror a genocídu voči niektorým etnickým a náboženským skupinám (šiiitom, jezidom, kresťanom i opozičným sunitom), využíva v rámci svojho „šok a hrôza“ štýlu hybridné spôsoby a nástroje boja tak proti konvenčným vojenským silám v Iraku a Sýrii, ako aj kurdským ozbrojeným milíciám a ďalším ozbrojeným zoskupeniam. (Jasper – Moreland, 2014)

Islamský štát, ktorý má ambíciu vytvoriť samostatný štát – islamský kalifát – založený na striktnej interpretácii islamského práva šarija, využil aktuálnu neprehľadnú situáciu v Iraku a Sýrii a získal pod svoju kontrolu rozsiahle územia, zdroje a obyvateľstvo v oboch krajinách. Využil sýrsku občiansku vojnu, vnútorne oslabený iracký štát a konflikt viacerých vzájomne prepojených štátnych a neštátnych zoskupení sledujúcich vlastné navzájom sa prekrývajúce záujmy. Preukázal pritom vysokú adaptabilitu a schopnosť využívať ponúkané príležitosti.

V rámci vojenských nástrojov sa opiera o vlastnú armádu, pozostávajúcu z vlastných džihádistov, bývalých príslušníkov irackých ozbrojených síl a bezpečnostných zložiek ešte z čias Saddáma Husaina (hromadne prepustených po páde režimu), zahraničných džihádistov so skúsenosťami z Afganistanu, Čečenska, Iraku, Pakistanu alebo Somálska a dobrovoľníkov prichádzajúcich takmer z celého sveta. V súčasnosti tvorí armádu IŠ asi 30 tisíc bojovníkov disponujúcich modernou americkou vojenskou technikou a výzbrojou, ktorú získali od ustupujúcej irackej armády, a zbraňami z celého sveta, ktoré získali darom od podporovateľov z moslimského sveta a nákupom od priekupníkov zbraní.

Islamský štát je totiž schopný vcelku úspešne sa samofinancovať, a to hlavne prostredníctvom nelegálneho predaja irackej a sýrskej ropy, predaja ulúpených starožitností, pašovania, únosov, vydierania, ale aj výberu daní na kontrolovanom území. Okrem toho získava značné finančné zdroje od svojich podporovateľov z moslimskej komunity.

Za svoje úspechy IŠ vďačí účinnej a efektívnej kombinácii konvenčných vojenských operácií s teroristickými aktivitami, kriminálnymi aktivitami, intenzívnou

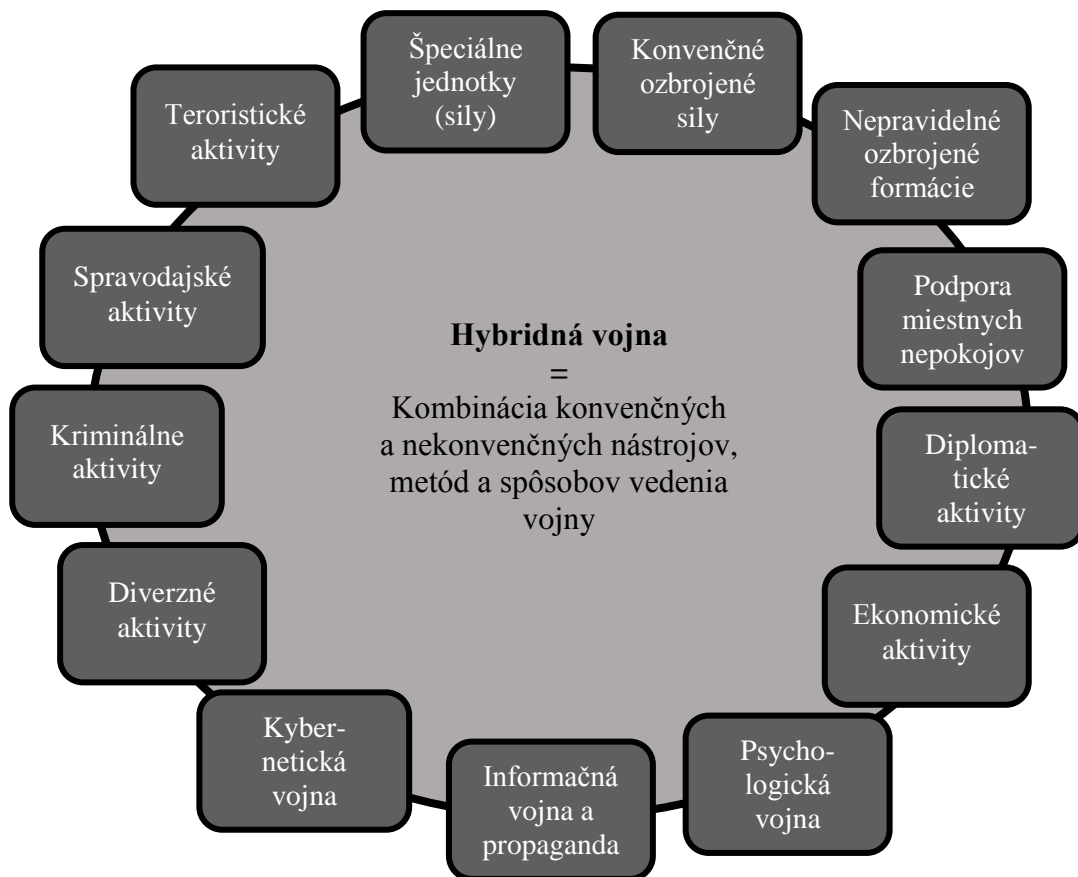
mediálnou kampanou vedenou prostredníctvom sociálnych sietí, ale aj pomerne sofistikovaným využívaním kybernetických operácií. V tomto prípade treba zdôrazniť, že aj protistrana (voči IŠ) sa skôr spolieha na hybridné operácie, než na rozhodujúce vojenské ťaženie. Medzinárodná koalícia, okrem vzdušných operácií, poskytuje výzbroj kurdským pešmergom, poskytuje poradcov irackej vláde, podieľa sa na rozrušení finančných mechanizmov, ochrane menšín, hraníc a preventívnych opatreniach voči zneužívaniu sociálnych sietí (IBOŠ 2015).

4 ZÁVER

Prevažná väčšina autorov, odborníkov i diskutérov z radov odbornej i širšej verejnosti sa v zásade zhoduje v tom, že charakter ozbrojených konfliktov sa po skončení druhej svetovej vojny významne zmenil. Vlastníctvo jadrových zbraní takmer úplne vylúčilo možnosť totálnej vojny medzi supervelmocami, resp. medzi krajinami vlastniacimi jadrové zbrane. K ešte významnejšej zmene z tohto hľadiska došlo po rozpade bipolárneho usporiadania sveta, keď podmienky, v nadväznosti na zmeny v bezpečnostnom prostredí, začali priat' (i keď s určitými výnimkami) skôr vedeniu nekonvenčných partizánskych alebo povstaleckých vojen, než vedeniu klasických konvenčných vojen.

Stratégia hybridnej vojny predstavuje veľmi silný a komplexný spôsob vedenia moderného ozbrojeného konfliktu. Konfliktu, ktorý nezačína výstrelom, a už vôbec nie vyhlásením vojny, konfliktu, o ktorom napadnutá spoločnosť spočiatku ani nevie, dokonca ani netuší alebo si nepripúšťa, že bola napadnutá a nachádza sa vo vojne, konfliktu, pri ktorom prípravy agresora naň začali už oveľa skôr, a pri ktorom je agresor prostredníctvom získaných, (najmä) spravodajských informácií, schopný identifikovať silné a slabé miesta svojho protivníka, tomu prispôbiť svoju stratégiu a taktiku a zvoliť čo najvhodnejšiu kombináciu konvenčných a nekonvenčných spôsobov a prostriedkov vedenia boja s cieľom dosiahnuť svoje ciele.

Obr. 1: Grafické spracovanie definície hybridnej vojny

Prameň: Vlastné spracovanie

Na záver možno na základe vyššie uvedených i ďalších dostupných informácií definovať hybridnú vojnu ako vojnu, v ktorej aspoň jedným z jej aktérov je štát, a počas ktorej dochádza k súbežnému využívaniu kombinácie konvenčných a nekonvenčných nástrojov a spôsobov vedenia vojny. Dochádza v nej k obmedzovaniu nasadenia pravidelných konvenčných jednotiek regulárnych ozbrojených síl a vyhýbaniu sa rozsiahlym ozbrojeným stretom veľkých zoskupení konvenčných síl, a súčasne k zvyšovaniu nasadenia a využitia špeciálnych jednotiek, nepravidelných ozbrojených formácií, miestnych hnutí odporu, kriminálnych skupín a pod., k nárastu používania vysoko presných zbraňových systémov a zbraní založených na nových fyzikálnych princípoch a technológiách, a to všetko pri využití dynamickej kombinácie politických, diplomatických, ekonomických, humanitárnych, diverzných, teroristických a kriminálnych aktivít, propagandy a nástrojov informačnej, kybernetickej a psychologickej vojny.

Úplne na záver možno opätovne zdôrazniť, že i keď v prípade hybridnej vojny naozaj nejde o nový typ vojny, s dynamicky postupujúcim vývojom ľudskej spoločnosti, novými objavmi, zavádzaním novších a modernejších systémov a technológií, aplikáciou nových, netradičných a v mnohých prípadoch i nelegálnych či neregulárnych postupov a metód, ako aj zvyšovaním významu info a kyber priestoru, ale aj prehľbovaním globálnych ekonomických, sociálnych, environmentálnych a bezpečnostných problémov ľudstva a negatívnych vplyvov globalizácie, bude s najväčšou pravdepodobnosťou tento typ vojny prevládať v nasledujúcich dekádach 21. storočia.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. AFJ. (2009): Hybrid vs. Compound War. [Online.] In: *Armed Forces Journal*, 2009. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>>.
2. AKTUALITY.sk. (2015): Izrael sa dopúšťal vojnových zločinov, kritizuje Amnesty International. [Online.] In: *Aktuality.sk*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.aktuality.sk/clanok/264983/izrael-sa-dopusta-vojnovyh-zlocinov-kritizuje-amnesty-international/>>.
3. ANDRASSY, V. – GREGA, M. (2015): Možnosti optimalizácie informačných procesov v bezpečnostnom systéme. In *Košická bezpečnostná revue*, 2015, roč. 5, č. 2, s. 11-18. ISSN 1338-4880.
4. BAČIŠIN, V. , V. (2015): Hybridná vojna a jej hodnotenie. In *Obrana*, 2015, roč. 23, č. 1, s. 4-5. ISSN 1336-1910.
5. BACHMAN, S. D. O. V. – GUNNERIUSSON, H. (2015): Hybrid wars: New Threats to Global Peace and Security. In *Scientia Militaria*, 2015, Vol. 43. No. 1, pp. 77-98. ISSN 2224-0020.
6. BĚRZINŠ, J. (2014): Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy. [Online.] *National Defence Academy of Latvia Center for Security and Strategic Research*, 2014. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/Publikacijas/PP%2002-2014.ashx>>.
7. BESKID, J. (2014): Vojna novej generácie realizovaná na Kryme. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2014 – zborník vedeckých a odborných prác*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2014. 24-32 s. ISBN 978-80-8040-495-6.
8. BOWERS, CH. O. (2012): Identifying Emerging Hybrid Adversaries. [Online.] *Strategic Studies Institue*, 2012. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete:

- <<http://strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/parameters/Articles/2012/spring/Bowers.pdf>>.
9. CASEY, G. W. Jr. (2009): The Army of the 21st Century. [Online.] *Association of the United States Army*, 2009. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.ausa.org/publications/armymagazine/archive/2009/10/Documents/Casey211009.pdf>>.
 10. ČEKINOV, S. G. – BOGDANOV, S. A. (2013): The Nature and Content of a New Generation War. [Online.] 2013. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <http://www.eastviewpress.com/Files/MT_FROM%20THE%20CURRENT%20ISSUE_No.4_2013.pdf>.
 11. DAVIS, J. (2013): Defeating Future Hybrid Threats. [Online.] In: *Military Review*, 2013. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete na: <<http://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/repository/Military-Review-English-September-October-2013-Edition.html>>.
 12. DCDC. (2008): The Future Land Operational Concept. [Online.] *The Development, Concepts and Doctrine Centre*, 2008. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.navedu.navy.mi.th/stg/databasestory/data/youttasart/youttasartlae/bigcity/UK/4.UK%20Future%20Land%20Operational%20Concept.pdf>>.
 13. DEEP, A. (2015): Hybrid War: Old Concept, New Techniques. [Online.] In: *Small Wars Journal*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/hybrid-war-old-concept-new-techniques>>.
 14. EURACTIV. (2009): Správa EÚ: Rusko je víťaz, Gruzínsko agresor. [Online.] In: *EurActiv*, 2009. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.sk/obrana-a-bezpecnost/clanok/sprava-eu-rusko-je-vitaz-gruzinsko-agresor-013720>>.
 15. EVANS, M. (2003): Of Smoking Guns and Mushroom Clouds. In *Australian Army Journal*, 2003, Vol. 1, No. 2, pp. 15-24. ISSN 1448-2843.
 16. GARAMONE, J. (2015): *NATO Commander Breedlove Discusses Implications of Hybrid War*. [Online.] In: *Small Wars Journal*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://smallwarsjournal.com/blog/nato-commander-breedlove-discusses-implications-of-hybrid-war>>.
 17. GATES, M. R. (2009): *A Balanced Strategy: Reprogramming Pentagon for a New Age*. [Online.] In: *Foreign Affairs*, 2009. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete:

27. IBOŠ. (2015): *Konferencia o hybridnej vojne*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2015.
28. IDNES.cz. (2015): Hybridní válce se musí bránit celá společnost. I česká, tvrdí experti. [Online.] In: *iDnes.cz*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <http://zpravy.idnes.cz/eperti-chteji-popsat-hybridni-boj-dlv-/zpr_nato.aspx?c=A150715_134014_zpr_nato_inc>.
29. IVANČÍK, R. – KAZANSKÝ, R. (2015): Teoretické východiská skúmania problematiky definovania konfliktov. [Online.] In *Kultura bezpieczeństwa*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <http://kultura-bezpieczenstwa.pl/wp-content/uploads/2015/06/4.KB_17_81-91.pdf>.
30. IVANČÍK, R. – KAZANSKÝ, R. (2015): Teoreticko-metodologický pohľad na klasifikáciu a typológiu konfliktov. [Online.] In *Vojenské reflexie*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <http://www.aos.sk/casopisy/reflexie/vojenske_reflexieX_1.pdf>.
31. IVANČÍK, R. (2013): Vojenské aspekty asymetrie v medzinárodnej bezpečnosti. In *Politické vedy*, 2013, roč. 16, č. 3, s. 6-37. ISSN 1335-2741.
32. JASPER, S. – MORELAND, S. 2014. The Islamic State is a Hybrid Threat. Why Does That Matter? [Online.] In *Small Wars Journal*, 2014. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/the-islamic-state-is-a-hybrid-threat-why-does-that-matter>>.
33. JONES, S. (2014): Ukraine: Russia's new art of war. [Online.] In: *The Big Read*, 2014. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.ft.com/intl/cms/s/2/ea5e82fa-2e0c-11e4-b760-00144feabdc0.html#axzz3xQDMk55h>>.
34. KAZANSKÝ, R. – IVANČÍK, R. (2015): *Teoretické východiská skúmania konfliktov*. Banská Bystrica : Belianum – Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2015. 224 s. ISBN 978-80-557-0857-7.
35. KAZANSKÝ, R. (2013): *Súčasný problémy výskumu medzinárodných konfliktov a kríz a ich riešenia*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo UMB – Belianum, 2013. 215 s. ISBN 978-80-557-0573-6.
36. KAZANSKÝ, R. (2015): *The Theory of Conflict*. Banská Bystrica : Belianum – Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2015. 208 s. ISBN 978-80-557-0970-3.
37. KILCULLEN, D. (2009): *The Accidental Guerrilla: Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*. Oxford : Oxford University Press, 2009. 384 s. ISBN 978-0-19-97438-34.

38. KRUZEL, J. J. (2009): U.S. must prepare for „Hybrid Warfare“, general says. [Online.] *U.S. Department of Defense*, 2014. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=53089>>.
39. KRŽÍŽ, Z. – SCHEVCUK, Z. – ŠTEVKOV, P. (2015): *Hybridní válka jako fenomén v bezpečnostním prostředí Evropy*. Ostrava : Jagelo 2000, 2015. 16 s. ISBN 978-80-904850-2-0.
40. KYSELOVÁ, M. (2008): *Ruská invaze do Gruzie*. [Online.] In: *e-Polis.cz*, 2014. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.e-polis.cz/clanek/ruska-invaze-do-gruzie.html>>.
41. LASICOVÁ, J. – UŠIAK, J. (2012): *Bezpečnosť ako kategória*. Bratislava : Veda – vydavateľstvo SAV, 2012. 264 s. ISBN 978-80-224-1284-1.
42. MATTIS, J. N. – HOFFMAN, F. G. (2007): Future Warfare: The Rise of Hybrid War. [Online.] *MILNEWS*, 2007. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWar_USNINov2005.pdf>.
43. McCUEN, J. J. (2008): Hybrid Wars. In *Military Review*, 2008, Vol. 3, No. 2, pp. 107-113.
44. MCCULLOH, T. – JOHNSON, R. (2013): *Hybrid Warfare*. [Online.] 2013. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <http://jsou.socom.mil/JSOU%20Publications/JSOU%2013-4_McCulloh_Johnson_Hybrid%20Warfare_final.pdf>.
45. MURRAY, W. – MANSOOR, P. R. (2012): *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present*. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 321 s. ISBN 978-1-10-70260-87.
46. NEČAS, P. – SZABO, S. (2006): *Back to the future: geopolitical security or chaos?* Košice : Faculty of Aeronautics of Technical University, 2009. 111 s. ISBN 978-80-553-0119-8.
47. NEČAS, P. – UŠIAK, J. (2010): *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7.
48. NEMETH, W. (2002): Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare. [Online.] 2002. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/5865/02Jun_Nemeth.pdf>.
49. PRAVDA. (2015). Hybridná vojna je realitou, nielen na Ukrajine! [Online.] In: *Pravda*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://simon22.blog.pravda.sk/2015/09/27/hybridna-vojna-je-realitou-nielen-na-ukrajine/>>.

50. RENFREW, B. (2011): Chechnya. [Online.] In: *Crimes of War*, 2011. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.crimesofwar.org/a-z-guide/chechnya/>>.
51. SGS. (2014): Kremlin hybrid war against Ukraine and EU: Energy Component. [Online.] *Centre for Global Studies "Strategy XXI,"* 2014. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://geostrategy.org.ua/en/analitika/item/585-/585->>.
52. SME. (2008): Gruzínsko a Rusko vedú vojnu. [Online.] In: *SME*, 2008. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/4012603/gruzinsko-a-rusko-vedu-voynu.html>>.
53. SPEYER, L. (2015): ICC Launches Preposterous Probe Into Israeli War Crimes. [Online.] In: *Breaking Israel News*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.breakingisraelnews.com/27725/icc-launches-preposterous-probe-into-israeli-war-crimes-allegations-jerusalem/#jv5hkD0ItU1wvfQs.97>>.
54. SVĚTNIČKA, L. (2015): Hybridní války dávno známe, přesto je musíme objevit a popsat. [Online.] In: *Nato Aktual.cz*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: Dostupné na internete: <http://www.natoaktual.cz/hybridni-valky-davno-zname-presto-je-musime-objevit-a-popsat-p5p-na_analyzy.aspx?c=A150714_133516_na_analyzy_m02>
55. ŠKVRNDA, F. a kol. (2010): *Medzinárodné politické vzťahy*. Bratislava : Ekonóm. 230 s. ISBN 978-80-225-2918-1.
56. TOMÁŠEKOVÁ, L. (2015): Is Islam a New Threat for West? In *Acta Scientifica Academiae Ostroviensis*, 2015, No. 6(2)/2015, s. 155-166. ISSN 2300-1739.
57. UAP. (2015): *Hybrid Warfare as a Key Instrument of Russian Revenge Geostrategy*. [Online.] *UaPosition*, 2015. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://uaposition.com/analysis-opinion/hybrid-warfare-as-a-key-instrument-of-the-russian-revenge-geostrategy/>>.
58. US JFC HWC. (2009): *Hybrid War Conference*. Washington D.C. : United States Joint Force Command, 24th February 2009.
59. WILKIE, R. (2009): *Hybrid Warfare: Something Old, Not Something New*. . [Online.] 2009. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj09/win09/html>>.
60. WILLIAMSON, S. C. (2009): *From Fourth Generation Warfare to Hybrid War*. Carlisle : U.S. Army War College, 2009. 40 p. Reg. No. 0704-0188.

61. ZELENKA, P. (2014): Je konflikt na Ukrajině hybridní válkou? [Online.] *Institute of International Relations Prague*, 2014. [Citované 25.5.2016.] Dostupné na internetu: <<http://www.iir.cz/en/article/je-konflikt-na-ukrajine-hybridni-valkou>>.
62. ZŮNA, P. (2010): Kritický pohled na koncept hybridních válek. In *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 3, s. 33-45. ISSN 1210-3292.

VYMEZENÍ REGIONÁLNÍCH MOCNOSTÍ BLÍZKÉHO VÝCHODU VE 20. A 21. STOLETÍ

DELIMITATION OF REGIONAL POWERS IN THE MIDDLE EAST IN THE 20TH AND 21ST CENTURY

Martina Ponižilová¹

Článek se zabývá vymezením vrcholu regionální mocenské hierarchie na Blízkém východě. Má za cíl představit koncept regionální moci, poskytnout nový způsob měření a komparace moci tohoto typu států a zjistit, které státy Blízkého východu lze v období let 1945–2007 považovat za regionální mocnosti. Text ukazuje, jak jsou v tomto regionu distribuovány materiální kapacity moci států a blíže se zaměřuje na čtyři nejsilnější z nich, jmenovitě Egypt, Saúdskou Arábii, Írán a Turecko. U nich pak zjišťuje, zda jsou schopny ovlivňovat ostatní aktéry v regionu, zda mají ambice stát se vůdčím státem v oblasti, zda je jejich mocenské postavení uznáváno jinými aktéry a zda je proto lze považovat za blízkovýchodní regionální mocnosti.²
Klíčová slova: regionální mocnosti, Írán, Turecko, Saúdská Arábie, Egypt, Blízký východ

The article deals with the delimitation of regional powers in the Middle East. Its aim is to introduce the concept of regional power and to offer a new way of measuring and comparing the power of this type of states. It also aims at discovering which states of the Middle East could be considered as regional powers from 1945 until 2007. The text shows how material capabilities are distributed within the region and it closely focuses on strongest states – Egypt, Saudi Arabia, Iran and Turkey. In their case, the article describes if

¹ PhDr. Martina Ponižilová, Ph.D. Department of Politics and International Relations, Faculty of Philosophy and Arts, University of West Bohemia, Univerzitní 8, 306 14 Plzeň, e-mail: mponizil@kap.zcu.cz.

The author is a junior assistant at the University of West Bohemia in Pilsen. In her research, she focuses on political systems and foreign policies of Middle East states, on geopolitics and the formation of the Middle East region, on small states and regional powers in the Middle East and Hezbollah movement.

² The publishing of this article is supported by the Institutional support for the long-term conceptual development of the research organization the Department of Politics and International Relations, University of West Bohemia in 2016.

they are able to influence other actors within the region, if they have ambitions to become the regional leader, if their power status has been recognized by other actors and thus are the Middle East regional powers.

Key words: regional powers, Iran, Turkey, Saudi Arabia, Egypt, Middle East
JEL: F50, F51, F55

1 INTRODUCTION

The end of the Cold War brought major changes regarding the distribution of power in the international system. Growing decentralization of international relations has contributed to the increased importance of regions and regionally powerful states in international politics. These processes created a space for the rise of non-Western powers. However, the first event having significant impact on the growth of regional autonomy in Africa, the Middle East and in the South and Southeast Asia was the beginning of the decolonization process – by then, the influence of the former colonial powers in most non-Western regions had been reduced and the position of regional powers (countries with a power supremacy in the region) was strengthened. They started to play an increasingly important role in economic integration, security dynamics of the region and regulating political relationships. However, for decades, the study of power and behavior of regional powers was overshadowed by the research of superpower politics and global economic and security processes. It was not before the end of the Cold War and the so-called “regional turn” in the international relations theory (Godehardt and Nabers 2011, p. 1) that we observe a revival of interest in these issues.

Despite a growing number of scientific texts dealing with regional powers as an increasingly important phenomenon in contemporary international politics, for a long time, academic literature failed to take up the problem of definition of regional powers and of measuring the power of these countries satisfactorily. This prevented meaningful comparison of their status within the region and across regional borders.

At the same time, some non-Western regions like the Middle East, the Southeast Asia, the Western and Central Africa and the Central Asia are rather neglected in regional power research. Yet, the Middle East is a very interesting subsystem for those who want to explore the power and role of regional powers, since it is a region “crowded” by powers. (Murden 1995, p. 15) The structure of this region is multipolar, however, there is no consensus in academic literature which countries constitute the centers of power. Iran, Saudi Arabia, Egypt, Turkey, Israel and in the past Iraq and Syria are among the states, which are most frequently classified as powers. Power competition among several regional powers is a characteristic feature of

the politics of the Middle East, but so far, none of them has acquired the status of a dominant power³ – this development was effectively prevented by rivals.

This article aims to introduce the concept of regional powers, to provide a new method of power measurement and comparison of this type of states, and to find out which Middle East countries can be regarded as regional powers during the examined period from 1945 to 2007.⁴ First, we shall define the concept of a *regional power* and describe the process of measuring the power of regional powers. Second, based on the concept of regional power and on the procedure of power measurement and analysis presented in the first part of the text, we shall explain which countries of the Middle East can be considered as regional powers.

2 THE CONCEPT OF REGIONAL POWER

Even though all sovereign states are legally equal, considerable disparities exist between them regarding their power and status in the international system. Significant differences in the distribution of power in the international system and regions stem from the abilities of states to utilize their material resources. Therefore, we distinguish different categories of countries defined by their relative power. Given that the presented text uses the regional level of analysis, it focuses just on the most powerful states within regional power hierarchies, that is regional powers.

Regional power is currently a very fashionable term referring to a relatively wide and diverse group of countries, irrespective of their position in the region, their relative power capabilities, foreign policy or national interests. Therefore, this concept is characterized by the existence of a particular variety of definitions. As the term *regional power* implies, we define this category of states primarily by two criteria – geographic position and power. Thus, in order to become a regional power, first of all, a state must be an integral part of a particular region and within that region have a power preponderance.

After we have determined to which geopolitical area a state belongs, we can subsequently take into account its position within the regional power hierarchy reflecting the distribution of power among countries of the given subsystem. Additionally, “regional affiliation” of a state refers to the immediate surroundings of the given power which it interacts with frequently and intensely. The term “regional”

³ A dominant regional power is *the only* power in the region which is thus unipolarly structured. If there are more regional powers we talk about multipolarly structured subsystem.

⁴ The period under research refers to the post-war period when the then formally sovereign states in the Middle East got rid of the influence of colonial powers. The final year of the period was selected with regard to the timeliness of the study. However, we were limited by the availability of data from the Composite Index of National Capability (see below) that are accessible only until 2007 and yet are vital to the text with regard to the measurement of regional powers’ capabilities.

thus regards the fact that regional powers are central players in the local balance of power, they protect their regional sphere of influence, their interests are largely defined by regional issues, and they have the ambition to achieve the position of a regional leader, which they try to justify by their effort to promote the interests of the whole region.

In addition to the delimitation of the specific region, it is necessary to describe what is meant by *power* and how exactly a *power preponderance* looks like. These terms are often understood differently and therefore authors often can not agree which countries can be classified as regional powers. Some realists in international relations understand the concept of power as an ownership of material resources, or even of military forces only, but according to other authors (Holsti 1964, pp. 179–180, Nye 2004, p. 3), power can not be identified with its sources. In our concept, sources of power (military, economic, demographic and others) represent only *means*, which can be used by a state to influence the behavior of others. But it can not be equated with power as such. Even though it is very tempting to stick to the purely materialistic position, this narrow perspective is not enough to understand the *power relations* between states. It only clarifies whether a state does or does not have a relative preponderance of material resources indicating only the *potential*, but not the *actual* power of the state.

Economic, military and demographic potential of a state are undoubtedly necessary to study the power and consequently the behavior of states, but the accumulation of material resources alone may not reflect the ability of these countries to mobilize these resources to influence others, and thus to achieve their goals. Therefore, it is desirable not to study only material capabilities, but besides them also the fact whether material resources can be “transformed” into influence leading to the achievement of state’s goals in international politics. This ability is therefore the factor transforming *potential power* into *actual power*. (Tammen et al. 2000, p. 20) Whereas the ownership of substantial material resources alone can not always guarantee that a state will be able to achieve all its objectives, it is still a very important *precondition* for the actual act of exerting influence over others. It is therefore presumable that growing sources of power enhance the chances of the state to achieve its desired results.

For the above-mentioned reasons, this text sees power as an ownership of vast resources of power and, at the same time, as an ability of a state to utilize these resources to be able to influence or control the behavior of other actors in order to achieve desired results. Power preponderance, which is a necessary characteristic to classify a state as a regional power, therefore consists in the accumulation of substantial sources of power *and* in the ability of the state to effectively utilize these resources and to shape regional politics.

Nevertheless, it is neither obvious, nor automatic that regional powers “grow up” in every region. (Nolte 2010, p. 893) In each subsystem, less and more powerful states coexist but not every powerful state becomes a regional power. Flesmes and Nolte created a list of most frequently mentioned features characterizing regional powers according to different scholars. (Flesmes and Nolte 2010, pp. 6–7) Besides the above-mentioned assumptions that such a state should be a part of a specific region, possess sufficient material resources and have an actual influence on other actors, the authors add a few more criteria. Regional power should also dispose of ideational sources of power, have an ambition to become a regional leader with all the “duties” or tasks belonging to this status (distribution of regional public goods, including security guarantees, collective action problems management and so on) and, finally, gain power status recognition by at least some countries in the region and, eventually, by great powers, too.

Their definition of regional powers implies that – in addition to material resources – there are also intangible (ideational) sources of power. When Flesmes and Nolte (2010, pp. 6–7) talk about ideational sources and Nabers (2010, p. 935) about leadership or leadership qualities, they all refer to one of two types of power described by Joseph Nye. (2004, pp. 5, 7) *Hard power* is based mainly on military and economic resources including the ability of a state to influence the *behavior* of others (by coercion, use of force, threatening, punishments, incentives or rewards). *Soft power* indicates the ability to shape how others *want to* behave or, in other words, their preferences and interests in specific areas without using coercive measures or rewards. Nye argues that a state can achieve its goals in international politics also thanks to its own authority and prestige making other countries *want to follow* it, either because they admire its political values, culture or management of economic affairs, or because they perceive specific policies as legitimate. (Nye 2004, pp. 5–6, 11)

Unlike Flesmes and Nolte, we do not understand ownership of ideational sources of power as a necessary prerequisite for a state to become a regional power. In determining a power potential, we primarily (but not exclusively) base our concept of regional power on material resources. We assume that if a state has sufficient military and economic capabilities, it has reached the *necessary minimum* for becoming an important actor in the region. Regarding material capacities as the center of our research, we get a clearer, more predictable and easily measurable concept of power potential. Another reason is that the states lacking material resources regionally but having a strong soft power are associated with the concept of *middle powers* in international relations. It is therefore vital that regional powers *primarily* possess sufficient material sources of power and, eventually, besides them also ideational sources of power. Therefore even if economic and military supremacy does not *automatically* mean the ability to influence and control the behavior of others, physical

capacities are considered as very important or even fundamental prerequisites for achieving a significant power status.

On the other hand, intangible resources cannot be completely disregarded without limiting the power analysis. Ideational resources are also necessary to achieve a leading position in the region, therefore regional powers often try to strengthen *soft power* as well. Narrow materialistic perspective is not enough to understand the concept of *leadership*. Nabers distinguishes between “mere power holders” (in the sense of material resources ownership) and leading states (Nabers 2010, p. 935). In his view, leadership cannot be equated with dominance and coercion. Power based on physical strength simply does not always go hand in hand with the ability to lead. “Potential leaders have to appeal to the motives of potential followers” and, therefore, leadership is “in contrast to brute power, ... inseparable from the wants and needs of followers.” (Nabers 2010, p. 935) In order to become a leader, a state must have followers who would identify with its vision of management of regional issues and solving problems of collective action. Only then it gains necessary credibility and legitimacy.

Leadership is a certain kind of power, however, it extends beyond the material dimension – the leading state mobilizes a variety of material and ideational resources to meet the goals and fulfill the interests shared with its followers, or it convinces (potential) followers about the reciprocity of needs, respectively. (Nabers 2010, p. 935) Conversely, the relationship between the power and weaker states based on command, control, coercion or inducements lacks mutuality in the sense that acting from a position of strength does not take into account the demands and needs of the countries situated on the lower rank of the power hierarchy. For the above-mentioned reasons, it would be wrong to completely ignore the fact that the power of a state can be strengthened by its ideational, cultural and other qualities. Therefore, it is beneficial not only to determine whether a potential regional power has ambitions to become a leader in “its” region but also whether it strengthens its soft power in order to acquire followers who would help the given state to become the regional leader.

Another criterion that we – following the example of Flesher and Nolte (2010, pp. 6–7) – include in the definition of regional powers, is the realization of their own power potential and their consequent ambition and readiness to become a regional leader. It is thought that powerful states are those responsible for providing and maintaining security and for forming regional order and powers must be willing to take on these tasks. Extensive material base of power is therefore reflected in national interests and self-concept of the state and, by extension, in the foreign-policy practice. Power, for instance, supervises client states, forms coalitions, controls its sphere of influence, promotes institutionalization of the region, convinces other states about its vision of the regional arrangement and solves problems associated with collective action. Such a state must therefore “demonstrate its willingness, and of course also its

capacity or ability, to assume the role of regional leader, stabiliser and, if not peacekeeper, or at least peacemaker” (Schoeman, cited from Nolte 2010, p. 890). However, there are countries that – despite the possession of sufficient material resources – do not identify themselves with the role of power. (Østerud 1992, p. 4) For this reason, this criterion cannot be ignored.

The last defining feature of regional powers is the recognition of its power status by its neighbors in the region and, if necessary, also by world powers. This means that regional powers must be perceived as powerful states (others must accept their power dominance) in order to exercise power. Therefore, Hurrell, with regard to the recognition of the power status, talks about a constructivist approach to power hierarchies, which are based on shared understanding developed among groups of states. He adds:

“Historically Great Powers have to do both with crude material power but also with notions of legitimacy and authority. You can claim Great Power status but membership of the club of Great Powers is a social category that depends on recognition by others – by your peers in the club, but also by smaller and weaker states willing to accept the legitimacy and authority of those at the top of the international hierarchy.” (Hurrell 2000, pp. 2–3)

In this text, regional power is a state that is an integral part of a distinctive, geographically defined region; that in a regional context, reaches a relative preponderance of material resources; that exerts real influence on other actors and thereby influences the regional policy; that realizes its power potential and aims to become a regional leader and that won the recognition of its power status by at least some states in the region and, if necessary, also by world powers.

3 THE PROCEDURE OF DEFINING POWER AND REGIONAL POWER

The procedure of determining powers in the Middle East is divided into five steps verifying particular characteristics of regional powers described in the text above. Once delimiting regional borders, we proceed to determine the power of individual states. Measurement of demographic, economic and military capabilities of the given state is the basis for determining its power. There are several ways of measuring these capabilities differing both in the number and type of indicators applied by scholars, as well as in the procedure generating the final outcome, that is the aggregate index of material base of power. One of the rather sophisticated ways one can proceed to establish material capability is the Correlates of War project, which created the Composite Index of National Capability (hereinafter CINC) representing the value of physical capabilities of states. Our measuring of material resources of the Middle East states is based on this index for two reasons. First, CINC uses six indicators from three areas – military, demographic and industrial. These indicators are the total population, urban population (population living in cities with a population greater than 100,000),

military personnel, military expenditures, iron and steel production, and eventually primary energy consumption. The relatively high number of indicators eliminates the distortion of the final result and gives us a more complex notion of the power potential of individual states. The second reason why we decided to use the CINC is the amount of data provided. The Correlates of War database provides information for all Middle East countries and for the entire period examined in this text. Should we use other databases (for example World DataBank, SIPRI Yearbook and Military Balance), we would have to address the lack of data for most of the years from mid-1940s to late 1980s and, in case of some countries, even occasionally missing data from later periods. Another important aspect is that by using CINC data, we avoided inaccuracies resulting from different ways of measuring and converting values of data from different databases.

In order to aspire for the status of regional power, the state has to own relatively large material resources. In setting a threshold of a “relatively large” amount of a particular source of power we follow the example of Cline et al., according to whom the “unusual amount” of a particular source is a value that reaches “at least one standard deviation above the regional mean.” (Cline et al. 2011, pp. 142, 154) This method has three advantages. First, it measures relative national capabilities in the regional context, which is essential with regard to the research of power relations. Second, the threshold is set high enough to distinguish genuinely large and strong states from small and weak states and from those of medium size and power. Finally, we can avoid setting the threshold of a “relatively large” amount of capabilities arbitrarily, therefore we minimize the risk of excessive interference of the researcher with the measurement results.

Consequently, the states with preponderance of material resources are those states whose value of CINC equals or is higher than the value of one standard deviation above the regional average. Moreover, this condition must be met in over half of the years within the period examined (that is in at least thirty two out of a total of sixty three years in the period from 1945 to 2007). Here again, we go back to Cline et al. stating that this time criterion is important as it indicates a certain consistency and a relative stability of the power potential of a state. (Cline et al. 2011, p. 156) Consequently, the state can be considered an important player in the region throughout the period examined. If a state exceeds the above-mentioned threshold of a particular indicator in the required number of years, we will call it *potential regional power*. Once we determine countries with the potential to become regional powers, we examine government documents, statements of political leaders or foreign policy doctrines in order to discover which of these potential regional powers have ambitions to become a leader of the region.

Subsequently, it is necessary to ascertain whether potential regional powers have an actual power, that is the ability to influence other actors in the region. This can

be found out by the analysis of particular relations. In this analysis, we focus on three separate components of the process of power exercising – power resources, (the action of) influencing other actors, and the fact whether the attempts to influence other actors' behavior and decisions were successful or not. (Holsti 1964, p. 182) Unlike material resources, power is uneasy to measure. Therefore, when creating the operational definition of power, we rely on qualitative variables.

For the analysis of power relations, we create an analytical framework based on Joseph Nye's findings about behavior of states and foreign-policy instruments used when dealing with other actors of the international system. Power relations between actors are based on the fact that one of them has the ability to influence the behavior and possibly also preferences of the other. Even though the term “exercise of power” often implies coercion, other ways to influence other actors are rewarding or persuasion. Individual means of exerting power rank from command and coercion to persuasion and co-optation (Nye 2004, pp. 2, 5–7) (see tab. 1). Each type of behavior requires the state to choose from a range of specific instruments and adequate policies (see tab. 2). When examining the potential power of regional powers, we focus on military, economic and soft power of states and we observe which foreign policy instruments and specific policies are chosen by the states to achieve their goals with regard to their power capabilities.

Tab. 1: Power and behavior of states

	<i>Hard</i>	<i>Soft</i>
Spectrum of Behaviors	<p style="text-align: center;">coercion inducement</p> <p>Command ← ● ● →</p>	<p style="text-align: center;">agenda setting attraction</p> <p>● → ● → Co-opt</p>
Most Likely Resources	<p style="text-align: center;">force payments sanctions bribes</p>	<p style="text-align: center;">institutions values culture policies</p>

Source: Nye 2004, p. 8

Tab. 2: Three types of power, corresponding behavior and foreign policy instruments

	<i>Behaviors</i>	<i>Primary Currencies</i>	<i>Government Policies</i>
Military Power	coercion deterrence protection	threats force	coercive diplomacy war alliance
Economic Power	inducement coercion	payments sanctions	aid bribes sanctions
Soft Power	attraction agenda setting	values culture policies institutions	public diplomacy bilateral and multilateral diplomacy

Source: Nye 2004, p. 31.

According to Organski and Kugler (1980, pp. 6–7), the most commonly used and effective methods of exercising power are rewards and punishments, or incentives and threats, respectively. A powerful state may reward other actors for their desirable behavior by economic incentives, supply of raw materials, technological assistance, military protection, development cooperation, lower trade tariffs, political support in promoting a proposal in international organizations or it can also promise to terminate previous sanctions. In case other actors act contradictorily to the interests and demands of powerful countries, they may punish them by using force and coercive measures. They can threaten to or actually break diplomatic ties, announce a boycott of imports or embargo on exports of certain goods, increase trade tariffs, terminate current economic, military or other assistance or use military force. Thus, the state can enforce “obedience” by weaker countries.

Powerful states may also *persuade* others to change their preferences and thus their behavior. The exercise of power through persuasion and co-optation is economically advantageous – if policies and objectives of the state represent the values that other actors perceive as legitimate, they will voluntarily follow the powerful state in their behavior while the powerful state has no need to expend resources on coercive means.

At last, when determining regional powers in the Middle East, it is necessary to find out whether countries in the region and, if necessary, also great powers perceive the given state as a powerful one. In this case, we focus on the explicit or implicit acknowledgment of the power status of a state by other actors. Only few political leaders explicitly label another states as (regional) powers, especially when they are in a rival or even hostile relationship. Since the recognition of the power status essentially

means realization of power preponderance of the given regional power by the weaker countries, we consider it as a more powerful state successfully exercising its influence. Thus, weaker countries indirectly recognize the supremacy of the given regional power because they submit to its demands and will. We also consider as recognition of the power status a situation when other regional and world powers perceive the state as a partner in negotiations or mediation, if weaker countries appeal to the power to solve regional economic, environmental or security problems and conflicts, if they follow the power as members of a regional organization established by it and so on. Furthermore, if the world powers recognize the status of a specific regional power, they accept it as a representative of the particular region in the multilateral fora, they choose it as a suitable mediator to resolve regional conflicts or accept it as a member of global fora where only world powers participate.

4 REGIONAL POWERS IN THE MIDDLE EAST

According to the aforementioned procedure, we measured the relative share of material resources of all countries in the Middle East⁵ in each year during the period between 1945 and 2007. Among the states above the threshold indicating a relatively large material capabilities in more than half of the years of the examined period, thus qualified as potential regional powers, we include Egypt, Saudi Arabia, Iran and Turkey (see tab. 3). Therefore, in the next section of the text, our attention focuses on these four countries. The text below deals with the power capabilities of these countries, their influence on other actors, their power ambitions and recognition of their status.

⁵ In this text, the Middle East is defined as a geographical area spreading from Morocco to Iran and from Turkey to Yemen.

Tab. 3: Middle East states with preponderance of material resources⁶

<i>Middle East states with preponderance of material resources</i>					
	<i>Turkey (63/63)</i>	<i>Egypt (61/63)</i>	<i>Iran (58/63)</i>	<i>Saudi Arabia (32/63)</i>	<i>Iraq (13/63)</i>
1945	*	*			
1946	*	*			
1947	*				
1948	*				
1949	*	*			
1950	*	*	*		
1951	*	*	*		
1952	*	*	*		
1953	*	*	*		
1954	*	*	*		
1955	*	*	*		
1956	*	*	*		
1957	*	*	*		
1958	*	*	*		
1959	*	*	*		
1960	*	*	*		
1961	*	*	*		
1962	*	*	*		
1963	*	*	*		
1964	*	*	*		
1965	*	*	*		
1966	*	*	*		
1967	*	*	*		
1968	*	*	*		
1969	*	*	*		

⁶ A sign “*” indicates states whose CINC value reaches at least one standard deviation above the regional mean in the given year. The first number in the brackets indicates the number of years in which the given state reached relative preponderance of material resources during the period under study.

1970	*	*	*		
1971	*	*	*		
1972	*	*	*		
1973	*	*	*		
1974	*	*	*		
1975	*	*	*	*	
1976	*	*	*	*	
1977	*	*	*	*	
1978	*	*	*	*	
1979	*	*	*	*	*
1980	*	*	*	*	*
1981	*	*	*	*	*
1982	*	*	*	*	*
1983	*	*	*	*	*
1984	*	*	*	*	*
1985	*	*	*	*	*
1986	*	*	*	*	*
1987	*	*	*	*	*
1988	*	*	*		*
1989	*	*	*	*	*
1990	*	*	*	*	*
1991	*	*	*	*	*
1992	*	*	*	*	
1993	*	*	*	*	
1994	*	*	*	*	
1995	*	*	*	*	
1996	*	*	*	*	
1997	*	*	*	*	
1998	*	*	*	*	
1999	*	*	*	*	
2000	*	*	*	*	
2001	*	*	*	*	
2002	*	*	*	*	
2003	*	*	*	*	
2004	*	*	*	*	
2005	*	*	*	*	
2006	*	*	*	*	
2007	*	*	*	*	

Source: Author's table made using data from CINC Index (Correlates of War).

5 EGYPT'S AMBITIONS AND ITS POWER STATUS IN THE REGION

Egypt with almost eighty seven million inhabitants is the most populated state in the Middle East. (Central Intelligence Agency [no date]a) Its population is significantly contributing to its importance and status in the region. In addition, Egypt has always benefited from its size and its favorable geostrategic location since it represents a link between Maghreb and Mashreq, between Europe, Africa and Asia, and between the Mediterranean Sea and the Indian Ocean. It has also the fourth largest economy in the region after Iran, Turkey and Saudi Arabia, and constitutes the largest regional market. (Central Intelligence Agency [no date]b) However, its disadvantage is a rather weak economic productivity ranking Egypt among the poorer countries in the Middle East.

In this respect, insufficient natural resources (Egypt has only limited resources of oil and natural gas) and continuing demographic pressure are particularly problematic. Egypt is an important regional economic player thanks to the size of its market and the number of cheap workers who supplement the shortage of labor in other Arab states. Despite of this fact, its economic power is relatively weak in comparison to other powers in the Middle East. Until late 1960s, Egypt was described as “the wealthiest, best educated, and only industrial Arab country” (Ali 1999, p. 160) but starting from the 1970s, it began to fall behind the rich oil monarchies. However, its active foreign policy and the use of strategic position in the center of the region from the early 1980s has helped Egypt to compensate its weak economic power.

Military strength is also important for Egypt's power status. In the 20th and 21st centuries, Egypt has had one of the largest regular armies in the region.⁷ The size of its military forces has been a necessity for Cairo because “what it lacked in efficiency, it made up in quantities of both manpower and military hardware.” (Aftandilian 1993, p. 24) In the 1950s, Egypt ranked first in the Arab military expenditures ranking, which proves that the country has been continually strengthening and partially modernizing its capacities.⁸ The growing military budget along with poor economic productivity and rapidly growing population eventually led to increased dependence on foreign aid while, at the same time, other countries in the region (Iran, Turkey, Iraq and Israel) started to increase their power. Consequently, relative power of Egypt started shrinking.

Egypt's power ambitions increased after Gamal Nasser came to power in 1954. Nasser took a very active approach to foreign policy and sought to transform his

⁷ The number of soldiers reached 420,000 in the early 1990s and 468,000 in 2007 (IISS 1991, pp. 104–105, IISS 2007, p. 221).

⁸ Between 1958 and 1966, Egypt spent annually on average 300 mil. USD on armaments, between 1968 and 1975, it was 2150 mil. USD (Dawisha 1976, pp. 87, 185).

country into a military, cultural and political core of the region and the “leader of the Muslim, Arab, and African worlds.” (Lustick 1997, p. 667) He reached this goal after the Suez Crisis (1956) when Egypt enjoyed the status of a military and economic regional power and many Arab revolutionary republics perceived Egypt as the political and cultural leader. Although Egypt rarely used military force to threaten other states, each Arab country was well aware of its military superiority while Israel perceived Egypt as a major military threat. Indeed, Egypt was the leading military power in the Arab world from 1950s to 1970s, which presented a counterbalance to the power of the Jewish state. Additionally, Cairo participated in a series of armed conflicts against Israel. (1956, 1967 and 1973)

In the 20th century, Egypt became “the Mecca of the Arab intelligentsia” (Ali 1999, p. 157) and it built its leading role while promoting unity and solidarity of all Arabs, pan-Arabism, anti-imperialism, socialism and the so-called positive neutrality principle (neutral position in the Cold War). Egypt's prestige and power in the region were further strengthened by establishing and consolidating its relations with Arab, Islamic and Third World countries, as well as confrontational relations with the West and Israel. In practice, this attitude was reflected in Nasser's commitment to support national liberation movements in the Middle East and in other Third World regions. Strong criticism of the Baghdad Pact as a threat to the Arab community constituted also one part of his anti-imperialist policy.

This policy has been particularly successful because Nasser managed to convince other Arab countries (Syria, Saudi Arabia and Jordan) not to join this alliance. Some countries were inspired by Egyptian politics – they declared themselves as non-aligned countries in the course of the ongoing Cold War, adopted Arab socialism, and started promoting Arab nationalism. It was nasserism (Arab nationalist socialist ideology seeking the unification of Arab countries and Palestinian independence) winning new supporters among Arab states (Syria, Iraq or Libya), as well as Arab society and various political parties and movements (for example Syrian Bath Party or the so-called Nasserists in Lebanon, Jordan and Iraq). The biggest success of Egyptian diplomacy in the field of Arab unity was the creation of the United Arab Republic (UAR), the union of Egypt and Syria in 1958. Within the UAR, Egypt had a stronger position than Syria whose officials agreed to create a centralized state where Cairo dominated. (Deeb 2007, pp. 413–414)

Since 1960s, Egypt began focusing on multilateral diplomacy during Arab summits, which addressed the issue of the Arab-Israeli conflict and the Palestinian independence. It was the Egyptian president who initiated these meetings of leaders of the Arab states and who promoted the resolution of the issue of the Palestinian right to their own state. (Bareš – Veselý – Gombár 2009, p. 605) Only few doubt that Egypt found itself in the position of regional power in the 1950s to 1970s. The country had a considerable impact on security, economy and culture of the region, on the political

development of some Middle East states and on the agenda of regional organizations while many Arab states were calling upon Egypt as their leading state. Egypt's power position in the Middle East was recognized even by the world's major players. In 1955, Nasser attended the Bandung Conference establishing close ties with other centers of the Third World – with India, China, Indonesia and Yugoslavia. Other statesmen at the conference treated Nasser as a leading representative of the Arab world regarding him as “the most important Middle Eastern personality at Bandung.” (Acharya – Tan 2008, p. 12)

Nasser's successor Anwar Sadat (in office 1970–1981) signed a peace treaty with Israel in the late 1970s, which was strongly criticized by other Arab states. The treaty threw the former Arab leader into isolation within the Arab world⁹, he lost his leading position and due to his minimal power ambitions Egypt's status as a regional power might also be questioned. First of all, Sadat sought to improve the economic situation of Egypt¹⁰ advocating for a more pragmatic foreign policy while disengaging from pan-Arabism and other ideologies. However, further development indicated that “Egypt can manage without the Arabs but the Arabs cannot manage without Egypt.” (Bareš – Veselý – Gombár 2009, p. 633) Even great powers were aware of the strategic importance of Egypt – after all, Egypt has been receiving massive foreign aid due to its important regional role.

It was not until the rule of the new Egyptian president Husni Mubarak (in office 1981–2011) that Egypt managed to break the isolation and started to promote itself as a regional power again. This related to both the economic importance of Egypt and its military power, as it was considered “the main actor for the establishment of peace or the waging of war in the Arab-Israeli conflict.” (Deeb 2007, p. 424) Egypt had a strong diplomatic position and considerable military force and, as such, it had a significant potential to regulate and solve regional disputes and conflicts. That is why Mubarak's government connected Egypt's position in the region with its efforts to achieve peace in the Middle East – Cairo became a key actor in liberation of Kuwait in 1991, an active mediator in local conflicts, a frequent participant in many regional peace initiatives and one of the most important actors of the Arab-Israeli peace process in the 1990s. That is why many thought at this time that “the maintenance of a meaningful peace throughout the region ... will depend heavily on Egyptian goodwill.” (Joffe 1999, p. 181) Although Egypt is still unable to resume its leadership of the time of Nasser's rule, since late 1980s, Mubarak at least managed to improve the country's image – Egypt's importance for the regional politics consisted in its role of a

⁹ Arab states broke most of their political, commercial, economic and cultural ties with Egypt who was excluded from the League of Arab States.

¹⁰ Once the peace treaty between Israel and Egypt was signed, the USA started to provide Egypt with economic and military assistance.

peacemaker and its ability to solve problems the Middle East had recently faced. Egypt contributed to the regional agenda setting in the Middle East as it defined priorities and objectives of the Arab core of the region which increased its importance for the regional order.

6 SAUDI ARABIA ´S AMBITIONS AND ITS POWER STATUS IN THE REGION

Saudi Arabia's population is only the seventh largest in the region (amounting to twenty seven million people; Central Intelligence Agency [no date]a), but the country has considerable potential in its natural resources (oil and natural gas) making it one of the wealthiest countries in the Middle East and a significant world oil producer and exporter.

Contrary to that, Saudi military capabilities are rather limited. Murden talks about three factors boosting Riyadh's military weakness (Murden 1995, p. 165) – a relatively small population, economic underdevelopment¹¹ and fragile political balance¹². However, expansion of the armed forces is among the country's priorities raking Saudi Arabia among ten countries with the highest military expenditures for several years. (IISS 2011, p. 469). A large part of these expenditures is directed to the expansion and modernization of infrastructure and equipment of the armed forces. As a consequence, Saudi Arabia possesses modern combat aircraft, defense and radar systems, modern navy and medium-range ballistic missiles. Although the Saudis have sufficient funds to purchase the latest military equipment, they lack regular soldiers¹³, who, moreover, do not have the necessary skills to handle military equipment and weaponry. Traditionally, small size of the army led to dependence on modern technologies purchased by Western countries while causing a search for security guarantees from the same countries, which eventually resulted in a close military and strategic cooperation with Western allies (the USA in the first place).

Saudi Arabia's leaders have a high opinion of their country – they refer to it as “regional and global economic power” holding a “leadership role in defense of Arab and Islamic issues.” (Royal Embassy of Saudi Arabia, Washington D. C. [no date]a, Royal Embassy of Saudi Arabia, Washington D. C. [no date]b) Their immodest claims can be supported by data, according to which Saudi Arabia has the nineteenth largest GDP in the world. (Central Intelligence Agency [no date]b) Even great powers are

¹¹ Certain comfort resulting from high revenues from oil exports did not “oblige” the country to develop its own defense industry and to invest in “education” of its own experts who must be replaced by engineers, consultants and planners mostly from the West.

¹² A part of the opposition to the government was created within armed force, therefore the army was kept small and was composed, if possible, from the members of the loyal tribes and the wider royal family.

¹³ At the beginning of the 21st century, the armed forces consisted of 75,000 soldiers in the regular army, several tens of thousands soldiers in the air force, navy and paramilitary forces and 75–100 thousand guardsmen (IISS 2007, p. 241).

aware of Saudi importance as an economic center, which can be illustrated, for example, by its membership in the G20 (*Group of Twenty*) – a world economic forum bringing together the world's largest economies and the European Union. Saudi policies can also affect the world energy market as well as the global economy as it has great influence on the policies of OPEC and, thus, on the global oil market. In addition, a number of states depend on the Saudi oil, including some important actors of the international system, such as the USA.

Saudi Arabia started to play a more prominent role in the region in the 1950s and 1960s when it belonged to the conservative Arab states of the pro-Western camp opposing Nasser's revolutionary Egypt. However, the first half of the 1970s became a key period for the growth of Saudi Arabia's power and its prominent role in the regional politics. The country experienced a significant growth of wealth thanks to the oil boom and became one of the economic centers of the region. Its power status was strengthened also thanks to the declining prestige of Sadat's Egypt. Saudi Arabia's position in the region in the 1990s (but still valid at present) was aptly described by Murden who said that the monarchy is “in many respects the weakest but ... also the most influential of the Gulf Powers.” (Murden 1995, p. 174)

Saudi officials are well aware of their country's economic potential and in relations with other Middle East countries, they largely benefit from Saudi Arabia's status of a local economic center. They seek to utilize the country's oil wealth by combining economic incentives and punishments. Riyadh indirectly influences other economies by restricting oil production and reducing its price, which negatively impacts economies of oil producers and, in turn, reduces their production in order to halt the decline in oil prices. (Chubin 2009, p. 180) The monarchy employs hundreds of thousands of migrant workers from poorer South Asian and Arab countries (e.g. Yemen, Egypt, Palestine) which has a great importance for their economies. Also regional development cooperation and substantial financial assistance provided to poorer neighbors gives Saudi Arabia an opportunity to influence foreign policy of other countries. Since the turn of the 1960s/1970s, the kingdom has become the largest local donor but apart from some altruistic motives, it also serves as a powerful tool for making pressure on beneficiaries and achieving economic and geostrategic interests.¹⁴ Motivation of the Saudi development cooperation proved to be at least partly political, as it became apparent in 1967 – back then, the majority of the economic aid started flowing to the “confrontational states” (Egypt, Syria and Jordan) carrying the greatest burden of the wars against Israel. (Simmons 1981, p. 27) Saudis also increased financial support for Iraq which was involved in an exhausting war against Iran (1980–1988), and later for allied countries during the Gulf crisis (1990–1991), which tried to expel Iraq from annexed Kuwait. (Murden 1995, p. 160) It was publicly known that

¹⁴ Most funds flow abroad via the non-transparent Ministry of Finance and the royal family.

Arab monarchies committed themselves to provide financial compensation to all supporters of their anti-Iraq war. These incentives were one reason why a number of countries from the Middle East (Egypt, Turkey, Morocco, Syria and others) joined the anti-Iraq coalition.

Saudis have also repeatedly opted for the opposite strategy when punishing beneficiaries for both their undesirable foreign-policy behavior and their support for the opponent in conflicts. This “punishment” in the form of restrictions of financial aid experienced, for example, Syria siding with the feared Iran in the Iraq-Iran War, Egypt for signing a peace treaty with Israel or Jordan for not siding with the annexed Kuwait and its allies (including Saudi Arabia) during the Gulf crises. Riyadh also expelled about 800,000 Yemeni workers because the Yemeni government supported belligerent Iraq in the Gulf War. (Russell 1992, p. 721)

Saudi Arabia sees itself also as leader of the Arab and Islamic worlds and behaves as an advocate of the interests of states and people belonging to these two areas. It pursues to consolidate its prominent position through dissemination, promotion and protection of Islamic values¹⁵, Arab unity and Palestinian independence, which represent cultural and ideological aspects of the Saudi regional policy and sources of its soft power.

When constituting its soft power, the kingdom uses its “Islamic and Arab capital” while being involved in the agenda setting within the Arab and Islamic regional organizations (for example the Organization of Islamic Cooperation) where it highlights the most compelling topics of the region. Similarly, it improves its image and strengthens its influence by using mediation efforts and peace initiatives. Former King Fahd was particularly active in this area – he was involved in the resolution of the Israeli-Palestinian conflict, Iraq's annexation of Kuwait and the Lebanese civil war. Participation of Saudi leaders at a number of regional meetings and negotiations since the early 1990s points out that Saudi Arabia is a major political actor in the Middle East.

7 IRAN'S AMBITIONS AND ITS POWER STATUS IN THE REGION

Iran disposes of plentiful material resources, which helps it to consolidate its regional position – it has the third largest population in the region (almost eighty one million inhabitants; Central Intelligence Agency [no date]a), a strategic position, considerable natural resources and military strength. Iran's economy is the eighteenth largest in the world and the second largest in the Middle East. (Central Intelligence

¹⁵ A large share of the Saudi development assistance goes to Islamic countries and Islamist movements, to building of mosques and to Islamic institutions for religious education. Some authors even argue that “Saudi money contributed to the islamization of Turkish society” (Jung and Piccoli 2001, p. 148).

Agency [no date]b) It benefits from vast reserves of oil and natural gas as profits from their export constitute the biggest part of its income. On the other hand, high dependence on export of raw materials makes it very vulnerable to fluctuations of oil prices on the world market. Economic growth has been negatively affected not only by each drop in oil prices but also by international sanctions the USA (1979) and the European Union (2007) imposed on Iran. Iran's economic situation is also visibly worse than those of the Arab oil monarchies. Mismanagement of Iran's economy and declining oil prices may continue to increase country's vulnerability to sanctions and potentially impede its regional ambitions, which partly depend on the financial support of Iran's allies.

Due to poor relations with some neighbors and frequent armed conflicts in the region, it is important to enlarge armed forces which are, with regard to the number of troops, among the largest in the Middle East.¹⁶ Iran has built its military capability in order to shift the regional balance of power at the expense of Israel, Saudi Arabia, Egypt and previously also Iraq, which has been reflected in high military expenditures. In recent years, the focus has been on Iran's alleged efforts to develop nuclear weapons, nonetheless, the country's military forces are based on its conventional capacities, primarily the ballistic missiles program (Tehran possesses the largest arsenal of ballistic missiles in the Middle East) and guided anti-ship missiles (Elleman 2013). In addition, Iran has modernized the relatively outdated Air Force while strengthening maritime capacities, which Iran has developed with the prospect of both achieving dominance in the Gulf region and deterring potential rivals.

It is precisely the dominant position in the Middle East and particularly in the Gulf region, which has been among the most important foreign-policy priorities of Iran for decades. Already Reza Shah Pahlavi (1941–1979) claimed the role of a regional power for his country, pointing to the famous imperial past of Iran, size and fame of the Persian empire and rich pre-Islamic history. The ruling clergy in the post-revolution period claimed a leading role in the region for Iran as well, however, the Islamic Republic builds its legitimacy and power on its Islamic reputation, the Islamic Revolution and its ideas.

During the reign of Shah Mohammed Reza Pahlavi (1919–1980), Iran and Saudi Arabia represented two pillars of the US policy in the Middle East, which were meant to maintain the regional status quo. Thanks to the US support, its strategic location and demographic and economic capabilities, Iran held a strong position in the region. Its influence was apparent in all its surroundings – Pahlavi's Iran renounced claims it had previously made for the current territory of Bahrain, thus allowing this

¹⁶ In last three decades, Iranian armed forces consisted of nearly 545,000 soldiers of the regular army and the Revolutionary Guards (IISS 1991, pp. 106–107; IISS 2007, p. 224). Besides them, paramilitary units, primarily volunteer *Basij* militia, also operate in Iran.

tiny monarchy to gain independence and supported the independence of the UAE. In 1971, however, Tehran also managed to restore control over the disputed islands in the Gulf (Great Tunb, Lesser Tunb and Abu Musa), which were claimed, besides Iran, by the UAE. In the first half of the 1970s, Iran supported the reigning Omani Sultan Qabus who suppressed the anti-government rebellion, and financially and militarily supported Iraqi Kurdish parties and armed groups. In 1975, Iran showed its power over Iraq as it finally forced its neighbor to sign the Algiers Agreement, dealing with their territorial disputes.

After the Islamic revolution, many countries in the region started perceiving Iran as a military threat due to its missile program and nuclear ambitions. Gulf monarchies established the Gulf Cooperation Council (GCC) in 1981 as a common defense system against the Iranian threat, strengthened security cooperation with the USA and began to arm intensively. Apart from these states, Jordan, Israel and Egypt have also feared Iranian military forces. (Beck 2008, pp. 17, 22–23) This suggests that Iran is still being recognized as a regional military power although deterrence cannot guarantee leadership for Tehran.

Iran's influence in the region can also be strengthened by its most powerful ideological weapon – the Islamic Revolution (1979) and its heritage, by presenting itself as a defender of Islamic culture and values, by its image as a tireless supporter of the Palestinian issue and uncompromising critic of the Israeli and US policy in the Middle East. Given that governments of many Arab Sunni states worry about the spread of the ideas of the Islamic Revolution, and some of the above-mentioned policies directly target Iran's neighbors, the Islamic Republic represents rather a political threat for the Sunni states than a potential regional leader. With regard to the low level of political and trade cooperation with the Arab countries and partly informal political and trade isolation following the Islamic revolution, the Iranian government is trying to gain support of the “Arab street” (Arab public opinion). Victory in the battle “for the hearts and minds” of the Arab population could strengthen Iran's political influence, bridge political and ideological differences between Iran and Arab countries, and compensate for its regional isolation. Arab public support is very volatile, though, and Iran cannot build its leadership on it. Therefore, Iranian officials should rather establish and improve relations with the Arab governments. Yet, there are only few ways to achieve this. A huge disadvantage is that as a non-Arab country, Iran cannot a priori participate in a number of regional organizations bringing together Arab countries, and thus contribute to multilateral solutions of problems of the Middle East politics. Iran is therefore a member of only a few regional organizations with their membership not limited to the Arab world (Organization of Islamic Cooperation, Economic Cooperation Organization).

For the above-mentioned reasons, nowadays, Iran has just a few friends in the region (for example Iraq) and a very limited number of allies, including Assad's Syria

and few political and military movements such as the Lebanese Hezbollah¹⁷. Iran maintains strategic relations with these actors by economic and military aid. In the past, Iran provided or still provides support to many armed groups involved in the fight against Israel and the Western armies (for example Palestinian Islamic Jihad, Hamas, the Popular Front for the Liberation of Palestine – General Command, Iraqi militias Mahdi Army and Badr organization; Byman 2005, pp. 4–5, 17, 329–330, 332–333, Chubin 2009, p. 177). It is necessary to mention also Iran's long-term support of the politically under-represented and historically oppressed Shiite community and opposition movements in Lebanon, Bahrain, Saudi Arabia and Iraq.

Financial and military support of its allies helps Iran to boost its power status and achieve its interests in the Middle East as it extends the revolutionary movement, attacks the supposedly reactionary regimes in some Arab countries, exports the Islamic revolution within the region and fights against Israel.

8 TURKEY'S AMBITIONS AND ITS POWER STATUS IN THE REGION

With its almost eighty two million inhabitants, Turkey is the second most populous state in the Middle East (Central Intelligence Agency [no date]a). Its power is based on strategic geographical location, dynamically growing economy and a large army. As Turkey expanded its business activities in the Middle East and other regions, we could see a rapid economic growth in the first decade of the 21st century and, consequently, the country became known as a major world economy. This can be demonstrated on the statement of the former US Minister of Foreign Affairs Hillary Clinton who described Turkey as an “emerging global power.” (Today's Zaman 2009) This is evidenced by the fact that the country has the sixteenth largest economy in the world (Central Intelligence Agency [no date]b) while playing a significant role in the regional energy policy in terms of oil and gas transportation. The country itself, however, disposes of limited energy resources relying therefore on imports from abroad.

Turkey's military power is based on one of the largest armies in the world and the second largest in the NATO.¹⁸ On the other hand, quality of intelligence service, armaments and combat technology, including air defense systems, are not in compliance with the superiority in numbers of troops. Therefore, the country has sought to modernize its capacities in recent years.

¹⁷ Iran has a big stake in Hezbollah's success thanks to its financial and military support. The movement is considered to be a tool of Iranian influence and serves as an example of a successful “export” of the Islamic revolution, which became a source of inspiration for movement's ideology.

¹⁸ In last three decades, the army consisted of 515,000–580,000 soldiers (IISS 1991, p. 73, IISS 2007, p. 145).

During the rule of Mustafa Kemal and some of his followers, Turkey did not have ambitions to become a major power in the Middle East, it even did not consider itself as an integral part of this region, rather as a part of Europe. After the Second World War, the Middle East played a less important role than Europe in the Turkish foreign policy. However, security reasons forced Ankara to engage in the regional politics and maintain political relations with countries it has shared the pro-Western orientation with. Particularly since the mid-1970s, Ankara became increasingly active in the Middle East which, consequently, resulted in ambitions to play a more important role in this region. In the 1980s, Turgut Özal deepened economic relations with some Arab countries and, since the Iraqi annexation of Kuwait, Turkey also started to engage in security issues of the region it previously had not want to get involved in. In the 1990s and especially since the beginning of the 21st century, it has been quite clear that Turkey would like to become an influential power in the Middle East.

Although Turkey has always seen its relations with other Middle East and Islamic countries as “nothing more than an appendix to its Western-oriented policies” (Jung and Piccoli 2001, p. 133), in the mid-1990s, the Islamic world stood in the center of Necmettin Erbakan's politics. However, the Prime Minister's efforts to strengthen the Islamic element in the Turkish foreign policy was not very successful as a result of two factors – first, his government fell soon, and second, in relation to Arab countries, it was very problematic that the Republic of Turkey identified itself with the Kemalist policy, which was, by definition, strongly nationalistic. (Jung and Piccoli 2001, p. 133) This, in turn, alienated Turkey from the Arab part of the Middle East. Also several unresolved conflicts with Iraq and Syria concerning the use of water from the Tigris and Euphrates rivers and ownership of the Hatay Province still have been a sticking point in Turkish-Arab relations.

Turkey had numerous opportunities to prove that it is also a military center, which is able to take use of its military capabilities as an instrument of both deterrence and coercion. Throughout its existence, Turkey has been forced to deal with the problem of separatist tendencies of some Kurdish groups, the Kurdistan Workers Party in the first place. Since 1984, when this party engaged in violent resistance until the end of the 1990s, the Turkish army and air force intervened in northern Iraq for fifty seven times. (Gunter cited from Jung and Piccoli 2001, p. 145) These military activities reinforced fear and mistrust of Arab states towards Turkey.

After 2002 when the Justice and Development Party formed a new government, Ankara undertook a much more active policy towards other Middle East countries. Party's leaders wanted Turkey to become a central power playing a significant role in the Middle East as well as in the Balkans, the Caucasus, Central Asia and the entire international system. In connection with the rule of Justice and Development Party, some authors (Keyman 2012, p. 25) speak of Turkey as an exemplary country whose economic model and political system, which combines

democratic elements with moderate Islamism, should set an example for undemocratic Muslim countries in the Middle East. The Turkish example has already been followed by Moroccan Justice and Development Party, Egyptian Freedom and Justice Party and Tunisian Al-Nahda Party.

We cannot find a country in the Muslim world that would be more successful in developing a secular and democratic constitutional government than Turkey. Nevertheless, the “Turkish model” still needs to deal with certain problems. In the eyes of the Arab countries in the Middle East, Turkey's imperial past and different ethnicity matters – these issues are associated with distrust of some Arab states against Ankara's intentions and policies. Recognition of Turkey's power status has thus its limits. Soft power of the Turkish state, however, is not based only on the democratic experience – its soft power should be strengthened also by support of regional multilateralism, solution of regional problems, mediation in conflicts, engagement in peacekeeping and humanitarian operations, active efforts to resolve conflicts in its neighborhood as well as a double identity of Turkey, which makes it an ideal mediator in the negotiations among the Middle East and Western countries. (Bayer and Keyman 2012, pp. 73–74)

With regard to the lack of ambition to achieve leadership in the Middle East during the 1940s until 1980s, and its limited involvement in the region, it should be noted that, despite its considerable material superiority, the country could not be considered a regional power in these decades. On the other hand, active diplomacy, deepening of economic and trade cooperation, highlighting cultural similarities with the rest of the Middle East, common security issues helped to consolidate the country's position as a regional power in the 1990s and early 21st century. This places Turkey next to other regional powers such as Egypt, Iran and Saudi Arabia.

9 CONCLUSION

The presented paper aims to explore a significant but in the study of regional powers rather neglected region. The procedure for defining regional powers described in this text allowed us to outline the form of the power hierarchy in the Middle East filling herewith a gap in the current research of the distribution of power in the region.

From the end of the Second World War till the early 21st century, several regional powers emerged in the Middle East – Egypt, Iran, Saudi Arabia, Turkey – and many other countries were claiming this status. None of these powers became the dominant power or the leader of the entire region. On the contrary, their relatively balanced power made them all claim a leadership status and, in different periods, they took the role of either the protector of the status quo in the region (Saudi Arabia) or, conversely, the intruder of the status quo (it was, at different times, the case of Egypt or Iran). As various powers and “candidates” for this status stood in mutual competition for the promotion of their own alternative of the regional order, the region was polarized and conflicts, rather than cooperation, integration and thus regional unity

and stability, were incited. Without a basic consensus, it was neither possible to identify the main problems nor to find the proper solutions.

Powers often initiated the formation of regional and sub-regional organizations, which, nonetheless, frequently became a foreign-policy instrument or a platform for power rivalry among major actors in the region. In this situation, organizations could not enforce norms and policies that would support a peaceful coexistence of states. For these reasons, the Middle East lacks a center that would unite the region. On the contrary, during the period under research, the regional balance of power changed several times. This was due to exhausting wars, major changes of the political scene and related changes in foreign-policy priorities and rise of other countries (Saudi Arabia in the 1950s and 1960s, Iraq in the 1970s and 1980s). If the region lacks a dominant power with a potential to unify and stabilize it, a peaceful environment in the area can be ensured only by a common stance of regional powers, which will maintain a stable balance of power and avoid mutual conflicts. In the Middle East, however, such a situation has not occurred – neither a dominant power, nor a group of states substituting its role has involved in creating and maintaining regional order and the distribution of public goods. This situation causes a growing dependence of states on extraregional powers as they replace local powers in above-mentioned functions. This, consequently, weakens the power position of local powers and overall autonomy of the region. Limited regional stability is thus a result of the lack of systemic legitimacy and, in such a case, peaceful relations depend largely on the unstable balance of power among several powerful actors, as well as on fragile alliances.

Due to the relatively even distribution of power in the region and the existence of different visions of the ideal regional order, it is unlikely that one of the current powers would be able to become a regional leader in the near future and events of the Arab Uprising further changed regional power distribution. For Egypt and Saudi Arabia, it is an advantage to be *Arab* regional powers, since for most countries of the Middle East, their visions of regional order would be more acceptable than in case of non-Arab powers. On the other hand, Egypt's economic problems and its dependence on assistance from oil monarchies and the US weakens its position. Saudi Arabia is indeed one of the wealthiest states in the region but its demographic base is weak and its military capabilities are not large enough to ensure and guarantee security in the region. A relative advantage of Iran and Turkey is their stronger demographic and military basis of power, but in the mostly Arab region, they can hardly gain recognition as regional leaders. Iran's problem is also its military power – although regional powers need it to be able to act as a security guarantor, this does not apply when the military preponderance is seen as a military threat by most states in the region. Turkey must deal with the fact of standing (not only geographically but for many years also

politically), on the periphery of the Middle East and it has to involve more intensely in solving regional issues in the future.

REFERENCES:

1. AFTANDILIAN, G. L. (1993): *Egypt's Bid for Arab Leadership: Implications for U.S. Policy*. New York: Council on Foreign Relations Press, 1993. 106 pp. ISBN 978-0876091463.
2. ACHARYA, A. – TAN, S. (2008): The Normative Relevance of the Bandung Conference for Contemporary Asian and International Order. In: *Bandung Revisited: The Legacy of the 1955 Asian-african Conference for International Order*. Singapore: NUS Press, 2008. Pp. 1–16. ISBN 978-9971693930.
3. ALI, A. M. S. (1999): From Geopolitics to Geoeconomics. In: *Egypt at the Crossroads: Domestic Stability and Regional Role*. Washington: National Defense University Press, 1999. Pp. 153–170. ISBN 978-1478268468.
4. BAREŠ, L. – VESELÝ, R. – GOMBÁR, E. (2009): *Dějiny Egypta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 821 pp. ISBN 978-80-7106-971-3.
5. BAYER, R. – KEYMAN, E. F. (2012): Turkey: An Emerging Hub of Globalization and Internationalist Humanitarian Actor? In: *Globalizations*, 2012, Vol. 9, No. 1, pp. 73–90.
6. BECK, M. (2008): Regional Politics in a Highly Fragmented Region: Israel's Middle East Policies. [Online.] In: *Working Papers, German Institute of Global and Area Studies*, 2008, No. 89. [Cited 7. 5. 2011.] Available online: <http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/content/publikationen/pdf/wp89_beck.pdf>.
7. BYMAN, D. (2005): *Deadly Connections. States that Sponsor Terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 388 pp. ISBN 978-0521548687
8. CIA THE WORLD FACTBOOK. (no date)a: Country Comparison, GDP (purchasing power parity) [Online.] In: *CIA The World Factbook*, no date. [Cited 3. 8. 2014.] Available online: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html>>.
9. CIA THE WORLD FACTBOOK. (no date)b: Country Comparison, Population [Online.] In: *CIA The World Factbook*, no date. [Cited 28. 7. 2014.] Available online: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2119rank.html>>.
10. CLINE, K. et al. (2011): Identifying Regional Powers and Their Status. In: *Major Powers and the Quest for Status in International Politics: Global and Regional Perspectives*. New York: Palgrave Macmillan, 2011. Pp. 133–157. ISBN 978-0230104648.

11. CORRELATES OF WAR. (no date): National Material Capabilities (v4.0). [Online.] In: *Correlates of War*, no date. [Cited 16. 7. 2014.] Available online: <<http://www.correlatesofwar.org/COW2%20Data/Capabilities/nmc4.htm>>.
12. DAWISHA, A. I. (1976): *Egypt in the Arab World: The Elements of Foreign Policy*. New York: MacMillan Press, 1976. 234 pp. ISBN 978-0470199602.
13. DEEB, M. (2007): Arab Republic of Egypt. In: *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*. Fifth edition. Colorado: Westview Press, 2007. Pp. 403–431. ISBN 978-0813348650.
14. ELLEMAN, M. (2013): Gulf I: „Iran’s Power in the Air“. [Online.] In: *The Iran Primer*, 2013. [Cited 15. 9. 2014.] Available online: <<http://iranprimer.usip.org/blog/2013/mar/11/gulf-i-iran%E2%80%99s-power-air>>.
15. FLEMES, D. – NOLTE, D. (2010): Introduction. In: *Regional Leadership in the Global System. Ideas, Interests and Strategies of Regional Powers*. Farnham, Burlington: Ashgate, 2010. Pp. 1–14. ISBN 978-0754679127.
16. GODEHARDT, N. – NABERS, D.: Introduction. In: *Regional Powers and Regional Orders*. London, New York: Routledge, 2011. Pp. 1–18. ISBN 978-0415603836.
17. HOLSTI, K. J. (1964): The Concept of Power in the Study of International Relations. In: *Background*, Vol. 7, No. 4, 1964, pp. 179–194.
18. HURRELL, A. (2000): Some Reflections on the Role of Intermediate Powers in International Institutions. In: *Paths to Power: Foreign Policy Strategies of Intermediate States. Working Paper of the Latin American Program of the Woodrow Wilson International Center for Scholars*, No. 244, 2000. Pp. 1–10.
19. CHUBIN, S. (2009): Iran’s Power in Context. In: *Survival*, 2009, Vol. 51, No. 1, pp. 165–190.
20. IISS. (1991): *The Military Balance 1991–1992*. London: Brassey’s, 1991. 244 pp. ISBN 978-0080413259.
21. IISS. (2007): *The Military Balance 2007. The annual assessment of the military capabilities and defence economics*. London: Routledge, 2007. 450 pp. ISBN 978-1857434378.
22. IISS. (2011): *The Military Balance 2011. The annual assessment of the military capabilities and defence economics*. London: Routledge, 2011. 488 pp. ISBN 978-1857436068.
23. JOFFE, G. (1999): The Future of the Middle East and Egypt. In: *Egypt at the Crossroads: Domestic Stability and Regional Role*. Washington: National Defense University Press, 1999. Pp. 171–191. ISBN 978-1478268468.
24. JUNG, D. – PICCOLI, W. (2001): *Turkey at the Crossroads: Ottoman Legacies and a Greater Middle East*. London, New York: Zed Books, 2001. 240 pp. ISBN 978-1856498678.

25. KEYMAN, E. F. (2012): Proactivism in Turkish Foreign Policy: The Global-Local Nexus. In: *Another Empire? A Decade of Turkey's Foreign Policy under the Justice and Development Party*. Istanbul: Istanbul Bilgi University Press, 2012. Pp. 19–32. ISBN 978-6053992363.
26. LUSTICK, I. S. (1997): The Absence of Middle Eastern Great Powers: Political “Backwardness” in Historical Perspective. In: *International Organization*, 1997, Vol. 51, No. 4, pp. 653–683.
27. MURDEN, S. (1995): *Emergent Regional Powers and International Relations in the Gulf: 1988–1991*. Reading: Ithaca Press, 1995. 388 pp. ISBN 978-0863721939.
28. NABERS, D. (2010): Power, leadership, and hegemony in international politics: the case of East Asia. In: *Review of International Studies*, 2010, Vol. 36, No. 4, pp. 931–949.
29. NOLTE, D. (2010): How to Compare Regional Powers: Analytical Concepts and Research Topics. In: *Review of International Studies*, 2010, Vol. 36, No. 4, pp. 881–901.
30. NYE, J. S. (2004): *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs, 2004. 208 pp. ISBN 978-1586483067.
31. ORGANSKI, A. F. K. – KUGLER, J. (1980): *The War Ledger*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1980. 304 pp. ISBN 978-0226632803.
32. ØSTERUD, Ø. (1992): Regional Great Powers. In: *Regional Great Powers in International Politics*. New York: St. Martin's Press, 1992. Pp. 1–15. ISBN 978-1349126637.
33. ROYAL EMBASSY OF SAUDI ARABIA, WASHINGTON D. C. (no date)a: About Saudi Arabia, Economy & Global Trade. [Online.] In: *Royal Embassy of Saudi Arabia, Washington D. C.*, no date. [Cited 3. 8. 2014.] Available online: http://www.saudiembassy.net/about/country-information/economy_global_trade/.
34. ROYAL EMBASSY OF SAUDI ARABIA, WASHINGTON D. C. (no date)b: About Saudi Arabia, History. [Online.] In: *Royal Embassy of Saudi Arabia, Washington D. C.*, no date. [Cited 3. 8. 2014.] Available online: <http://www.saudiembassy.net/about/country-information/history/>.
35. RUSSELL, S. (1992): International Migration and Political Turmoil in the Middle East. In: *Population and Development Review*, 1992, Vol. 18, No. 4, pp. 719–727.
36. SIMMONS, A. (1981): *Arab Foreign Aid*. New Jersey, London, Toronto: Associated University Presses, 1981. 200 pp. ISBN 978-0838630198.
37. TAMMEN, R. L. et al. (2000): *Power Transitions. Strategies for the 21st Century*. Washington: CQ Press, 2000. 266 pp. ISBN 978-1889119434.

38. TODAY'S ZAMAN (2009): Clinton calls Turkey 'emerging global power' in foreign policy address [Online.] In: *Today's Zaman*, 2009. [Cited 15. 9. 2014.] Available online: <<http://www.todayszaman.com/news-181157-clinton-calls-turkey-emerging-global-power-in-foreign-policy-address.html>>.

DÔSLEDKY KONFLIKTU MEDZI USA A RUSKOM Z HĽADISKA PROLIFERÁCIE JADROVÝCH ZBRANÍ

THE IMPACT OF THE CONFLICT BETWEEN THE USA AND RUSSIA ON THE PROLIFERATION OF THE NUCLEAR WEAPONS

Peter Števkov¹

Článok sa zaoberá dôsledkami súčasného americko-ruského konfliktu v oblasti proliferácie jadrových zbraní. Ukrajinská kríza, a s tým súvisiaca anexia Krymu Ruskom, mala za následok zásadné obmedzenie spolupráce medzi Spojenými štátmi a Ruskou federáciou, ktoré sa vo výraznej miere dotklo problematiky jadrových zbraní. Cieľom článku je poukázať na bezprostredné, ako aj na očakávané dôsledky, ktoré pre proliferáciu z americko-ruského konfliktu vyplývajú. Tieto dôsledky článok analyzuje v rámci typológie proliferácie. Autor článku dochádza k záveru, že najväčšou obeťou americko-ruského konfliktu je v tomto ohľade spolupráca Washingtonu a Moskvy v oblasti jadrovej bezpečnosti a protiproliferačných aktivít.

Kľúčové slová: Rusko, USA, Ukrajina, Irán, Jadrové zbrane, proliferácia, CTR

This article deals with the impact of the current conflict between Russia and the USA on the proliferation of the nuclear weapons. Ukrainian crisis and the annexation of the Crimea by Russia has in its course significantly affected the American-Russian cooperation, with a spillover to the area of nuclear weapons. The goal of the article is to highlight the immediate and the expected consequences which emerge from this conflict in the area of nuclear

¹Ing. Mgr. Peter Števkov, Narodený 1989. Katedra medzinárodných vzťahů a evropských štúdií Fakulty sociálnych štúdií Masarykovej univerzity v Brne. V súčasnosti je prezenčným študentom doktorského štúdia odboru Medzinárodné vzťahy na Fakulte sociálnych štúdií Masarykovej univerzity v Brne. Joštova 10602 00 Brno, Česká republika, e-mail: stevkovp@gmail.com.

Autor je absolventom medzinárodných vzťahov na Fakulte sociálnych štúdií Masarykovej univerzity, hospodárskej politiky na Ekonomicko-správni fakulte Masarykovej univerzity a odboru Ruský jazyk a literatúra na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity. V r. 2011 absolvoval študijný pobyt na Fakulte medzinárodných vzťahov na Uralskej štátnej univerzite v Jekaterinburgu. Zoberá sa najmä postsovietskym priestorom.

proliferation. The consequences are analyzed through the framework of the nuclear proliferation typology. The article comes into conclusion that the major casualty of the American-Russian conflict is the cooperation of the USA and Russia regarding the global nuclear security and their antiproliferation activities.

Key words: Russia, US, Ukraine, Iran, Nuclear weapons, proliferation, CTR

JEL: D74, F51, F52

1 ÚVOD

Proliferácia, teda šírenie jadrových zbraní, sa v medzinárodných vzťahoch niekedy vníma ako téma minulosti. Zatiaľ čo počas studenej vojny bolo jadrové zbrojenie všeobecne označované za najväčšiu hrozbu pre ľudstvo, a počas 90. rokov bola jadrová bezpečnosť široko diskutovaná a riešenou témou najmä v súvislosti so zabezpečením sovietskeho nukleárneho arzenálu, dnes je nukleárna téma v medzinárodných vzťahoch takpovediac izolovaná v diskusii o jadrových zbraniach Severnej Kórey a jadrových ambíciách Iránu. Namiesto jadrových zbraní sa dnes medzinárodné vzťahy a bezpečnostné štúdiá zameriavajú skôr na nové hrozby a výzvy, ako sú terorizmus, imigrácia, asymetrické či hybridné vojny, globálne otepľovanie alebo deteriorácia životného prostredia.

Udalosti predchádzajúcich dvoch rokov však opäť vyniesli problematiku jadrových zbraní do pozornosti medzinárodnej politickej, bezpečnostnej a mediálnej sféry. Ukrajinská kríza, s ňou súvisiace pouličné nepokoje ako aj nasledujúca priama vojenská intervencia Ruska v tejto krajine, vyhrtili vzťahy USA a Ruska natoľko, že niektorí experti začali súčasnú situáciu otvorene nazývať novou studenou vojnou. Agresia Ruska voči Ukrajine sa zároveň stala jediným historickým príkladom, keď štát napadla tá krajina, ktorej odovzdal svoj jadrový arzenál. Výrazné oslabenie spolupráce svetových mocností, ako aj značné zníženie kredibility bezpečnostných záruk v rámci protiproliferačného režimu preto pochopiteľne vyvolalo oprávnené obavy zo zvýšeného rizika šírenia zbraní hromadného ničenia.

Cieľom článku je poukázať na bezprostredné, ako aj na očakávané dôsledky, ktoré pre proliferáciu z americko-ruského konfliktu vyplývajú. Tieto dôsledky článok analyzuje v rámci typológie proliferácie. Text je rozdelený na niekoľko častí. V prvej autor čitateľa uvádza do problematiky jadrových zbraní a vysvetľuje koncept proliferácie. Nasledujúca časť sa zaoberá proliferáčnymi aktivitami, motiváciami a potenciálom štátov, ktoré zatiaľ jadrové zbrane nevlastnia (predovšetkým Ukrajinou a Iránom). Tretia časť je analýzou dôsledkov jadrového zbrojenia dvoch hlavných jadrových mocností - USA a Ruska. V štvrtej časti sa autor venuje implikáciám ukrajinskej krízy na protiproliferačný režim, pričom v poslednej časti sa sústreďuje na problematiku jadrovej bezpečnosti a proliferácie materiálov.

2 JADROVÉ ZBRANE

Jadrové zbrane (JZ) sa spoločne s chemickými, biologickými a rádiologickými zbraňami radia medzi tzv. zbrane hromadného ničenia (ZHN) . Pod týmto pojmom sa chápu zbrane s veľkou ničivou silou a plošným účinkom, ktoré sa od konvenčných zbraní odlišujú nielen mierou spôsobených škôd, ale aj tým, že škody majú dlhodobý charakter a je ťažké sa proti nim brániť. (Visingr 2008, s. 94) Podľa definícií amerických ozbrojených síl sú ZHN „zbrane schopné spôsobiť veľkú mieru deštrukcie či hromadné straty.” (Department of Defense Dictionary of Associated Terms 2009, s. 584) Dôležitou charakteristikou ZHN všeobecne a JZ partikulárne je aj to, že okrem deštruktívneho potenciálu majú aj veľký odstrašujúci potenciál. (Visingr 2008, s. 94)

Z kategórií ZHN sú práve JZ tými najničivejšími. Môžeme ich definovať ako zbrane, ktoré využívajú výbušnú energiu umelo vyvolanej jadrovej reakcie. Vyznačujú sa širokým spektrom ničivých účinkov, medzi ktoré patrí elektromagnetické žiarenie na všetkých vlnových dĺžkach, časticové (najmä neutrónové) žiarenie, mohutná tlaková vlna a rádioaktívne zamorenie. Jadrové zbrane sa členia podľa druhu jadrovej reakcie, ktorá je zdrojom výbušnej energie, na štiepne a fúzne. V prípade štiepenia sa jadrá ťažkých prvkov (väčšinou uránu-235 alebo plutónia-239) rozpadajú na jadrá ľahších prvkov, zatiaľ čo v prípade fúzie (zlučovania) dochádza k spájaniu jadier ľahkých prvkov (napr. izotopov vodíka, ako sú deutérium a trítium) do ťažších jadier (teda, hélia). JZ využívajúce fúziu jadier sú označované ako zbrane termonukleárne alebo vodíkové, pričom predstavujú oveľa zložitejšie systémy, ktorých ničivý potenciál je oveľa väčší, než pri JZ štepných. (Visingr 2008, s. 96)

Zvláštnou kategóriou zbraní sú rádiologické zbrane. Tieto nevytvárajú výbušnú energiu štiepnej alebo fúznej reakcie, ale prirodzený rádioaktívny rozpad izotopov niektorých prvkov, napr. cesia alebo stroncia. Rádiologická zbraň, označovaná aj ako „špinavá bomba“, pozostáva z konvenčnej nálože a rádioaktívneho materiálu (väčšinou vo forme prášku). Explózia takéhoto zariadenia je schopná spôsobiť rozptýlenie rádioaktívneho prachu, čo môže mať katastrofálne dôsledky. (Visingr 2008, s. 97-98) V súčasnosti existuje tendencia chápať rádiologické zbrane ako poddruh zbraní nukleárných.

3 PROLIFERÁCIA JADROVÝCH ZBRANÍ

Zatiaľ čo v slovenskej a českej medicínskej terminológii sú prebraté ekvivalenty slova proliferácia (proliferace) vymedzené skôr ako bujnenie či rozrastanie, v bezpečnostnej terminológii sa pod slovom proliferácia myslí najmä šírenie. V prípade ZHN je potom termín *proliferácia* používaný na šírenie jadrových, chemických, biologických a ďalších zbraní a s nimi súvisiacich technológií. Tento pojem sa v medzinárodných vzťahoch a bezpečnostných štúdiách pravdepodobne

najskôr objavil v súvislosti s rozšírením JZ mimo okruhu klasických piatich atómových mocností.”(Mareš 2003, s. 8)

Pod slovným spojením „proliferácia JZ“ sa väčšinou rozumie „horizontálna“ proliferácia - teda proces, keď štáty a neštátni aktéri získavajú zbrane, ktoré predtým nemali. Okrem nej však rozoznávame aj proliferáciu „vertikálnu“, teda proces rozvoja a zlepšovania existujúcich zbraní, pričom oba typy proliferácie môžu, samozrejme, prebiehať súčasne. Ďalej môžeme vymedziť proliferáciu vedomostí (teda znalostí ako JZ vyrobiť) a materiálov (hmotných prostriedkov potrebných k výrobe JZ) (Mareš 2003, 9-10). Niektoré súčasné definície proliferácie počítajú v rámci jej vymedzenia nielen so šírením ZHN, ale aj ich nosičov, predovšetkým balistických striel a striel s plochou dráhou letu. (Visingr 2008, 94)

Aby mohla proliferácia JZ prebiehať, treba splniť určité podmienky. Predovšetkým treba, aby aktér získal technológie potrebné na vývoj a/alebo výrobu JZ. Na technologický aspekt sa zameriava technologický determinizmus, podľa ktorého bude JZ vlastniť toľko štátov, koľko zvládne technológiu ich výroby. Technologický determinizmus bol významným smerom v debata o proliferácii najmä v 60. rokoch 20. storočia, ako však ukázal ďalší vývoj, jeho závery sa nesplnili. (Rojčík 2006)

Keďže technologická stránka nepostačí na vysvetlenie dôvodov, prečo sa niektoré štáty rozhodli zaobstarať si jadrový arzenál (pričom iné od tohto zámeru upustili), treba sa na ich motiváciu. Scott Sagan rozlišuje tri modely proliferácie. V rámci bezpečnostného modelu je vlastníctvo JZ spojené s významom bezpečnostných hrozieb, ktoré je možné týmto spôsobom odstrašovať. Model domácej politiky sa sústreďuje na domáce záujmové skupiny, ktoré považujú JZ za dôležitý prostriedok bez ohľadu na existenciu či neexistenciu vonkajšej hrozby. Posledný model vychádza z predpokladu, že štátni aktéri vnímajú JZ ako významné symboly, ktoré sú zdrojom domácej a medzinárodnej prestíže. Colin Gray k uvedeným modelom pridáva štvrtý, keď k bezpečnostným motívom zaraďuje motív dosiahnutia zisku na úkor iného aktéra. (Suchý, Vilímek 2009)

Uľahčiť alebo naopak sťažiť prístup k jadrovým zbraniam a materiálom môže viacero externých okolností. Napríklad, rozpad Sovietskeho zväzu v 90-tych rokoch zreteľne zvýšil možnosť proliferácie tým, že nebola garantovaná bezpečnosť viac ako 30 000 jadrových zbraní umiestnených v štyroch novovzniknutých štátoch (Rusko, Bielorusko, Ukrajina a Kazachstan). Naopak, efektívna odborná a finančná pomoc USA smerujúca do bezpečnostnej infraštruktúry a diplomatický nátlak Washingtonu túto pravdepodobnosť znížili. V závislosti od externých faktorov sa prirodzene menia aj motivácie štátnych aktérov získať ZHN. Líbya napríklad do r. 2003 vyvíjala ZHN, avšak po zásahu USA a ich spojencov v Iraku v r. 2003 sa Muammar al-Kaddáfí z obavy, že krajinu postihne rovnaký osud, vývoja ZHN zriekol. (Mareš 2003)

Tu je na mieste sa pozastaviť aj nad motiváciami neštátnych skupín, predovšetkým teroristov. Tie môžu byť pozitívne - teroristi sa usilujú o zlepšenie

života nejakej skupiny (napr. etnickej, náboženskej), resp. o presadenie nejakého ekonomického či sociálneho systému, a negatívne - cieľom je len samotná deštrukcia. V druhom prípade môže ísť aj o eschatologický terorizmus, ktorý má za cieľ privolať „koniec sveta“. Štáty by sa všeobecne mali usilovať odstrašiť potenciálnych teroristov od snahy o získanie JZ. Na strane ponuky to znamená sťažiť teroristom prístup k potrebným technológiám či materiálom (resp. k zbraňam samotným), pričom v prípade odstrašenia na strane dopytu zas ide o hrozbu bezprecedentným trestom. (Kapur 2009) Existuje však celý rad ďalších odradzujúcich faktorov, pre ktoré teroristické skupiny nemusia mať o získanie JZ záujem. Ide napríklad o nedostatok peňazí, obavu, z toho, že zbraň nebude fungovať správne či o obecnú nechť experimentovať s neznámymi zbraňami. (Mareš 2005)

Pri diskusii o zamedzení proliferácii JZ je dôležité spomenúť aj rolu protiproliferačných režimov, ktoré sú schopné zamedziť šíreniu JZ formou trestov, resp. odmeňovaním v závislosti od plnenia dohodnutých záväzkov. Základným stavebným kameňom súčasného protiproliferačného režimu je Zmluva o nešírení jadrových zbraní (NPT - Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons) z r. 1968, ktorá delí krajiny na tie, ktoré JZ disponujú - USA, Rusko, Čína, Francúzsko a Veľká Británia (NWS - Nuclear Weapon States) a ďalších 185 krajín, ktoré sa oficiálne vývoja JZ zriekli a zmluvu ratifikovali (NNWS - Non-Nuclear Weapon States). Zamedzenie proliferácie prostredníctvom NPT sa obecné považuje za úspešné, NPT však počíta s bezpečnostnými záväzkami NWS voči NNWS a odzbrojovaním a eventuálnym odzbrojením NWS. Jej ďalšia účinnosť preto závisí od plnenia týchto záväzkov. Zamedzovanie proliferácie a zabezpečenie jadrových materiálov je tiež náplňou činnosti Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu (IAEA - International Atomic Energy Agency). Všetky krajiny, s výnimkou KĽDR, posledné dve dekády dodržia aj Zmluvu o všeobecnom zákaze jadrových skúšok, napriek tomu, že zmluva doteraz nevstúpila v platnosť (neratifikovali ju napr. USA alebo Čína). Protiproliferačný režim by eventuálne mohla posilniť aj Zmluva o zastavení výroby štiepnych materiálov na výrobu jadrových zbraní, ktorá však v rámci Konferencie o odzbrojení naráža na odpor, predovšetkým zo strany Pakistanu. (Dingli 2013)

4 HORIZONTÁLNA PROLIFERÁCIA - UKRAJINA

Anexia Krymu Ruskom, ako aj následná ruská intervencia na východnej Ukrajine, vyvolala rozsiahlu diskusiu o dopadoch týchto krokov na medzinárodnú bezpečnosť a proliferáciu jadrových zbraní. Ako je známe, Rusko svojím konaním voči Ukrajine porušilo Budapeštianske memorandum z r. 1994, ktorým sa zaviazalo rešpektovať nezávislosť a teritoriálnu integritu Ukrajiny, ako aj poskytnúť pomoc, v prípade, že by sa krajina stala obeťou vonkajšej agresie. Na oplátku bola Ukrajina za tieto bezpečnostné záruky ochotná odovzdať Rusku jadrový arzenál, ktorý zdedila po rozpade ZSSR. (Budapest Memorandums on Security Assurances 1994)

Cesta k odovzdaniu JZ Rusku, ktorú podstúpili Bielorusko, Kazachstan a Ukrajina, bola práve v ukrajinskom prípade najťažšia. Ukrajina sa od počiatku obávala Ruska, pričom podľa Williama Pottera by „bolo nemožné získať súhlas ukrajinského parlamentu s ratifikáciou Dohody o znížení počtu strategických zbraní (START - StrategicArmsReductionTreaty) a s prístupím k NPT, nebyť záruk v Budapeštianskom memorande. (Yost 2015) Na tomto mieste treba podotknúť, že memorandum neobsahuje právne záväzné záruky (nie je medzinárodnou zmluvou), o získanie ktorých sa Ukrajina od začiatku usilovala, a ktoré pre odpor USA, VB a Ruska nedostala. Obsahuje však politické záruky, ktoré stáli na dobrej vôli a vzájomnej dôvere jednotlivých aktérov. (Budjeryn 2016)

Zmluva teda nebola právne záväzná, bola však politicky záväzná, čo neznižuje význam memoranda pri rozhodnutí Ukrajiny vzdať sa jadrových zbraní. Ako poznamenáva Steven Pifer (2014), Kyjev memorandum ako de facto zmluvu vnímal, pričom ho zverejnil aj v súhrne medzinárodných zmlúv Ukrajiny. Zaujímavosťou je, že v r. 2009 Rusko a USA potvrdili platnosť bezpečnostných záruk memoranda aj po vypršaní zmluvy START.

Rusko svoje kroky na Ukrajine obhajovalo tvrdením, že Janukovičova vláda bola odstránená protiústavným pučom, revolúciou, ktorá fakticky vytvorila nový štát, na ktorý sa už bezpečnostné záruky nevzťahujú. Z medzinárodne-právneho hľadiska ide jednoznačne o scestný argument - revolúciou, ak je tak možné Majdan nazvať, sa nový štát nevytvára. Z ukrajinského pohľadu však svojím laxným prístupom k ukrajinskej kríze a nedostatočnej pomoci svoje záväzky porušili aj USA, VB a ďalšie krajiny, od ktorých Ukrajina získala unilaterálne záruky. Po anexii Krymu v marci 2014 schválil ukrajinský parlament rezolúciu, ktorá požadovala, aby USA a VB splnili záväzky vyplývajúce z Budapeštianskeho memoranda. To podľa Ukrajiny zahŕňovalo aj ochranu ukrajinskej nezávislosti, suverenity a teritoriálnej integrity. Je pravda, že USA a VB sa memorandom nezaviazali k ochrane, ale iba k rešpektovaniu nezávislosti, suverenity a teritoriálnej integrity, avšak jazyk memoranda vyvolával medzi Ukrajincami pocit, že kríza vyvolá zásadnú reakciu Západu. (Budjeryn 2016; Pifer 2014; Umland 2016; Yost 2009)

Konanie Ruska a absencia vojenskej pomoci zo strany USA a VB dovedli Ukrajinu k zrušeniu svojej neutrality a k snahe o vstup do NATO. V Kyjeve zároveň vyvolali opätovné úvahy o získanie JZ. Možné obnovenie jadrového arzenálu otvorene pripustil ukrajinský minister obrany Valerij Heletej, ktorý konštatoval, že v prípade, ak sa Ukrajina nedočká pomoci zo strany NATO, bude nútená vyvinúť vlastnú jadrovú zbraň. Obnovenie arzenálu však podľa Heleteja nie je zatiaľ „na programe dňa.“ (Česká televízia 2014) Rusko, obávajúce sa možnosti JZ vyzbrojenej Ukrajiny, prirodzene ukrajinskú vládu pred takýmito aspiráciami varovalo. (Tass 2014)

V súčasnej ekonomickej situácii by pre Ukrajinu bolo nanajvyššie problematické budovať vlastný jadrový arzenál. Krajina sa zároveň usiluje včleniť do západných

bezpečnostných a hospodárskych štruktúr, pričom vývoj jadrovej zbrane by pre odpor západných štátov s najväčšou pravdepodobnosťou prozápadnú integráciu Ukrajiny znemožnil. V prípade, že sa však Ukrajinu do západných organizácii integrovať nepodarí a ak sa ukrajinská ekonomika v budúcnosti zotaví, nedá sa vylúčiť, že sa Kyjev rozhodne svoje stratené jadrové kapacity znova získať.

5 HORIZONTÁLNA PROLIFERÁCIA - IRÁN

Rusko svojimi krokmi neporušilo len Budapešťianske memorandum, ale aj Chartu OSN a záruky NWS k NNWS vyplývajúce z NPT a v konečnom dôsledku podkopalo kredibilitu protiproliferačného režim. Túto skutočnosť vystihol aj ukrajinský premiér Arsenij Jaceňuk, ktorý Západu adresoval otázku: „Ak nám neposkytnete záruky, ktoré boli podpísané v Budapešťianskom memorande, tak mi vysvetlite, že ako presvedčíte Irán alebo Severnú Kóreu, aby sa vzdali svojho štatútu nukleárných štátov?“ (Osborn, Macdonald 2015)

Práve medzi Iránom a skupinou P5+1 (USA, Ruskom, Čínou, VB, Francúzskom a Nemeckom) prebiehali v čase začínajúcej ukrajinskej krízy rokovania o iránskom jadrovom programe. Islamská republika je všeobecne upodozrievaná z toho, že cieľom jej jadrového programu je výroba jadrovej zbrane, pričom v roku 2010 Bezpečnostná rada OSN uvalila na Irán bezprecedentné sankcie, zamerané na iránsky jadrový program, program balistických rakiet, ale aj konvenčné sily. Ešte tvrdšie unilaterálne sankcie ekonomického charakteru voči krajine zaviedli USA alebo EU. (Števkov 2014)

Zhoršujúca sa ekonomická situácia v dôsledku sankcií, ako aj nízke ceny ropy, eventuálne prinútili Teherán hľadať so skupinou P5+1 kompromis. Na druhej strane však varovný prípad Ukrajiny bol pre Irán ďalším dôvodom na pokračovanie jadrového programu. Okrem toho sa krajine otvárala nová možnosť - faktického spojenectva s Ruskom, a teda následného oslabenia súdržnosti skupiny P5+1. Rusko sa totiž v dôsledku ukrajinskej krízy, podobne ako Irán, stalo cieľom sankcií zo strany USA, EU a ďalších krajín.

Irán a Rusko skutočne začali v rokoch 2014 a 2015 prehlbovať vzájomnú spoluprácu. Ruský jadrový koncern Rosatom podpísal v novembri s Iránom zmluvu o výstavbe dvoch nových reaktorov v jadrovej elektrárni Bušér a v apríli 2015 Putin rozhodol o predaji moderného protivzdušného systému S-300 Iránu. Ruský protivzdušný systém by pritom mohol výrazne skomplikovať prípadný americký a predovšetkým izraelský letecký útok na iránske jadrové zariadenia. Ruské banky sa zároveň v tomto období rôznymi spôsobmi snažili obísť sankcie a pomôcť Iránu finančne. (Sveshnikova, Roknifard 2014; Bhalla 2015)

Je preto paradoxné, že napriek týmto skutočnostiam sa medzi Iránom a P5+1 podarilo najskôr v apríli dosiahnuť rámcovú dohodu, a neskôr záväznú dohodu s názvom Spoločný akčný plán (Joint Comprehensive Plan of Action), ktorá by mala

viest' k významnému obmedzeniu jadrových aktivít Teheránu. Spoločný akčný plán zahrňuje predovšetkým redukcii počtu iránskych centrifúg z 19 tisíc na asi 6100, z ktorých iba asi 5000 bude môcť obohacovať urán nasledujúcich desať rokov, obmedzenie obohacovania uránu na 3,67 percenta na ďalších 15 rokov, redukcii zásoby neobohateného uránu z 10 ton na 300 kg alebo 15 ročné moratórium na obohacovanie uránu v zariadení Fordow. Môžeme preto prijať záver, že hospodárske dôsledky sankcií sa v konečnom dôsledku ukázali príliš silné na to, než aby Iránu stáli za pokračovanie jeho jadrových ambícií. (ADL 2015)

Rusko si nepraje vidieť na druhej strane Kaspického mora teokratický štát vyzbrojený nukleárnymi zbraňami. Rokovania s Iránom preto Moskva nesabotovala, pričom ruské médiá dokonca písali o kľúčovej role, ktorú Rusko pri dosiahnutí dohody zohralo. Takýto pohľad na rokovanie však nezodpovedá realite. Irán sa pri rokovaní sústredil na Spojené štáty, pričom Rusko zohralo iba vedľajšiu rolu. USA a Irán už teraz spájajú spoločné záujmy, predovšetkým boj proti Islamskému štátu, a dohoda o iránskom jadrovom programe a následné zrušenie sankcií voči Iránu môže pre iránsko-americké vzťahy znamenať začiatok deténte, v dôsledku ktorého Rusko zostane "osamotenou" sankcionovanou mocnosťou, a vďaka čomu budú môcť USA uprieť zvýšenú pozornosť do ďalších regiónov - teda aj do východnej Európy. Rusku očividne vyhovoval status quo americko-iránskeho nepriateľstva, pri ktorom však Irán nedisponoval jadrovou zbraňou. Ruský minister zahraničia Sergej Lavrov dokonca opustil rozhovory v najkritickejšom okamžiku – 30. marca, pričom mu údajne jeho americký náprotivok John Kerry musel osobne zavolať, aby ho presvedčil, nech rokovanie neopúšťa. (Bhalla 2015, Noori 2015) Finálnu a záväznú dohodu s Iránom nakoniec mocnosti podpísali 14. júla. Môžeme konštatovať, že pri rokovaníach s Iránom sa americko-ruská roztržka prejavila, jej vplyv však nebol dostatočne silný na to, aby zvrátil ďalšie okolnosti, vďaka ktorým sa USA a Iránu podarilo dohodnúť.

Rusko po podpísaní dohody v novembri 2015 zrušilo pre ruské firmy zákaz, týkajúci sa spolupráce s iránskymi strediskami, v ktorých dochádza k obohacovaniu uránu. V súčasnosti je však priskoro hodnotiť dôsledky, ktoré pre proliferáciu JZ tento krok bude mať.

6 DLHODOBÝ HORIZONT A ĎALŠÍ AKTÉRI

Vojenské angažovanie sa Ruska na Ukrajine je iba jedným z celého radu porušení záväzkov NWS voči NNWS. Líbya sa dobrovoľne vzdala svojho programu vývoja ZHN, no napriek tomu ju tento krok neochránil pred vojenskou intervenciou Západu v roku 2011. Gruzínsko (2008), Irak (2003) či Srbsko (1998) sú ďalšie príklady keď NNWS čelili vojenským zásahom NWS, ktorým chýbal predchádzajúci súhlas Bezpečnostnej rady OSN. Napriek tomu môžeme konštatovať, že prípad Ukrajiny je vo svojej podstate jedinečný, pretože ide o jediný NNWS, ktorý jadrovými zbraňami disponoval, dobrovoľne sa ich vzdal v prospech konkrétneho NWS, a

následne bol tým istým NWS napadnutý. V dlhodobom horizonte bude preto s najväčšou pravdepodobnosťou Ukrajina používaná nielen ako argument tých, ktorí budú tvrdiť, že iba získanie JZ môže ochrániť krajinu pred agresiou, ale aj ako dôkaz, že JZ sa neoplatí vzdať. Slovom nemeckej kancelárky Angely Merkelovej: „Ktorá krajina by sa vzdala svojich jadrových schopností, keď nie sme schopní zabezpečiť rešpektovanie jej teritoriálnej integrity?“ (Dempsey 2015; Umland 2016)

Výrok nemeckej predstaviteľky je relevantný najmä pre Severnú Kóreu, ktorá už jadrovými zbraňami disponuje. Minimálne nádeje na úspech šesťstranných rozhovorov o severokórejskom jadrovom programe sa ešte viac poklesli v dôsledku americko-ruského konfliktu. Podobne ako Irán, aj KĽDR sa Rusku hodí ako dobrý kandidát schopný odvracať americkú pozornosť od diania v Európe. Rusko-severokórejské vzťahy sa v posledných rokoch naozaj zlepšujú, krajiny sa usilujú o spoločné energetické projekty, pričom sa Rusko zastalo KĽDR aj na neformálnom rokovaní so zástupcami šesťstranných rozhovorov (KĽDR sa nezúčastnila) v máji 2015 v Tokiu, keď sa postavilo proti tvrdším sankciám. (Japan Times; Weitz 2014)

V minulom desaťročí sa hovorilo aj o jadrových ambíciách Indonézie, Malajzie, Nigérie, Venezuely alebo Saudskej Arábie. (Visingr 2008) Dnes tieto úvahy fakticky absentujú s výnimkou posledného zmieneneho prípadu, pričom Saudská Arábia údajne naďalej zvažuje zaobstaranie si vlastného jadrového potenciálu, ktorý by mohla získať vďaka údajnej pakistanskej pomoci. Oficiálne však Saudská Arábia tieto podozrenia odmieta. (Smith-Spark, Shah 2014)

Potenciálni adepti na získanie JZ dostali porušením Budapeštianskeho memoranda do rúk silný argument na jadrové vyzbrojenie. Je samozrejme veľmi ťažké odhadnúť, akú rolu zohrajú ukrajinské udalosti v budúcich rozhodnutiach potenciálnych proliferátorov, ale je zrejmé, že už aj tak chabá kredibilita záruk NWS a celkového protiproliferačného režimu dostala udalosťami na Ukrajine ďalšiu tvrdú ranu.

7 HORIZONTÁLNA A VERTIKÁLNA PROLIFERÁCIA - RUSKO A USA

Súčasný americko-ruský konflikt neváhali mnohí aktivisti, novinári, ale aj niektorí bezpečnostní odborníci označiť za začiatok novej studenej vojny a opätovných pretekov v jadrovom zbrojení. Rusko a USA podľa ich názorov plánujú do svojich jadrových arzenálov investovať obrovské sumy, ktoré ak nebudú mať za následok jadrové preteky, minimálne znemožnia ďalšie škrtky v ich strategických silách. (Borger 2015)

Rusko má skutočne naplánovanú alebo už vykonáva celý rad modernizačných programov. Dalo do prevádzky prvé tri z ôsmich plánovaných ponoriek triedy Borej schopných niesť nové rakety Bulava. Moskva taktiež vyvíja balistické strely typu SS-27 Topol-M a jej variantu s viacerým hlavicami RS-27 Jars a v roku 2016 začne rozmiestňovať strely typu R-26. Ruské vzdušné sily vyvíjajú nový strategický

bombardér PAK-DA, ktorý má doplniť alebo nahradiť doterajšiu flotilu lietadiel Tu-160 a Tu-95. Tieto projekty sú však súčasťou dlhodobého ruského modernizačného plánu, ktorý bol prijatý pred rokmi, ktorý nič spoločné s aktuálnym vyhrotením americko-ruských vzťahov a môže sa považovať za doháňanie zanedbávania ruskej triády posledných 20 rokov. V súčasnej recesii, ktorou prechádza ruská ekonomika, je navyše otázne, či sa pôvodné modernizačné plány podarí splniť. (Pifer 2015a)

Modernizácia ruského jadrového arzenálu v spojení s aktuálnymi udalosťami však predsa len po dlhých rokoch vniesla problematiku JZ do americkej politicko-spoločenskej diskusie. Zjavili sa názory, že USA svoje JZ zanedbáva a za Ruskom začína viditeľne zaostávať. Republikánsky senátor a donedávna aj prezidentský kandidát Marco Rubio konštatoval, že USA sa dostávajú do nebezpečnej pozície, pretože sú „jedinou krajinou, ktorá nemodernizuje svoje jadrové zbrane.“ Reálna situácia je však komplikovanejšia a nezodpovedá tvrdeniam senátora. USA v súčasnosti investujú značné prostriedky do infraštruktúry, ktorá bude najmä v nasledujúcej dekáde slúžiť na modernizáciu ich strategických síl. Rusko a USA majú totiž rozdielne modernizačné cykly. ZSSR, napríklad, rozmiestnil veľkú časť svojich JZ a nosičov, ako boli strely SS-18 a SS-19, ponorky triedy Tajfún alebo bombardér Tu-160 na prelome 70. a 80. rokov. Naopak USA dali do prevádzky strely MX, ponorky triedy Ohio a bombardéry B-1 a B-2 na prelome rokov 80. a 90. Rusko teda v súčasnosti iba nahrádza už značne zastarané prostriedky, čím vzniká dojem jeho technologickej prevahy. Keď budú v nasledujúcom desaťročí USA rozmiestňovať nové alebo modernizované rakety, ponorky a bombardéry, technologická prevaha sa opäť obráti na ich stranu. K tomuto by však došlo bez ohľadu na vznik ukrajinskej krízy. (Broad, Sanger 2015; Pifer 2015; Sherman 2015)

Treba zdôrazniť, že obe strany naďalej implementujú novú zmluvu START a množstvo ich rozmiestnených JZ permanentne klesá. Podľa posledných údajov USA znížili svoju aktívnu jadrovú výzbroj na 1597 hlavíc rozmiestnených na 785 nosičov, pričom Rusko zredukovalo toto číslo na 1582 hlavíc umiestnených na 515 nosičoch. (Kristensen 2015) Je pravda, že Michail Uljanov, vedúci odzbrojovacej sekcie ruského ministerstva zahraničných vecí varoval, že do budúcnosti nemôže vylúčiť možnosť zmeny prístupu Ruska k uplatňovaniu zmluvy START v prípade, že bude Moskva zo strany USA k takémuto kroku dotlačená. (Weitz 2015) Podobné výroky však môžeme pripísať tradičnej ruskej „siláckej rétorike.“ Aj napriek výrazným snahám a nemalým finančným nákladom, ktoré Rusko dáva do modernizácie svojej jadrovej triády to pri súčasnej tendencii vyzerá tak, že ruské strategické sily budú v r. 2018 v počte nosičov výrazne pod stanoveným limitom. (Kristensen 2015)

Ohrozenejšia, než zmluva START, však vyzerá Zmluva o likvidácii rakiet stredného doletu (INF – Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty). V júli 2014 totiž Washington oficiálne obvinil Moskvu, že porušila svoj záväzok nevlastniť, nevyrábať a nevyvíjať rakety tohto typu. Rusko podľa USA otestovalo raketu s plochou dráhou

letu a so stredným doletom už v r. 2008, USA však otáľali s oficiálnym obvinením až do začatia ukrajinskej krízy. Treba konštatovať, že z dostupných zdrojov nie je možné zistiť, nakoľko je obvinenie USA oprávnené. USA ani Rusko nie sú ochotné zverejniť bližšie informácie, pričom na strane USA má za touto neochotou stáť úsilie ochranu zdroja informácií. Podľa generála Philipa Breedlova, veliteľa síl NATO v Európe, však budú USA a NATO musieť v prípade nevyriešenia sporov ohľadne prípadných porušení zmluvy, odpovedať na kroky Ruska „podobným spôsobom.“ Rusko akékoľvek obvinenia americkej strany odmieta, žiada Washington, aby prišiel s konkrétnymi dôkazmi a tvrdí, že zmluvu v skutočnosti porušujú niektoré americké zbraňové systémy, ako sú drony a rakety protiraketovej obrany, ktoré vraj majú byť použiteľné aj ako strely stredného doletu. Rusko taktiež argumentuje proti zmluve skutočnosťou, že jej charakter je bilaterálny, čo nezabraňuje viacerým krajinám v Ázii, aby disponovali balistickými strelami stredného doletu. Atmosféra vzájomnej nedôvery tak doviedla USA a Rusko do situácie, v ktorej nemožno vylúčiť vypovedanie zmluvy tou alebo druhou stranou (Barnes 2014; Pifer 2015b).

V závere kapitoly možno konštatovať, že v súčasnej situácii v nijakom prípade nemôžeme hovoriť o obnovení jadrových pretekov. Obe strany jednoducho pokračujú v už nastavenom kurze modernizácie. Vzájomná nedôvera však predsa len má isté dôsledky na jadrové zbrojenie USA a Ruska. V prvom rade je otázne, či sa budú v súčasnej atmosfére vedieť obe mocnosti vysporiadať s nejasnosťami ohľadne dodržovania zmluvy INF, ktorá je teraz reálne ohrozená. Zároveň je pre stav americko-ruských vzťahoch nateraz vylúčená aj možnosť ďalšej vzájomnej dohody na škrtoch JZ a ich nosičov. K tej sa však Rusko stavalo odmietavo už pred ukrajinskou krízou. (Broad; Sanger 2015)

8 PROTIPROLIFERAČNÝ REŽIM

Generálny tajomník OSN Ban Ki-moon sa už v marci 2014 vyjadril, že intervencia Ruska na Kryme bude mať „hlboké dopady na regionálnu bezpečnosť a protiproliferačný režim.“ Zároveň navrhol, aby hodnotiacia konferencia NPT naplánovaná na apríl a máj 2015 „adresovala legitímne záujmy nejadrových štátov pri získavaní jednoznačných a legálne záväzných záruk od štátov s jadrovými zbraňami.“ (Yost 2015)

Viacerým politikom muselo byť po udalostiach na Ukrajine zrejmé, že ak sa Ukrajina, ktorá bola krátkodobo treťou najsilnejšou jadrovou mocnosťou na svete, môže stať cieľom agresie susedného štátu a člena Bezpečnostnej rady OSN, NNWS nemôžu v kritických situáciách očakávať veľkú podporu zo strany NWS. Posolstvo ukrajinskej krízy a z nej vyplývajúcej americko-ruskej roztržky je očividné. Vlastný jadrový deterent je jediným nástrojom, ktorým krajina môže ochrániť svoju národnú suverenitu. (Umland 2016)

Obvinenia z porušovania INF a bezpečnostných záruk zo strany Ruska eventuálne na konferencii NPT v roku 2015 predniesol vo svojej úvodnej reči americký minister zahraničia John Kerry. Príhovor ruského veľvyslanca mal byť v reakcii údajne doplnený o niekoľko strán, v ktorých Moskva kritizovala USA za to, že znemožňuje pokračovanie ďalšieho jadrového odzbrojovania. Podporné argumenty Ruska boli budovanie protiraketového štítu Spojenými štátmi, blokovanie Zmluvy o ochrane vesmíru (tzv. Space Preservation Treaty by zakazovala rozmiestňovanie akýchkoľvek vesmírnych zbraní) alebo tvrdenie, že USA trénujú príslušníkov spojeneckých NNWS krajín ako zaobchádzať s JZ. (Rigg 2015; Remarks at the 2015 Nuclear Nonproliferation Treaty Review Conference 2015)

Konferencia nakoniec naozaj skončila neúspešne, pričom sa nepodarilo dosiahnuť zhody na záverečnom dokumente. Dôvodom však nebola Ukrajina, ale spory ohľadne jednej z dlhodoboj najproblematickejších tém NPT - vytvorenia zóny bez jadrových zbraní na Blízkom východe. V tejto otázke Rusko využilo príležitosť a sa postavilo na stranu arabských krajín (predovšetkým Egypta), s ktorými spoločne požadovalo zvolanie konferencie o vytvorení bezjadrovej zóny na marec 2016. USA a Kanada však odmietali „arbitrárne stanovenie termínu konferencie“ a požadovali účasť Izraela. Židovský štát však zvolanie konferencie o zóne bez jadrových zbraní odmieta, pokiaľ takáto konferencia nebude spojená so všeobecnou mierovou zmluvou na Blízkom východe. (Wan 2015) Z jednej strany, môžeme konštatovať, že neúspech poslednej konferencie nie je ničím neobvyklým, keďže ešte sa nikdy nepodarilo dosiahnuť zhody na záverečnom dokumente na dvoch po sebe nasledujúcich konferenciách (na predchádzajúcej konferencii v r. 2010 bol záverečný dokument prijatý), z druhej strany, je zrejmé, že americko-ruský konflikt naozaj má negatívny vplyv na fungovanie protiproliferačného režimu, pričom kontinuita NPT ako základného kameňa protiproliferačného režimu bude do značnej miery závisieť od ďalšieho vývoja americko-ruských vzťahov

Treba dodať, že okrem narušenia kredibility a spolupráce v rámci NPT protiproliferačný režim utrpel aj v iných smeroch. Rusko bolo napríklad vylúčené z klubu G8, ktorý slúži aj ako fórum na prerokovávanie otázok jadrovej bezpečnosti. Zároveň Moskva oznámila, že sa v danej atmosfére nemôže zúčastniť na summite o jadrovej bezpečnosti, ktorý organizovali Spojené štáty v apríli 2016 vo Washingtone. Summit, na ktorom sa sa pritom nezúčastnilo ani Bielorusko, dosiahol určité čiastkové úspechy. Poľsko a Kazachstan sľúbili zredukovať svoje zásoby vysoko obohateného uránu, Japonsko súhlasilo s odovzdaním časti svojich zásob separovaného plutónia do USA a Kanada prisľúbila investovať 42 miliónov dolárov na zlepšenie jadrovej bezpečnosti. Bez prítomnosti krajiny s najväčším počtom jadrových zbraní, ktorá spoločne s USA vedie Globálnu iniciatívu boja s nukleárnym terorizmom a ako jediný svetový dodávateľ jadrových reaktorov je ochotná prijímať nimi vyprodukované

jadrové palivo, bol však summit vo svojej podstate odsúdený na polovičaté, neúplné riešenia otázok jadrovej bezpečnosti. (Klimentyev 2014; Korzun 2016; Duffy 2014)

9 JADROVÁ BEZPEČNOSŤ A PROLIFERÁCIA MATERIÁLOV

Spolupráca v jadrovej bezpečnosti sa stala jednou z hlavných obetí súčasnej americko-ruského konfliktu. Rusko totiž v decembri 2014 oznámilo, že ukončuje väčšinu spolupráce týkajúcej sa jadrovej bezpečnosti. Tento krok však neprišiel zo dňa na deň.

Rozpad ZSSR a s ním súvisiaca obava o bezpečnosť sovietskych ZHN a citlivých materiálov viedli Washington k zriadeniu Programu kooperatívneho zníženia hrozby (CTR - Cooperative Threat Reduction Program), známeho aj ako Nunn-Lugarov program. Jeho cieľom bolo prostredníctvom finančnej, technickej a poradenskej asistencie zabezpečiť a demontovať ZHN v ZSSR. Od roku 1991 sa vďaka programu podarilo zneškodniť asi 80 tisíc nukleárnych hlavíc a nainštalovať detektory rádioaktívnych materiálov a ďalšie technické zdokonalenia na ruských hraničných priechodoch či v ruských zbrojárskych, vojenských a výskumných zariadeniach. (Zarate 2009)

Program Američanom umožnil prístup do celého radu citlivých zariadení ruských ozbrojených síl. Ako sa však postupom času Rusko hospodársky a bezpečnostne stabilizovalo a krajina začala byť na medzinárodnom poli asertívnejšia, program prestal Rusku vyhovovať. Keď v r. 2013 jeho platnosť vypršala, Rusko sa rozhodlo neobnoviť svoju participáciu, pričom väčšina aktivít CTR prešla pod nový Multilaterálny nukleárny a environmentálny program v Ruskej federácii. Tento už Američanom nepovoľoval prístup do ruských vojenských priestorov a mal vyslovene civilný charakter. (Bresolin 2014)

Po anexii Krymu však USA oznámili, že zastavujú spoluprácu s Ruskom v rámci bilaterálneho prezidentského výboru pre nukleárnu energetiku a bezpečnosť ako aj spoločné aktivity v jadrovej energetike. V máji nasledovalo rozhodnutie amerického ministerstva obrany o zákaze prístupu ruských vedcov do amerických laboratórií. Odveta Ruska prišla v decembri, keď Moskva informovala Washington, že odmieta akúkoľvek americkú pomoc určenú na zabezpečenie ruských jadrových zariadení. Rusko a USA tak ukončili väčšiu časť spolupráce, ktorú pred ukrajinskou krízou udržiavali. (Roth 2015)

Je pravda, že v súčasnosti je bezpečnosť ruskej jadrovej infraštruktúry na oveľa lepšej úrovni, pričom väčšina toho, čo mal Nunn-Lugarov program docieľiť, už bola dosiahnutá. Jadrovú bezpečnosť však nie je možné vnímať ako niečo, čo sa dá ukončiť, dá sa o ňu iba usilovať. Ruskí odborníci a pracovníci v jadrových zariadeniach sa údajne so svojimi americkými kolegami viackrát podelili o obavy, že v prípade absencie americkej pomoci nebudú rádioaktívne a ďalšie citlivé materiály v Rusku dostatočne zabezpečené (Roth 2015). Tento pohľad je ešte relevantnejší teraz,

keď sa ochabujúca ruská ekonomika vyrovnáva s dopadom sankcií. Je preto objektívnym konštatovaním, že súčasný americko-ruský konflikt zvýšil riziko jadrovej proliferácie.

10 ZÁVER

Dôsledky ukrajinskej krízy a americko-ruského konfliktu na proliferáciu jadrových zbraní sú, ako môžeme vidieť, komplexnou témou. Je paradoxné, že napriek oslabeniu kredibility bezpečnostných záruk NWS voči NNWS slávili protiproliferačné snahy svetových mocností úspech, keď sa podarilo dosiahnuť dohodu o iránskom jadrovom programe. Zároveň je zrejmé, že akékoľvek úvahy o nových jadrových pretekoch medzi USA a Ruskom sú prehnané. Krajiny dodržia stanovené limity dohodnuté v novej zmluve START, ako aj ostatné záväzky. Problematickým bodom je síce potenciálne porušovanie INF Ruskom, v tomto prípade však nejde o novú záležitosť, ale o niekoľko rokov trvajúci sporný bod, ktorý sa vo svetle súčasných udalostí rozhodol Washington otvoriť.

Proliferačia a jej obmedzovanie je však beh na dlhú trať, ktorého výsledky sú teraz len ťažko predvídateľné. Je nesporné, že prípad Ukrajiny bude nasledujúce roky a dekády slúžiť ako relevantný argument pre tých, ktorí budú jadrový arzenál vnímať ako jedinou možnosť obrany štátnej suverenity. Získanie JZ síce nie je v súčasnej Ukrajine na programe dňa, do budúcnosti však takúto možnosť nemôžeme vylúčiť ako v prípade Kyjeva, tak ani u ostatných aktérov usilujúcich sa získať takéto schopnosti. Zatiaľ najväčšou obeťou americko-ruského konfliktu sa zdá spolupráca Washingtonu a Moskvy v oblasti jadrovej bezpečnosti a protiproliferačných aktivít, ktoré boli takmer úplne zastavené. Na ďalšie dôsledky tohto sporu si ešte budeme musieť počkať, je však nesporné, že udalosti posledného poldruha roka nepomohli obmedzeniu šírenia JZ a že do budúcnosti zásadne nahľadali záruky, ktoré tvoria nosný stĺp protiproliferačného režimu.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. BARNES, D (2014): Russia, U.S. Face Off Over INF Treaty (2015). [Online.] In: *armscontrol.org*, 2014. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: < http://www.armscontrol.org/ACT/2014_10/News/Russia-US-Face-Off-Over-INF-Treaty >.
2. BHALLA, R. (2015): Russia Nervously Eyes the U.S.-Iran Deal (2015). [Online.] In: *Stratfor*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: < <https://www.stratfor.com/weekly/russia-nervously-eyes-us-iran-deal> >.
3. BORGER, J. (2015): US and Russia in danger of returning to era of nuclear rivalry. [Online.] In: *The Guardian*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na

- internete: < <http://www.theguardian.com/world/2015/jan/04/us-russia-era-nuclear-rivalry>>.
4. BRESOLIN, J. (2014): *Fact Sheet: The Nunn-Lugar Cooperative Threat Reduction Program*. [Online.] Center for Arms Control and Non-Proliferation, 2014. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: < <http://armscontrolcenter.org/fact-sheet-the-nunn-lugar-cooperative-threat-reduction-program/>>.
 5. BROAD, W – SANGER, D. (2015): U.S. Ramping Up Major Renewal in Nuclear Arms. [Online.] In: *The New York Times*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: < <http://www.nytimes.com/2014/09/22/us/us-ramping-up-major-renewal-in-nuclear-arms.html>>.
 6. Budapest Memorandums on Security Assurances. [Online.] *Council on Foreign Relations*, 1994 [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.cfr.org/nonproliferation-arms-control-and-disarmament/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484>>.
 7. BUDJERYN, M. (2014): The Breach: Ukraine's Territorial Integrity and the Budapest Memorandum. In: *Nuclear Proliferation International History Project Issue Brief*, 2014, č. 3., s. 1-6.
 8. DEMPSEY, J. (2015): Merkel in Munich. [Online.] In: *Carnegie Europe*, 2015.[Citované 10.5.2015.] Dostupné na internete: <<http://carnegieeurope.eu/2015/02/07/merkel-in-munich>>.
 9. Department of Defense Dictionary of Associated Terms. (2014): *Department of Defense Dictionary of Associated Terms*. Washington: Department of Defense, 2014. s. 471. ISBN 9781503008939.
 10. Ukrajina uvažuje o obnovení jaderného arzenálu. [Online.] In: *Česká televize*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/286164-ukrajina-uvazuje-o-obnoveni-jaderneho-arzenalu/>>.
 11. DINGLI, S. (2013): Revitalizing the Prague agenda. In: *The Washington Quarterly*, Spring 2013, s. 123-135.
 12. DUFFY, K. (2014): From the G8 to the G7: Russia's (New?) Role in Nonproliferation. [Online.] In: Project on Nuclear Issues, 1994 [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete : <<http://poniforum.csis.org/blog/russia-s-new-role-in-nonproliferation-what-the-shift-from-the-g8->>.
 13. North Korea absent as five nations huddle over its nuclear threat; China, Russia nix more sanctions. [Online.] In: *Japan Times*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.japantimes.co.jp/news/2015/05/29/national/north-korea-absent-five-nations-huddle-nuclear-threat-china-russia-nix-sanctions/#.VY6KefntlBc>>.

14. Joint Comprehensive Plan of Action. [Online.] In: *eeas.europa.eu*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <http://eeas.europa.eu/statements-eeas/docs/iran_agreement/iran_joint-comprehensive-plan-of-action_en.pdf>.
15. KAPUR, S. P. (2009): Detering Nuclear Terrorists. In Paul, T. V.; Morgan, P. M.; Wirtz (eds): *Complex Deterrence: Strategy in the Global Age*. Chicago and London: University Of Chicago Press, 2009. s. ISBN 109-132. 9780226650043 .
16. KLIMENTYEV, M. (2014): Russia told U.S. it will not attend 2016 nuclear security summit. [Online.] In: *Reuters*, 2014. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.reuters.com/article/2014/11/05/us-nuclear-security-usa-russia-idUSKBN0IP24K20141105>>.
17. KORZUN, P. (2016): Russian President Vladimir Putin Skips Washington Nuclear Summit. [Online.] In: *Strategic-Culture.org*, 2016. [Citované 9.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.strategic-culture.org/news/2016/04/01/russian-president-skips-washington-nuclear-summit.html>>.
18. KRISTENSEN, H. (2015): New START Treaty Count: Russia Dips Below US Again. [Online.] In: *Federation of American Scientists*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete z:<<https://fas.org/blogs/security/2015/04/newstart2015/>>.
19. MAREŠ, M. P. (2003): Aktéři proliferace zbraní hromadného ničení. In: *Obrana a strategie*, 2003, roč. 5, č. 2, s. 7-19.
20. MAREŠ, M. (2005): Terorismus v České republice. Brno: Centrum strategických studií, 2005. s. 476. ISBN 80-903333-8-9.
21. NOORI, A. (2015): Russia and the Challenge of Iran's Comprehensive Nuclear Agreement. [Online.] In: *Iran Review*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.iranreview.org/content/Documents/Russia-and-the-Challenge-of-Iran-s-Comprehensive-Nuclear-Agreement.htm>>.
22. OSBORN, A. – MACDONALD, A. (2015): Ukraine appeals to West as Crimea turns to Russi. [Online.] In: *Reuters*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://uk.reuters.com/article/2014/03/11/uk-ukraine-idUKBREA-1H0EM20140311>>.
23. PIFER, S. (2014): Honoring Neither the Letter Nor the Law. [Online.] In: *Brookings*, 2014. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.brookings.edu/research/opinions/2014/03/07-honoring-neither-letter-nor-law-ukraine-russia-pifer>>.
24. PIFER, S. (2015a): Overblown: Russia's empty nuclear sabre-rattling.[Online.] In: *Brookings*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete:

- <<http://www.brookings.edu/research/opinions/2015/03/17-russia-nuclear-weapons-modernization-pifer>>.
25. PIFER, S. (2015b): Calling foul: The U.S. response to Russia's violation of a nuclear arms treaty. [Online.] In: *Brookings*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.brookings.edu/blogs/order-from-chaos/posts/2015/06/09-russia-violates-nuclear-treaty-pifer>>.
 26. RIGG, B. (2015): Open split between the US and Russia overshadows NPT review conference. [Online.] In: *Pressenza*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.pressenza.com/2015/05/open-split-between-the-us-and-russia-overshadows-npt-review-conference/>>.
 27. ROJČIK, O. (2006): Jaké motivy vedou státy k získání jaderných zbraní?. In: *Proliferace jaderných zbraní: problémoví aktéři*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2006. s 124. ISBN 80-210-4119-6.
 28. ROTH, N. (2015): U.S.-Russian Nuclear Security Cooperation: Rebuilding Equality, Mutual Benefit, and Respect. *Deep Cuts Issue Brief*, 2009. s. 346. ISBN U.S. 1-58487-380-9.
 29. SHERMAN, A. (2005): Marco Rubio says the United States is not modernizing its nuclear weapons. [Online.] In: *Politifact*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.politifact.com/florida/statements/2015/may/05/marco-rubio/marco-rubio-says-united-states-not-modernizing-its/>>.
 30. SMITH-SPARK, L. – SHAH, K. (2014): Is Saudi Arabia seeking nuclear weapons from Pakistan?. [Online.] In: *CNN*, 2014. [Citované 9.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://edition.cnn.com/2015/05/19/world/saudi-pakistan-nuclear-report/>>.
 31. SUCHÝ, P. – VILÍMEK, P. (2009): Britské a francouzské jaderné síly ve druhém jaderném věku. In: *Mezinárodní vztahy*, 2009, roč. 44, č.1, s. 37-65.
 32. SVESHNIKOVA, Y., ROKNIFARD, A. (2014): Iran's optimism over the failure of negotiations. [Online.] In: *Russia Direct*, 2014. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.russia-direct.org/analysis/irans-optimism-over-failure-negotiations>>.
 33. ŠTEVKOV, P. (2014): *Americko-ruské vztahy počas administrativy Baracka Obamu: politika resetu v rokoch 2009-2013*. [Online.] Diplomová práca, Brno: Masarykova univerzita, 2014. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <http://is.muni.cz/th/325767/fss_m/Americko-ruske_vztahy_pocas_administrativy_Baracka_Obamu_politika_resetu_v_rokoch_2009-2013.pdf>.
 34. Russia warns Ukraine against shaking loose non-proliferation regime. [Online.] In: *Tass*, 2014. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://tass.ru/en/world/730100>>.

35. VISINGR, L. (2014): Proliferace zbraní hromadného ničení. In: *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. Století*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2014. s 276. ISBN 978-80-210-5288-8.
36. UMLAND, A. (2016): The Ukraine Example: Nuclear Disarmament Doesn't Pay,. [Online.] In: *World Affairs*, 2016. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.worldaffairsjournal.org/article/ukraine-example-nuclear-disarmament-doesn%E2%80%99t-pay>>.
37. WAN, W. (2015): Why the 2015 NPT Review Conference Fell Apart. [Online.] In: *United Nations University Centre For Political Research*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://cpr.unu.edu/why-the-2015-npt-review-conference-fell-apart.html>>.
38. WEITZ, R. (2015a): End of US-Russian Nuclear Cooperation over Ukraine Must Not Be Allowed to Happen. [Online.] In: *Russia Insider*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://russia-insider.com/de/2015/01/21/2583>>.
39. WEITZ, R. (2015b): How Russia, China and the US can denuclearize North Korea. [Online.] In: *Russia Direct*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.russia-direct.org/opinion/how-russia-china-and-us-can-denuclearize-north-korea>>.
40. YOST, S., D. (2015): The Budapest Memorandum and Russia's intervention in Ukraine. In: *International Affairs*, 2015, roč. 91, č. 3, s. 505–538.
41. ZARATE, R. (2009): Cooperation Against Proliferation: How the United States and Russia Can Stem Future Nuclear Threats, In: *Brown Journal of World Affairs*, 2009, roč. 16, č. 1.
42. ZARATE, R. (2009): Cooperation Against Proliferation: How the United States and Russia Can Stem Future Nuclear Threats, In: *Brown Journal of World Affairs*, roč. 16, č. 1.

PRÍČINY ZNÁRODNENIA SPOLOČNOSTI SUEZSKÉHO PRIEPLAVU **THE CAUSES OF NATIONALIZATION OF THE SUEZ CANAL COMPANY**

Karol Sorby¹

Koncom roku 1955 a začiatkom roku 1956 sa Egypt usiloval získať veľkú pôžičku od Svetovej banky na financovanie výstavby Vysokej priehrady pri Asuáne. Režim stavil na plánovaný rýchly hospodársky rozvoj – čo bol revolučný zámer na zlepšenie sociálno-ekonomických podmienok obyvateľstva – svoje postavenie a prestíž. Avšak 19. júla 1956 USA, a po nich Veľká Británia, stiahli svoju podporu potrebnú na získanie pôžičky. V reakcii na toto odmietnutie Západu, prezident Džamāl Abdannāšir 26. júla oznámil v Alexandrii znárodnenie Spoločnosti Suezského prieplavu.²

Kľúčové slová: Asuánska vysoká priehrada, rokovania so Svetovou bankou, prísľub pôžičky, USA a Veľká Británia poskytujú záruku; zrušenie záruky, znárodnenie Spoločnosti Suezského prieplavu.

Towards the end of 1955 and early in 1956, Egypt sought to negotiate massive loans from the World Bank to finance the construction of a High Dam at Aswan. The regime staked much of its reputation and prestige – in fact, its revolutionary intentions to improve the socio-economic and generally material conditions of the population – upon a projected rapid economic development via industrialization. But on 19 July 1956 the USA announced its withdrawal its support of the project and Britain followed suit. Reacting to such a rebuff from the West, President Jamāl ‘Abdannāšir declared in Alexandria on 26 July the nationalization of the Suez Canal Company.

Key words: Aswan High Dam, negotiations with the World Bank, promise of loan, USA and Britain are offering collateral, withdrawing of the collateral, nationalization of the Suez Canal Company.

¹ prof. PhDr. Karol Sorby, DrSc. Katedra medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, e-mail: karol.sorby@euba.sk.

Autor je vedúci vedecký pracovník Ústavu orientalistiky SAV, docent Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, popredný slovenský arabista, historik, vysokoškolský učiteľ a diplomat. Vyštudoval v Bratislave na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Doktorát získal na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. Hodnosť kandidáta historických vied obhájil v Historickom ústave SAV.

² Štúdia je vypracovaná v rámci grantového projektu VEGA 2/0107/15.

* * * * *

Tento rok si pripomíname šesťdesiate výročie znárodnenia Suezského prieplavu, najdlhšieho prieplavu na svete bez zdrží, ktorý umožňuje najkratšie možné spojenie medzi Západom a Východom. Bez neho by lode museli plávať okolo Mysu Dobrej nádeje na juhu Afriky, čo cestu loďou predlžuje o 9 000 km, t. j. o dva až tri týždne plavby. V roku 1858 francúzsky inžinier Ferdinand de Lesseps získal od egyptského vládcu Sa'ida pašu koncesiu na založenie Všeobecnej spoločnosti námorného Suezského prieplavu (Compagnie Universelle du Canal Maritime de Suez). (Harráz 1970) Spoločnosť mala prieplav budovať na vlastné náklady, bola registrovaná v Egypte a menovanie jej predsedu bolo v kompetencii egyptskej vlády. Platnosť koncesie na využívanie prieplavu bola stanovená na 99 rokov, potom sa mal prieplav vrátiť pod správu egyptskej vlády. Desať rokov 60 000 mužov, egyptských roľníkov-fallāhov, ktorých násilne regrutovali z celej krajiny na nútené práce, kopalo ručne za neľudských podmienok a asi 20 000 Egyptanov prišlo o život. (Goldschmidt 2004, Musil 1935)

Spoločnosť sa veľmi rýchlo dostala do finančných ťažkostí, ale de Lessepsovi sa podarilo presvedčiť Sa'ida pašu, aby od neho kúpil mimoriadny balík akcií. Keď v roku 1863 zomrel, jeho synovec a následník, Ismā'īl paša, vniesol do projektu novú energiu a poskytol podporu. Pre neho Egypt nebol súčasťou Afriky, ale Európy, a Suezský prieplav mal zabezpečiť Egyptu miesto centra námorného obchodu. Ismā'īl si vypožičal veľké sumy od európskych bánk, aby mohol financovať rozvojové projekty, nebol však schopný splácať dlhy a bol nútený predáť egyptské účasti prieplavu Britom a egyptské práva na 15 % ziskov Francúzom. (Muštafā 1967) Zakrátko bol egyptský štát vyhlásený za insolventný a Británia a Francúzsko prevzali nad ním finančnú kontrolu. Na ľudové povstanie proti cudziemu zasahovaniu v lete 1882 reagovala Británia vojenským zásahom, porážkou egyptskej armády a následnou 74-ročnou nezákonnou okupáciou Egypta, počas ktorej bol Egypt napriek formálnej samostatnosti, pod britskou koloniálnou nadvládou.

* * * * *

Situácia v Egypte sa radikálne zmenila, keď v lete 1952 skupina Slobodných dôstojníkov uskutočnila prevrat a zvrhla monarchiu. Mali šťastie, že predstaviteľom USA vojenský prevrat v Egypte pripomínal podobné prevraty v Latinskej Amerike a očakávali, že sami získajú v Egypte rozhodujúci vplyv. Zakrátko sa však ukázalo, že noví, revoluční vládcovia Egypta už nie sú ochotní ďalej tolerovať prítomnosť britskej armády na svojom území a po tvrdých rokovaníach bola 19. októbra 1954 podpísaná dohoda, že britské vojská do 20 mesiacov dokončia evakuáciu Egypta. (Hurewitz 1956)

V júni 1956, keď posledný britský vojak opustil Egypt, Egypťania v referende schválili novú ústavu a za prezidenta zvolili vodcu Slobodných dôstojníkov, Džamāla Abdannāšira.

Revolučný režim v Egypte kládol veľký dôraz na zlepšenie materiálnych podmienok obyvateľstva a cestou industrializácie sa usiloval dosiahnuť rýchly hospodársky rozvoj. Projekt Vysokej priehrady pri Asuáne, úzko spätý s politikou agrárnej reformy, mal zvýšiť produkciu a dôchodok na hlavu. Tento režim, podobne ako všetky predošlé, chcel rozšíriť plochu obrábanej pôdy, aby mohol užiť rýchlo rastúci počet obyvateľstva (asi pol milióna ročne) a vyrobiť dostatok elektrickej energie na pokrytie potrieb ambiciózneho programu spriemyselňovania. (O'Brien 1966, s. 78-79)

Na jar roku 1953 Egypťania vybrali inžinierov-konzultantov z Británie, Švédska, Talianska a USA. Keď Eugene Black, americký prezident Svetovej banky v tom istom roku navštívil oblasť pri Asuáne, kde už neďaleko stála malá priehrada, jeho predstavy boli priam unesené rozsahom a možnosťami nového projektu, ktorý navrhol grécky inžinier Adrien Daninos a schválil stavbu priehrady. Bývalý brigádny generál Henry Byroade, v tom čase námestník ministra zahraničných vecí (Assistant Secretary) pre Afriku a Blízky východ odporúčal podporu projektu, ale finančné obmedzenia prinútili ministra J. F. Dullesa, aby v júli americkú pomoc odmietol. (Lucas 1996) O osemnásť mesiacov neskôr, keď bola Svetová banka oficiálne oslovená, *Slobodní dôstojníci* už mali znalecký posudok z Nemecka, vybraný projekt a konzorcium, zložené z viacerých západoeurópskych firiem, bolo sformované v nádeji, že Svetová banka prevezme financovanie tejto obrovskej úlohy. (Neff 1984) Experti Svetovej banky sa vyjadrili, že projekt je technicky zdravý a finančne primeraný.

Svetová banka bola toho názoru, že na plné zabezpečenie výstavby Egypt bude musieť vydať oveľa viac prostriedkov na doplnkové práce ako je vyčlenené v projekte a oveľa väčší fond bude treba na kompenzáciu Sudáncov. Egypťania vyčíslili náklady na 241 miliónov egyptských libier (LEG), ale Svetová banka predpokladala, že bude treba vyčleniť 470 miliónov LEG (1,3 miliardy USD), z ktorých bude 333 mil. LEG vynaložených v prvých desiatich rokoch. Z tejto sumy sa mala veľká časť vyplácať v egyptskej mene, ale aj tak sa deficit Egypta mal vyšplhať na 400 miliónov USD v tvrdej mene. (Waterbury 1979) Svetová banka, na základe schopnosti Egypta splácať úver, uvažovala s poskytnutím pôžičky 200 miliónov USD. Britský minister financií Harold Macmillan presadzoval poskytovanie pomoci tým arabským krajinám, ktoré boli lojálne voči Západu. Premiér Anthony Eden síce nemal námietky, ale mal záujem opätovne získať Egypt pre Západ. S týmto cieľom sa chcel zúčastniť na financovaní Vysokej priehrady, ktorej budovanie začalo byť aktuálne po nástupe revolučnej vlády. (Nutting 1972)

Egypťania pokračovali v rokovaní so súkromným anglo-nemeckým konzorciom, ale plány boli len v počiatočnom štádiu, keď Sovietsi v októbri 1955

ponúkli financovanie výstavby. Toto prinútilo premiéra Edena, aby na Blízkom východe odložil uplatňovanie „od Američanov nezávislého konania“ a požiadal veľvyslanca USA o naliehavú schôdzku. (FRUS Volume XIV 1955, s. 632) Na tejto schôdzke, konanej 21. októbra 1955, Eden informoval veľvyslanca USA Winthropu Aldricha, že Sovietsi ponúkli Egyptu financovanie priehrady a je životne dôležité, aby tomu Západ zabránil. Niet času vyčkávať na Svetovú banku s jej zdĺhavými procedúrami. Je pripravené európske konzorcium, ktoré začne okamžite pracovať, využívajúc úvery dodávateľov s tým, že za egyptské obligácie budú ručiť západné vlády. Eden povedal, že od USA potrebuje pomoc pri usmernení Svetovej banky, aby poskytla Egyptu v nasledujúcich rokoch dostatok prostriedkov tak, aby bol schopný včas splácať svoje záväzky. (FRUS Volume XIV 1955, s. 632 – 636)

Macmillan a Dulles sa stretli 26. októbra, aby zladili svoju politiku vo svetle správ o tom, že nasledujúci deň Egypt podpíše obrannú zmluvu so Sýriou a Saudskou Arábiou. Existovali síce drobné názorové rozdiely, avšak Dulles si bol istý, že presadí financovanie priehrady pre západných investorov. Dulles prisľúbil vyslanie politických a vojenských pozorovateľov na otváraciu schôdzu *Bagdadskeho paktu* v novembri a zosúladienie postupu voči Jordánsku a Sýrii. Navrhol, aby Briti pritlačili na Jordánsko kvôli vstupu do paktu s tým, že Američania sú pripravení na protiakciu v Sýrii, ktorá nemá ďaleko od toho, aby sa stala sovietskym satelitom. Dulles nebol nadšený možným irackým útokom na Sýriu, skôr by bol privítal v Sýrii štátny prevrat riadený Iračanmi. (Shuckburgh 1986, FRUS Volume XIV 1955, s.650 – 653)

Dulles sa díval na projekt Vysokej priehrady ako na prostriedok pevne si zaviazať Egypt, aby sa nestal sovietskym satelitom, aj keď je Východu zviazaný za zbrane. Mnohí kolegovia vo vláde s ním nesúhlasili a minister financií George Humphrey pripomínal, že Dulles použil štátne peniaze ako nástroj svojho obchodu. Američania si rýchlo uvedomili nedostatky britského návrhu: existujúce konzorcium nemohlo byť kryté v nijakom prípade bez medzinárodného tendra ani USA ani Svetovou bankou a Briti nemohli pochodiť s tým, že rýchlejšie uvoľňovanie zadržovaných egyptských šterlingových aktív budú považovať za svoj príspevok. „Okamžite sa ukázalo“ povedal Humphrey „že v tomto podarenom partnerstve oni budú mať 10 % a my 90 %.“ (Kyle 1991)

Vo Washingtone sa 21. novembra 1955 začali rozhovory medzi Egyptom, Britániou, USA a Svetovou bankou na preskúmanie možností financovania Vysokej priehrady. Svetová banka bola vážne pripravená diskutovať o financovaní projektu a zúčastniť sa na ňom. Britská vláda nebola presvedčená o vhodnosti svojej účasti, ale Eden považoval za správne realizovať tento plán. Na jeho uskutočnenie však bolo nutné stabilizovať pomery v Egypte a obmedziť jeho manévrovacie možnosti. bola urobená 14. decembra. Projekt bol rozdelený do dvoch etáp. Pre prvú, prípravnú etapu mali vlády Británie a USA poskytnúť granty (britský podiel bol 5,5 milióna libier) na náklady v tvrdých menách, pod dohľadom Svetovej banky. Pôžička Svetovej banky

bude k dispozícii v nasledujúcej etape, a zatiaľ Egypt musí pristúpiť k tomu, že vyčlení všetky svoje zdroje spôsobom, ktorý zabezpečí prioritu rozvoju, pokračovaniu a dokončeniu Vysokej priehrady.³ (FRUS Volume XIV 1955, s.650 – 653)

Eisenhower v tom čase predsedal mnohým zasadnutiam *Rady národnej bezpečnosti* USA uskutočneným v Bielom dome, kde sa skúmali postupy americkej politiky voči Egyptu. Na týchto zasadnutiach prijali záver, že treba „navnadiť“ Egypt na projekt Vysokej priehrady a pripraviť pomoc USA pri jeho realizácii, pričom sa vychádzalo z toho, že podmienky a záruky financovania Vysokej priehrady poskytnú Západu príležitosť na to, aby usmernil egyptskú politiku. Ak Egypt v súlade so svojimi ambíciami pristúpi na budovanie Vysokej priehrady za týchto podmienok a záruk, zabezpečí sa jeho zotrvanie v západnej sfére vplyvu. Dĺžka rokovaní poskytovala Západu možnosť na zmenu názoru na financovanie projektu, keby bolo treba pritlačiť na Egypt. Pevným americkým cieľom zostávalo zaistenie mieru medzi Egyptom a Izraelom a pripojenie Egypta k západnému paktu na obranu Blízkeho východu. Eisenhower do svojich papierov vlastnoručne pripísal: „Máme príležitosť vykúpiť mier na Blízkom východe touto Vysokou priehradou pri Asuáne.“ (Hajkal 1987) Egyptský prezident však zavrhol návrh na takýto výmenný obchod, lebo o otázkach týkajúcich sa zvrchovanosti odmietol diskutovať.

* * * * *

V arabských štátoch sa s priaznivým ohlasom stretlo vyhlásenie Ministerstva zahraničných vecí ZSSR o situácii na Blízkom východe, vydané 17. apríla, v predvečer cesty Nikitu Chruščova a Nikolaja Bulganina do Veľkej Británie. Bola v ňom vyjadrená podpora opatreniam OSN zameraným na zmiernenie napätia v oblasti a ochota spolupracovať s ostatnými štátmi na mierovom vyriešení doteraz otvorených otázok. (SSSR i arabskije strany, 1917 – 1960. Dokumenty i materialy 1961) V Londýne však Nikita Chruščov vyhlásil, že si vie predstaviť embargo veľmocí na dodávky zbraní pre Blízky východ ako celok. Toto vyhlásenie vážne znepokojilo egyptského premiéra, ktorý sa obával dohody ZSSR so Západom a následného zastavenia dodávok zbraní pre Egypt, a preto začal hľadať taký zdroj, ktorý nebude musieť prihliadať na možné zbrojné embargo OSN v regióne. Mala ním byť komunistická Čína, ktorá by v prípade núdze mohla Egyptu dodávať zbrane. (Trevelyan 1970) Nikita Chruščov preto urýchlene uznal Čínu, čím predišiel reálnemu ohrozeniu svojej vojenskej mašinérie.

Egyptský premiér sa ukázal ako dobrý taktik a podarilo sa mu odolať americkému tlaku. Na americko-britské pokusy izolovať ho odpovedal rozšírením svojich politických, vojenských a hospodárskych väzieb so socialistickým blokom a uznaním Číny v máji 1956. Prestíž a moc Džamāla ‘Abdannāšira by boli utrpeni

³ Makins to Foreign Office, 16 December 1955, FO 371/113741.

následkom zbrojného embarga OSN, a tak uznaním Číny nielen potvrdil svoju nezávislosť, ale aj demonštroval schopnosť obísť pokusy veľmocí o jeho izoláciu. (Tuganova 1960) Jeho úspech bol vo veľkej miere založený na schopnosti využívať pri ohrození vlastných národných záujmov polarizovaný medzinárodný systém, v ktorom možnosť veľmocí kontrolovať činnosť miestnych vládcov bola značne obmedzená. Rozhodnutie uznať Čínu bolo prijaté po zrelej úvahe. Rad udalostí presvedčil egyptské vedenie o nepriateľskom postoji Západu voči národnooslobodzovaciemu hnutiu v arabskom svete: správy tlače o dodávkach zbraní Izraelu a prehodnotení politiky USA voči Egyptu a navyše verejné útoky britských médií proti Egyptu. Vyhlásenie Nikitu Chruščova bolo poslednou kvapkou, ktorá preliala pohár. Na druhej strane, uznanie komunistickej Číny bolo pre USA signálom, že Egypt sa definitívne zaradil do protiamerického tábora, hoci Dulles reagoval miernejšie, ako v Egypte očakávali. (St. John 1960) Dulles pozval egyptského veľvyslanca vo Washingtone, Aḥmada Ḥusajna a informoval ho, že rozhodnutie egyptského premiéra uznať Čínu bolo „fackou do tváre USA.“ Konštatoval, že egyptský premiér rozvíril región a podnecuje masy proti Západu. Dodal, že mnoho ľudí v USA verí, že Džamāl ʿAbdannāšir uzavrel obchod s diablom v nádeji, že tým nadobudne silu a vytvorí ríšu od Perzského zálivu po Atlantický oceán. (FRUS 1956, 646 – 650)

J. F. Dulles považoval čin egyptského premiéra za neprijateľné zasahovanie do svetovej politiky. Vo Washingtone prevažoval názor, že rozoštváva Východ proti Západu, pričom vydiera obe strany. Dulles sa preto rozhodol stiahnuť ponuku USA na financovanie Asuánskej priehrady. Jasne si uvedomoval význam budovania priehrady pre egyptský režim, ktorý z toho urobil prvoradú politickú otázku. Krok USA bol vypočítanou odpoveďou, ktorá mala odhaliť slabosť egyptského režimu. Podľa Eugena Blacka, prezidenta Svetovej banky, Dulles veril, že ak egyptský vodca nebude môcť budovať priehradu, bude to znamenať jeho koniec. (Sayed-Ahmed 1989) Dulles nebral na vedomie správy z Egypta ani hlásenia CIA o existencii sovietskej ponuky na financovanie výstavby priehrady. D. Eisenhowerovi napísal, že chýr o sovietskej ponuke je len egyptský bluff. Bol presvedčený, že návšteva sovietskeho ministra zahraničných vecí, Dmitrija Šepilova v Káhire sa týkala iných záležitostí. V opačnom prípade, presvedčal Dulles, by Egyptania neboli prijali pôvodný návrh USA a neboli by stiahli svoje protinávryhy. Tvrdil, že sovieti ohrozia vlastné dlhodobé záujmy, keď prevezmú financovanie tohto egyptského projektu. Jeho záver bol, že ak administratíva USA stiahne vlastnú ponuku, dá egyptskému vodcovi príležitosť dokázať, že hovoril pravdu. (D. Eisenhower 1965)

J. F. Dulles bez ťažkostí presvedčil svojich kolegov, že jeho analýza má racionálne jadro. Väčšina vládnych činiteľov USA bola proti financovaniu priehrady, rovnako ako aj väčšina členov Kongresu. Nátlakové skupiny, ako pestovatelia bavlny, podporovatelia Izraela a čínska lobby, tiež odmietali pomoc egyptskému režimu. Kvôli

nadviazaniu diplomatických stykov s komunistickou Čínou, spolupráci so socialistickým blokom a odmietnutiu kompromisu v palestínskej otázke, bol Džamāl ʿAbdannāšir v očiach Američanov tým, čo podrýva pozíciu Západu regionálne i globálne. (Murphy 1964) Jediný nesúhlasný názor zasa vyslovil len veľvyslanec H. A. Byroade, ktorý sám videl, koľko už USA stratili pre svoj konfrontačný postoj, a tak napísal svojim nadriadeným, že nie sú úplne realistickí pri stanovení cieľov USA v regióne. H. A. Byroade upozornil, že neposkytnutie pomoci Egyptu nebude úspechom; skôr ohrozí vplyv a postavenie USA v regióne. Správu ukončil výzvou americkej vláde, aby sa zmierila s ideológiou neutrality, pretože „očakávať teraz viacej, je zrejme nereálne.“ (FRUS Volume XV 1956, s. 721)

J. F. Dulles a Lloyd počas stretnutia ministrov zahraničných vecí NATO 3. mája v Paríži boli pripravení pokračovať vo veci Asuánskej priehrady koordinovane. Dulles navrhol, aby sa z toho USA a Británia vyťahli, Lloyd súhlasil, že projekt treba nechať zhasnúť tak, aby egyptský premiér nemohol povedať, že to bolo vinou Západu.⁴

Počas návštevy Británie v apríli 1956 Nikita Chruščov naznačil, že Moskva by sa mohla pripojiť k zbrojnému embargu na Blízky východ a Egypti dostali hlásenia o dohode medzi Dullesom, Lloydom a Pineauom o dodávkach zbraní pre Izrael. Jeho riešením bolo vytvoriť náhradný zdroj dodávok spojením s komunistickou Čínou, ktorej USA bránili, aby zasadla v OSN. (Nutting 1972) Anglo-americké plány prešli previerkou, keď Egypt uznal 16. mája ČLR aj preto, aby si v prípade sovietskeho embarga, zabezpečil náhradný zdroj na dodávky zbraní.

J. F. Dulles okamžite zareagoval a povedal egyptskému veľvyslancovi Aḥmadovi Ḥusajnovi, že zakaždým, keď predstúpi pred Kongres, „hodia“ mu na hlavu otázku priehrady. Situácia v Kongrese vrie pre to, že USA poskytujú zbrane Saudskej Arábii, a nie Izraelu, a po uznaní komunistickej Číny Egyptom sa situácia zhorší. (Hoopes 1974) Keď Dullesa hnev prešiel, odstúpil od zámeru otvoreného trestania Káhiry. Uviedol, že Izrael aj ďalšie krajiny uznali červenú Čínu. Nesmieme konať na základe jednotlivého činu. Domnieval sa, že uznanie komunistickej Číny egyptským premiérom poukazuje na to, že nie si je istý, že by mohol natrvalo dostávať zbrane od Rusov. (Neff 1984, s.255)

Uznanie Číny rozhodne ovplyvnilo Kongres. Administratívne bolo jasné, že v zmenenej situácii nebude možné presvedčiť Kongres, aby vyhadzoval peniaze na priehradu. *Štátny department* sa ocitol v komplikovanej situácii: ak sa Džamāl ʿAbdannāšir obráti na ZSSR a priehradu budú stavať sovietski technici, bude sa to považovať za diplomatické víťazstvo ZSSR a za diplomatickú porážku Dullesa. Vhodným riešením bolo udržiavať v Egyptanoch nádej na financovanie priehrady, potichu realizovať dohodu Dullesa s Lloydom a nechať projekt zaspať. (Love 1969, s.

⁴ FO 371/121273, Foster Dulles-Selwyn Lloyd meeting, 3 May 1956.

294) Briti mali podobný názor, že sa netreba ponáhľať, ale egyptského premiéra zatiaľ treba držať v hre.

Trhlinou v anglo-americkej stratégii bolo to, že soviety mohli kedykoľvek ponúknuť financovanie priehrady. Briti a Američania by potom museli zmeniť politiku a pokračovať vo financovaní alebo stiahnuť svoju ponuku a zmieriť sa so sovietskou dohodou s Káhirou. Keď minister zahraničných vecí ZSSR Dmitrij Šepilov v polovici júna vyhlásil, že navštívi Egypt, veľvyslanectvo USA malo podozrenie, že ponúkne egyptskému premiérovi sovietske financovanie priehrady. (FRUS Volume XV 1956, s. 721) Ani jedna strana nebola pripravená prijať sovietsku výzvu. *Štátny department* nezáväzne navrhol konferenciu štátov, cez ktoré preteká Níl, ale Briti váhali a Hoover pripustil pred Makinsom, že Američania nemajú premyslenú stratégiu. Ďalší odklad Británie a USA prehĺbil nedorozumenie so Svetovou bankou a nevôľu Egyptanov. Eugene Black, ktorý 21. júna navštívil Káhiru, sa spýtal premiéra, prečo sa nemôže dohodnúť s Britániou a USA, keď banka je pripravená začať. Premiér odpovedal, že od februára ani z Londýna ani z Washingtonu nedostal odpoveď na egyptské návrhy zmien k *aides-mémoire* na podrobnosti financovania. *Foreign Office* a *Štátny department* nevzali do úvahy Blackovu radu, aby ako odpoveď na egyptské zmeny vydali konečné vyhlásenie a banka nikdy nebola informovaná o rozhodnutí Dullesa a Lloyda nechať financovanie zaspáť. (Love 1969, s. 325)

* * * * *

Washington chcel dosiahnuť zmenu postoja egyptského premiéra a jeho podriadenie sa návrhom USA tvrdým postupom, a nie ústupkami. Väčšina činiteľov zastávala názor, že Egypt treba pacifikovať a vedúcu úlohu v arabskom svete presunúť na Saudskú Arábiu. Podcenili však intenzitu vplyvu národnooslobodzovacieho hnutia v širokých masách arabskej spoločnosti a prehliadali ľahkosť, akou vedel využiť tento vplyv pri presadzovaní svojich zámerov. Americkí činitelia sa mýlili aj v úvahách na zmenu regionálneho vodcovstva a *Sa'ūdovci* v danej etape ani nepomýšľali, že by sa pripojili k protināširovskému prozápadnému arabskému tábora. (Kyle 1991, s. 100) Nezhody *Sa'ūdovcov* s Britániou vo veci oázy al-Būrājmī a ich tradične podozrievavé stanovisko voči *Hāšimovcom* prevážilo nad západnými výstrahami o údajnom egyptskom sprisahaní na zosadenie kráľa Sa'ūda.

Vývoj situácie začiatkom roku 1956 mal priamy vplyv na užšiu spoluprácu viacerých arabských štátov: v dňoch 6.-12. marca sa v Káhire uskutočnilo stretnutie šéfov vlád Egypta, Sýrie a Saudskej Arábie, venované otázkam politickej, hospodárskej a vojenskej spolupráce. V spoločnom komuniké sa jeho účastníci prihlásili k myšlienke zaručenia bezpečnosti

a obrany arabského sveta pred nebezpečenstvom agresie. (Politika SŠA na Arabskom Vostoke 1960, S. 102) Vyvrcholením tohto úsilia bolo stretnutie v Džidde, kde Egypt, Saudská Arábia a Jemen 20. apríla 1956 podpísali trojstrannú obrannú zmluvu. (Dokumenty k otázke blízkeho a stredného východu 1963, s. 244-247)

V júni 1956, keď posledné jednotky mali opustiť zónu priepľavu, atmosféra sa úplne zmenila. Civilné spoločnosti prevzali starostlivosť o základňu. Egyptská armáda bola nápomocná, krádeže materiálu prestali, ale britská vláda, ktorá tak tvrdošijne bojovala kvôli detailom na základni, teraz akoby strácala záujem o jej udržanie. Napriek tejto zmene však britský veľvyslanec v Káhire, Humphrey Trevelyan odporúčal držať sa základne. Súdiac podľa rukou písaného záznamu k jeho telegramu, logika tejto politiky už nebola vo vládných kruhoch presvedčivá. „Je ťažko pochopiť, prečo (veľvyslanec) považuje za politicky dôležité pre nás uchovať si pozíciu na základni až do skončenia zmluvy, keď priznáva, že niet nádeje, aby Egyptania predĺžili jej platnosť.⁵ Trvalo dlhý čas, kým toto egyptské posolstvo preniklo do vedomia, ale preniklo. Na schôdzi konanej v Chequerse⁶ 9. júna 1956 ako súčasť tvrdého znižovania stavov armády diktovaných finančnou nutnosťou, náčelníci štábov potvrdili, že ich vojenské plánovanie počíta s tým, že Británia si po roku 1961 základňu nepodrží. Ministerstvo vojny sa obratom pustilo do plánov sťahovania zariadení a upozornilo podnikateľov, aby znižovali stavy. Prestíž sa ešte stále rákala. Uzavretie základne musí byť hodnotené ako presun „do vopred pripravených pozícií“, v nijakom prípade nie ako „prosté vzdanie sa našich blízkovýchodných pozícií“.⁷ Avšak v strategickom a ekonomickom kontexte roku 1956 sa zdalo, že rok 1954 bol už veľmi dávno.

* * * * *

Po veľkom zhone, aby sa podmienky anglo-americkéj ponuky Egyptu dohodli do Vianoc 1955, nastala trápna prestávka. Išlo o *letter of intent* od Svetovej banky spojený s *aides-memoire* od oboch vlád. Tieto koncepty boli poslané vopred, aby bol zaručený súhlas Káhiry. Džamālovi ° Abdannāširovi sa nepáčil navrhovaný *letter of intent*. Zdalo sa, že dáva Svetovej banke s jej americkým prezidentom úplnú kontrolu nad egyptským hospodárstvom s tým

⁵ FO 371/118984 from Humphrey Trevelyan (Cairo), 29.6.1956.

⁶ Vidiecke sídlo britských premiérov.

⁷ FO 371/118984 Minute by Evelyn Shuckburgh, 12.6.1956.

cieľom, aby zabezpečila, že egyptské zdroje sa nebudú míňať na iné projekty a udržala pod kontrolou mieru inflácie, na ktorú bude pôsobiť taký veľký projekt. Ani prijatie všetkých podmienok nedávalo Egyptu záruku, že sa vybuduje kompletný projekt. Eugene Black, ktorý odletel do Káhiry, aby vyriešil ťažkosti, však zistil, že egyptskí činitelia chcú otvoriť mnohé veci, o ktorých si myslel, že už boli rozhodnuté vo Washingtone. *Štátny department* alarmovaný nebezpečenstvom, že rokovania sú na hrane kolapsu s Blackom pripraveným dať Džamālovi °Abdannāširovi ultimátum „berte alebo nechajte tak“, naliehavo prosil bankára, aby vzal do úvahy, že v hre sú „životne dôležité veci najvyššieho záujmu pre celý západný svet“.

Black reagoval začiatkom februára 1956 a namiesto konceptov pre Egypt zariadil výmenu listov, ktoré tak banka, ako aj egyptský premiér považovali za rozumné. Bola to konkrétna skúsenosť, ktorej niektoré momenty Džamāl °Abdannāšir potom spomenul v prejave v Alexandrii 26. júla. (Lamb 1987) Boli tam však *aides-memoire*. Džamāl °Abdannāšir začal postupne viacej dôverovať Svetovej banke ako západným vládam, a preto nechcel, aby sa uvádzalo, že Egypt žiadal Britániu a USA o granty. Chcel, aby sa tieto platili do banky, takže Egypt by mal v budúcnosti pri dodržiavaní ustanovení dohody dočinenia s bankou, a nie s vládami. Nepáčil sa mu odkaz, že následné granty budú závisieť od „okolností existujúcich v danom čase“, čím sa naznačovalo dobré finančné a hospodárske správanie Egypta.⁸

Postoj Kongresu proti Egyptu sa 16. mája prítvrdil tým, že Džamāl °Abdannāšir uznal ČLR a 25. mája egyptská tlač priniesla správu, že Džamāl °Abdannāšir navštíví Peking. Ako Eisenhower a Dulles dali Edenovi najavo v januári, „červená Čína“ bola témou, o ktorej sa v USA nedalo rozumne diskutovať. (Heikal 1986, s. 102-103) Preto bol účinok taký, že politická opozícia voči Vysokej asuánskej priehrade nesmierne zosilnela. Dulles musel brať vážne (hoci si nemyslel, že je to pre neho ústavne záväzná) rezolúciu senátneho finančného výboru, že „nijaké fondy poskytované podľa tohto zákona sa nesmú použiť na pomoc pri výstavbe Asuánskej priehrady“. Sľúbil, že bude konzultovať s výborom skôr, ako podnikne nejaké kroky. (Burns 1985, S. 85-86) Britskí činitelia privítali novinu o negatívnom názorovom posune voči Asuánskej priehrade vo Washingtone. Reakcia *Foreign Office* znepokojila Michaela Johnstona úradníka ministerstva financií zaoberajúceho sa priehradou, ktorého americká argumentácia vôbec nepresvedčila. Upozorňoval, že môže

⁸ FO 371/119050 from Trevelyan (Cairo), 8.2.1956; FO 371/119053 from Trevelyan, 5.3.1956.

dôjsť k novému tlaku na Spoločnosť Suezského prieplavu, alebo môžu byť vyvolané ťažkosťami v Zálive.“⁹ Aj Humphreya Trevelyana a Eugena Blacka sa dotkla nezdvorilosť, že Egyptania nedostali odpoveď na svoje doplnky a úpravy k *aides-memoire*. Vyslovili obavu, že otvorené sú len dve možnosti: buď pokračovať v rozhovoroch s egyptským premiérom, alebo raz a navždy zavrhnúť projekt.

Henry Byroade sériou dlhých telegramov urobil posledný pokus, aby Washington presvedčil vidieť veci tak ako on. V depeši z 26. mája poukázal na to, že Američanov ovládla dezilúzia, keď im egyptský premiér rovno a otvorene povedal, čo je v jeho silách urobiť a nezavádzal spôsobom typickým pre Blízky východ“. V depeši zo 16. júna naznačil paralely medzi prípadom dodávky zbraní Egyptu a prípadom Vysokej priehrady. (FRUS Volume XIV 1956, s. 682 – 683) V tom čase John Foster Dulles už prichádzal k názoru, že to nebude zlá vec, ak si priehradu vezmú na seba Rusi. Kládol otázku, či by bolo skutočne na prospech Západu desať až pätnásť rokov pevne kontrolovať egyptské hospodárstvo, ako to vyžadoval projekt? Neobviňoval by egyptský ľud Západ za odriekanie z toho vyplývajúce Britániu a USA, že nenáležíte zasahujú do jeho záležitostí? Na druhej strane, keď ZSSR prevezme projekt, soviety rýchlo zistia, že majú zbytočnú príťaž, ktorá im nakoniec neprinesie vďaka egyptského ľudu? (FRUS Volume XIV 1956, s. 731 – 734)

Jún 1956 bol bohatý na významné udalosti: 13. júna – na základe britsko-egyptskej zmluvy z 19. októbra 1954 – posledný britský vojak opustil egyptskú pôdu, čím sa po 74 rokoch skončila britská okupácia, jedna z temných stránok egyptskej histórie. O desať dní, 23. júna bola v referende potvrdená ústava Egyptskej republiky a za jej prezidenta bol zvolený Džamāl ʿAbdannāšir. Tým sa skončilo prechodné obdobie vyhlásené po úspešnej revolúcii v roku 1952. (Sorby 1998, s. 112) Prvý rodený Egyptan sa po 2500 rokoch stal vládcom tejto krajiny. Všetkých politických väzňov prepustili. Režim sa scivilizoval tým, že Rada revolučného velenia prestala mať ústavné funkcie. Objavilo sa niekoľko civilných členov vlády, vrátane nie menej ako troch vysoko kvalifikovaných inžinierov a takí *Slobodní dôstojníci*, ktorí zostali vo vláde zanechali svoje vojenské hodnosti s výnimkou ministra obrany, prezidentovho blízkeho priateľa, generálmajora ʿAbdalḥakīma ʿĀmira. (Heikal 1986) V novembri sa malo zísť národné zhromaždenie, po nestraničských, ale súťaživých voľbách, v ktorých mali po prvý raz možnosť voliť aj ženy.

⁹ FO 371/119055 Michael Johnson (Treasury) to J.F.S. Phillips (FO), 6.6.1956.

Nový prezident čakal s týmito zmenami, kým sa egyptská zem nezbaví britských vojsk, ktorých posledná skupina opustila Port Saíd 13. júna. Koniec sedemdesiatštyriročnej „dočasnej okupácie“ poznamenali trojdňové oslavy, na ktorých najvýznamnejším hosťom bol Dmitrij Šepilov, pozvaný ako šéfredaktor *Pravdy*, ktorý sa čoskoro stal ministrom zahraničných vecí ZSSR, a ktorého meno bolo spojené s úplným odmietnutím *stalinizmu* a s politikou rozširujúcej sa pomoci nekomunistickým nacionalistom. (Hajkal 1986, s. 433-435) Hoci Západ očakával skôr novú dramatickú sovietsku ponuku počas Šepilovovej návštevy, Asuánska priehrada bola len témou krátkej diskusie medzi ním a prezidentom. Podľa britských zdrojov Šepilov uviedol ten bod slovami, že odkedy sa stal ministrom zahraničných vecí, prešiel si egyptské námietky k poslednej ruskej ponuke. Tá ponuka obsahovala podmienku, že sa použijú len ruské materiály, stroje a technici a Džamāl °Abdannāšir povedal, že by ho príliš viazala k Východu. ZSSR teraz bol ochotný poskytnúť pomoc bez pridaných podmienok. (Sorby 2003, s. 186)

Americká správa, ktorú predložil Allen Dulles svojmu bratovi 27. júna a ktorá tvorila na druhý deň základ brífingu *Rady národnej bezpečnosti*, išla ďalej vo vyratúvaní podrobných návrhov, ktoré mal priniesť Šepilov. Ak boli pravdivé, ponuka sa musela zdať „nesmierne dobrá“, ako to pravdepodobný zdroj správy CIA neskôr nazval, hoci vytrvalý minister financií Humphrey povedal, že správa o sovietskej ponuke na výstavbu priehrady ho teší a dúfa, že Egyptania ju prijmú, lebo to je najlepšia vec, aká sa mohla Spojeným štátom prihodiť. Obe správy nechal Džamāl °Abdannāšir rýchle odložiť a Šepilovovi povedal, že radšej by o veci diskutoval znova v auguste, keď má byť na návšteve v Moskve. (FRUS Volume XV 1956, s.751 – 754)

Otázku nervózne prerokúvali v prezidentovom krúžku, kde bol najväšnivejším obhajcom „západného riešenia“ Aḥmad Ḥusajn, egyptský veľvyslanec vo Washingtone, ktorý bol práve v Káhire. Nastolil to prezidentovi tak, že teraz, keď sa konečne vymanili z nadvlády Británie, nie je rozumné dostať sa pod nadvládu Ruska. Presadzoval názor, že situáciu ešte možno zachrániť, ak Egypt stiahne svoje výhrady. Džamāl °Abdannāšir bol presvedčený, že USA už nemajú záujem pomôcť jeho režimu, ale rozhodol sa overiť si to tým, že splnomocnil Aḥmada Ḥusajna vrátiť sa do Washingtonu s príkazom stiahnuť všetky egyptské protinávhrhy, prijať západné *aides-mémoire* bez úprav a potvrdiť predošlý záväzok, že tam nebude nijaká sovietska účasť. Prezident Aḥmadovi Ḥusajnovi povedal: „Dokážem ti, že sa mylíš. Navštív

Dullesa a povedz mu, že sme prijali všetky jeho podmienky.“ (FRUS Volume XV 1956, s. 751 – 754) Džamāl ʿAbdannāšir bol presvedčený, že odpoveď Západu bude nakoniec záporná, čo však nemalo automaticky znamenať prijatie sovietskych návrhov. Namiesto toho uvažoval o znárodnení Spoločnosti Suezského prieplavu, aby mohol sám financovať výstavbu. Aḥmad Ḥusajn sa poponáhľal rozšíriť dobrú novinu o svojom mandáte o. i. Henrymu Byroadeovi, a tak sa informácia 11. júla dostala aj do Washingtonu a Londýna. Obe vlády teraz vedeli, že rozhodnutie už nemôžu ďalej odkladať.

John Foster Dulles 13. júla navštívil prezidenta v Gettysburgu, kde bol na liečení, a oznámil mu, že napriek egyptskej ústretovosti situácia si vyžaduje zmenu postoja. Keď sa z návštevy vrátil, povedal Rogerovi Makinsovi, že pre viaceré dôvody, ako stanovisko Kongresu, nespokojnosť Egypta s úsporným hospodárstvom a zníženými výdavkami na zbrojenie pre potreby stavby a inflačný účinok sa v projekte nebude pokračovať. Dodal, že bude lepšie Egyptanov o tom informovať a dať im nádej, že dostanú hospodársku pomoc v inej forme.¹⁰ Toto vyhlásenie je dôležité, lebo často sa uvádzalo, že Dullesova jednostranná akcia pri stiahnutí ponuky Egyptu bola urobená bez varovania Britov a proti ich vôli. Eden sám následne napísal, že „veľkým nešťastím pre nás bol nielen samotný fakt, ale aj jeho načasovanie, ktoré Dulles s nami nekonzultoval. Z toho dôvodu treba spresniť postupnosť telegramov. *Foreign Office* 14. júla dostal od Rogera Makinsa správu zo stretnutia s Dullesom, ktorá jasne signalizovala stiahnutie ponuky. Na okraj depeše Eden naznačil, že súhlasí. Dulles však dával Egyptanom nádej, že „získajú hospodársku pomoc v nejakej inej forme.“¹¹

V období medzi 11. a 13. júlom J. F. Dulles definitívne prešiel od vyčkávacieho stanoviska k rozhodnutiu stiahnuť západnú ponuku. Krátko predtým Dmitrij Šepilov ponúkol bezúročnú pôžičku 400 miliónov USD na priehradu, ktorú však Džamāl ʿAbdannāšir odmietol, pretože sa obával dlhodobej hospodárskej závislosti od Moskvy.¹² Takto mohol minister Dulles bez obáv riskovať protiegyptské kroky a navyše už vedel aj to, že Egypt je ochotný vzdať sa pozmeňovacích návrhov k britským a americkým podmienkam na financovanie priehrady. Dopoludnia 19. júla Dulles informoval Makinsa čo sa rozhodol povedať Egyptanovi. Britský názor bol v zásade

¹⁰ FO 371/119056 Washington to Foreign Office, 13.7.1956.

¹¹ FO 371/119056 from Makins (Washington), 14.7.1956.

¹² FRUS 1955-1957, Volume XV, s. 865.

zhodný s názorom USA, ale Británia by bola uprednostnila pomalší postup a nedala definitívne zamietnutie. Správa o tomto rozhovore došla do Londýna o 19,49 h (14,49 washingtonského času).¹³

Aḥmad Ḥusajn v dobrej nálade vošiel rovno do nastavenej pasce. Dulles hovoril pomaly, otvorene: rozličné argumenty, ktoré už viackrát použil za posledné mesiace sa sypali jeden za druhým: o nutnosti konzultovať štáty, ktorými preteká Níl; váha a trvanie hospodárskych záväzkov gniaviacich egyptský ľud, ktoré sa obrátia proti USA; nevhodnosť pracovných stykov s vládou, ktorá má úzke vzťahy s tými, ktorí sa usilujú poškodiť americké záujmy. Rozhodujúci je však stav americkej verejnej mienky, povedal Dulles otrasenému Aḥmadovi Ḥusajnovi, lebo nijaký projekt nie je dnes v USA taký nepopulárny ako Asuánska priehrada. Tlmočil rozhodnutie vlády USA o stiahnutí ponuky prispieť na financovanie Vysokej priehrady pri Asuáne sumou 56 miliónov USD. Svoj prejav skončil vyslovením nádeje, že sa do americko-egyptských vzťahov vráti pokoj a vyjadril presvedčenie, že keď berie do úvahy ďalšie hospodárske bremená, Egypťania by sa v súčasnosti mali púšťať do menej náročných projektov. Veľvyslanec neveril vlastným ušiam a spýtal sa, či správne porozumel, že projektu priehrady nebude poskytnutá nijaká pomoc. Dulles odpovedal, že porozumel správne. (Heikal 1986, s. 119-122) Bledý, rozčúlený veľvyslanec sa ponáhlal naspäť na veľvyslanectvo, aby oznámil novinku svojmu ministrovi zahraničných vecí Maḥmūdovi Fawzīmu do Káhiry. Na jeho prekvapenie, minister o veci už vedel. V rozpore s diplomatickou praxou Dulles totiž poskytol vyhlásenie tlači skôr, ako ho odovzdal dotyčnej krajine.

Americké rozhodnutie prekvapilo Londýn, svojou jednoznačnosťou, nie podstatou. Na druhý deň sa aj britská vláda rozhodla, že sa stiahne z projektu. (Lloyd 1980, s. 71) „Mr Dulles prijal rozhodnutie za nás“ znie rukou písaná nóta vo fascikloch *Foreign Office*.¹⁴ Tento názor v tom čase však neprevzali všetci britskí činitelia. John F. Dulles mal dva priame dôvody na stiahnutie ponuky: po prvé, bol pod silným tlakom Kongresu, aby znížil výdavky na zahraničnú pomoc. Po druhé, 17. júla predstavitelia bavlnárskej loby, ktorá nemala záujem na zvyšovaní egyptskej produkcie bavlny, k čomu by bolo vybudovanie priehrady prispelo, ho navštívili a vymohli si od neho sľub, že si záležitosť rozmyslí.

¹³ FO 371/119056 from Makins, 19.7.1956.

¹⁴ FO 371/119056 „Aswan Dam“. Handwritten, unsigned note.

Deň po stiahnutí pôžičky, 20. júla, Dulles obedoval s Henrym Lucem, oslavovaným vlastníkom časopisov *Time* a *Life* a jeho kolegom C. D. Jacksonom, ktorý strávil istý čas v štábe Bieleho domu ako expert na psychologickú vojnu. Dulles bol rozjarený a čulý. Vyhlásil, že jeho rozhodnutie o Asuánskej priehrade bol „najväčší šachový ťah, aký urobila americká diplomacia za dlhý čas“. Džamāl ʿAbdannāšir je odstavený, povedal so zjavným uľahčením, a nech by urobil čokoľvek, nemôže nám to uškodiť. Ak sa teraz obráti na Rusov a oni povedia „nie“, to podkope celú štruktúru posledných sovietskych hospodárskych dobrodružstiev na celom svete. Ak budú sovieti súhlasiť, že dajú egyptskému prezidentovi jeho priehradu, tak my vypracujeme plány, aby sme to nafúkli v satelitných krajinách, že ich životné podmienky sú také mizerné preto, lebo sovieti rozdávali milióny Egyptu. (Love 1969, S. 322) *Time* v nasledujúcom čísle lojálne vychvaľoval Dullesov krok ako prácu majstrovského šachistu. Len Couve de Murville vo Washingtone šípil v tom rozhodnutí niečo zlé. Činiteľom *Štátneho departmentu* povedal, že náhle stiahnutie ponuky bolo hlúpe, pretože nevyhnutne vyvolá reakciu egyptskej vlády. „Čo môže urobiť?“ pýtali sa uveličení činitelia. Urobia niečo okolo Suezú, povedal Couve de Murville. „Je to jediný spôsob ako sa môžu dotknúť západných krajín.“ (FRUS Volume XV 1956, s. 868 – 869)

Pre dobre informovaných to bola jasná predzvesť udalostí, ktoré prídu a londýnske *The Times* z toho urobili na druhý deň hlavný článok. Po stretnutí s mužmi z bavlnárskej loby sa Dulles rozhodol, že bude príhodné, ak varovanie pre egyptského prezidenta bude zjavnejšie. To isté popoludnie zavolať prezidentovi, aby získal jeho súhlas na prehodenie asuánskeho projektu cez palubu. D. Eisenhower, ktorý práve hral golf, a ktorého záujem o priehradu bol prinajmenej nezaujatý, povedal Dullesovi, aby sa do toho pustil. Tým boli kocky hodené a urobený prvý krok k suezskej katastrofe.

Počas stretnutia s egyptským veľvyslancom J. F. Dulles pripomenul, že Američania došli k záveru, že Egypt úzko spolupracuje so silami, ktoré nemajú priateľské postoje voči záujmom USA. „Zdá sa, že naše dve krajiny v mnohých smeroch nedržia spoločný krok“, dodal minister. (Heikal 1986, s. 115) Džamāl ʿAbdannāšir hoci počítal s týmto vývojom, bol namrzený: „To nie je stiahnutie ponuky“ povedal Maḥmūdovi Fawzīmu a Muḥammadovi Hajkalovi, „toto je útok na režim a výzva egyptskému ľudu, aby ho zvrhol“. (Neff 1984, s. 262, Meikal 1972, s.68) *Slobodní dôstojníci* nadobudli presvedčenie, že cieľom akcie

USA je nielen zvrhnúť ich prezidenta, ale aj zničiť ich revolúciu. Cítili, že musia konať rýchlo, aby si zachovali dôveryhodnosť a udržali egyptskú prevahu v arabskom svete. Nečakané odvetné opatrenie prišlo 26. júla 1956. Egyptský prezident vystúpil pred obrovským ľudovým zhromaždením v Alexandrii, kde na záver svojho prejavu prečítal dekrét o znárodnení Spoločnosti Suezského prieplavu. Povedal, že Spoločnosť je registrovaná ako egyptská a akcionári dostanú náhradu na základe trhovej ceny podľa záverečného kurzu účastín na parížskej burze z predošlého dňa. Výnosy z plavby prieplavom sa mali využiť na financovanie výstavby Vysokej asuánskej priehrady. Nezaujaté právne analýzy ukázali, že egyptský prezident neporušil zákon: Spoločnosť bola registrovaná v Egypte a podliehala egyptským zákonom.

Historická pamäť v Británii, ktorá sa bolestne prispôbovala hodnotám dvadsiateho storočia a len pomaly sa vyrovnávala so svetom, v ktorom slovo „kolónia“ bolo odporné, sa zrazu rozbúrila. Znárodnenie prieplavu vtiahlo do hry psychózu. To bola paralela nemeckého vstupu do Porýnia v roku 1936: kritická hranica, spoza ktorej už nieto návratu. Niečo cvaklo v mníchovskú nastavenom mozgu premiéra Edena a ďalších konzervatívco. Egyptský prezident spáchal „akt agresie“, preto musí byť odstránený, aby bol zachránený svetový mier. Podobne hystericky reagovala aj francúzska vláda Guy Molleta, ktorá nedokázala poraziť povstanie v Alžírsku a svoj neúspech propagandisticky pripisovala podpore Egypta Alžírsku. Obe európske mocnosti reagovali ako urazení kolonizátori, ale nemohli okamžite zaútočiť na Egypt, pretože nemali pripravené invázne jednotky. Napriek tomu začali pripravovať útočné plány, ktoré zrealizovali vo forme agresívneho útoku na Egypt na prelome októbra a novembra 1956. Ich „suezské dobrodružstvo“ znamenalo súmrak tradičného kolonializmu na Blízkom východe.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. BURNS, W. (1985) : *Economic Aid and American Policy Toward Egypt, 1955-81*. Suny: Albany, 1985. 285 s. ISBN10: 0-87395-868-3.
2. *Dokumenty k otázke Blízkeho a Stredného východu*. Praha: Ministerstvo zahraničných vecí, 1963. 532 s.
3. EISENHOWER, D. D. (1965): *The White House Years. Waging Peace, 1956 – 1961*. New York: Doubleday, 1965. 741 s.
4. FRUS. (1956): *Foreign relations of the United States, 1955-1957. Arab - Israeli*

- dispute. In: *Foreign relations of the United States*, 1956, Volume XV.
5. FRUS. . (1955): *Foreign relations of the United States, 1955-1957. Arab - Israeli dispute*. In: *Foreign relations of the United States*, 1956, Volume XIV.
 6. GOLDSCHMIDT, Jr., A. (2004) *Modern Egypt. The Formation of a Nation State*. Boulder, Col.: Westview Press, 2004. 242 s. ISBN-10: 0813338867.
 7. HAJKAL, M H. (1987): *Milaffāt as-Suwajs*. [Suezské fascikle]. Káhira: Al-Ahrām, 1987.
 8. ḤARRĀZ, as-Sajjid Radžab. (1970): *Al-madchal ilā tārīḥ Miṣr al-ḥadīt, 1517 – 1882*. [Úvod do moderných dejín Egypta]. Káhira: Dār an-nahḍa al-^ḥarabīja, 1970.
 9. HEIKAL, M. (1972): *Nasser. The Cairo Documents*. London: New English Library, 1972. 328 s. ISBN 10: 0450012239.
 10. HEIKAL, M. (1986): *Cutting the Lion's Tail. Suez Through Egyptian Eyes*. London, Andre Deutsch, 1986. 238 s. ISBN 10: 0233979670.
 11. HOOPEs, T. (1974). *The Devil and John Foster Dulles*. London: Andre Deutsch, 1974. 562 s. ISBN-10: 0316372358.
 12. HUREWITZ, J. C. (1956): *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record*. Volume 2 1914 – 1956. D. Van Nostrand Company, Inc. 1956.
 13. KYLE, K. (1991): *Suez*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1991. 684 s. ISBN-10: 1848855338.
 14. LAMB, R. (1987): *The Failure of the Eden Government*. London: Sidgwick and Jackson, 1987. 340 s. ISBN 10: 0283995343.
 15. LLOYD, S. (1980): *Suez 1956*. London: Hodder and Stoughton, Coronet Books, 1980. 268 s. ISBN-10: 0224016601.
 16. LOVE, K. (1969): *Suez: Twice-Fought War*. New York: McGraw-Hill, 1969. 767 s. ISBN-10: 007038780X.
 17. LUCAS, W. S. (1996): *Divided We Stand. Britain, the US and the Suez Crisis*. London: Sceptre, 1996, 399 s. ISBN-10: 0340536667.
 18. MURPHY, R. (1964): *Diplomat among Warriors*. New York: Doubleday, 1964. 470 s. ISBN-10: 083717693X.
 19. MUSIL, A. (1935): *Dar Nilu. Nový Egypt*. Praha: Melantrich, 1935. 294 s.
 20. MUŠṬAFĀ, A. A. (1967): *Muškilat qanāt as-Suwajs, 1854 – 1958*. [Problém Suezského prieplavu]. Káhira: Maḥad al-buḥūt wa ad-dirāsāt al-^ḥarabīja, 1967.
 21. NEFF, D. (1984): *Warriors for Jerusalem. The Six Days That Changed the Middle East*. New York: Linden Press/Simon & Schuster, 1984. 430 s. ISBN-10: 0915597578.
 22. NUTTING, A. (1972): *Nasser*. New York: E.P. Dutton and Co., Inc., 1972. 492 s. ISBN-10: 0525164154.
 23. O'BRIEN, P. (1966): *The Revolution in Egypt's Economic System. From Private Enterprise to Socialism, 1952 – 1966*. London: Oxford University Press, 1966.
 24. *Politika SŠA na Arabskom Vostoke*. Moskva: Izdateľstvo vostočnoj literatury, 1961.
 26. SAYED-AHMED, Muhammad Abd el-Wahab. (1989): *Nasser and American Foreign Policy, 1952 – 1956*. London: Laam, 1989. 224 s. ISBN10: 9774242645.

27. SHUCKBURGH, E. (1986): *Descent to Suez. Diaries 1951-56*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1986. 380 s. ISBN10: 0393024148.
28. SORBY, K. (1998): *Egyptská revolúcia 1952*. Bratislava: VEDA, 1998. 136 s. ISBN 978-80-224-0558-2.
29. SORBY, Karol R. *Suez 1956. Súmrak tradičného kolonializmu na Blízkom východe*. Bratislava: VEDA, 2003. 348 s. ISBN 978-80-224-0782-8.
30. *SSSR i arabskije strany, 1917 – 1960. Dokumenty i materialy*. Moskva: Gosudarstvennoje izdatel'stvo političeskoj literatury, 1961.
31. JOHN, R. (1960): *The Boss. The Story of Gamal Abdel Nasser*. New York: McGraw-Hill, 1960. 325 s.
32. TREVELYAN, H. (1970): *The Middle East in Revolution*. London: Macmillan Company, 1970. ISBN-10: 0333113365.
33. TUGANOVA, O. (1960): *Politika SŠA i Anglii na Blížnem i Srednem Vostoke*. Moskva: Izdatel'stvo Instituta meždunarodnych otnošenij, 1960.

INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

Medzinárodné vzťahy sú interdisciplinárny vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. Vychádza štyrikrát ročne, v marci, júni, septembri a v decembri. Uzávierky jednotlivých čísiel sú každoročne 15.12., 15.3., 15.6. a 15.9. Všetky príspevky sú pri zachovaní obojstrannej anonymity recenzované minimálne dvomi oponentmi.

Časopis Medzinárodné vzťahy (ISSN 1336-1562 tlačaná verzia, ISSN 1339-2751 online) je zaregistrovaný v Zozname periodickej tlače Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, evidenčné číslo EV 4785/13. Časopis je indexovaný v databázach Erih Plus, ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, DOAJ a Index Copernicus a cieľom redakčného kolektívu je zvyšovanie počtu a kvality citačných databáz, v ktorých je zaradený.

Časopis publikuje pôvodné vedecké články, diskusie, prehľady, informácie a recenzie z oblasti medzinárodných ekonomických, politických, právnych a kultúrnych vzťahov. Témy prijímaných článkov zahŕňajú (ale neobmedzujú sa na):

- históriu medzinárodných hospodárskych vzťahov
- medzinárodný obchod
- medzinárodné investície
- medzinárodnú migráciu
- aktuálne medzinárodnoekonomické problémy
- aktuálne medzinárodnopolitické problémy
- analýzu súčasných a minulých konfliktov
- medzikultúrne vzťahy
- medzinárodné právo obchodné
- medzinárodné právo verejné

Časopis Medzinárodné vzťahy publikuje články v anglickom, slovenskom a českom jazyku. Anglické články majú vo všeobecnosti prednosť pred slovenskými a českými článkami, hlavným kritériom je však kvalita.

ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

The Journal of International Relations is an interdisciplinary scientific journal of international political, economic, cultural and legal relations, published by the Faculty of International Relations at the University of Economics in Bratislava, Slovakia. It is published quarterly, always in March, June, September and December. Papers are to be submitted by December 15, March 15, June 15 and September 15 of each year. All papers undergo a double-blind peer review process by at least two referees.

The Journal of International Relations (ISSN 1336-1562 print, ISSN 1339-2751 online) is registered with the Ministry of Culture of the Slovak Republic (EV 4785/13). The journal is currently covered by Erih Plus, ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, DOAJ and Index Copernicus databases. The goal of the editorial board is to increase the impact of the journal and the number of databases covering the journal.

The Journal of International Relations wishes to publish high-quality original scientific papers, discussions, surveys, short communications and book reviews from the field of international economic, political, legal and cultural relations. The topics of published papers include, but are not limited to:

- history of international economic relations
- international trade
- international investment
- international migration
- current international economic issues
- current international political issues
- analysis of current and past conflicts
- intercultural relations
- international trade law
- public international law

The Journal of International Relations publishes papers in English, Slovak and Czech languages. Generally, English papers have precedence before Slovak and Czech papers; however, the main criterion is quality of research.

INŠTRUKCIE PRE AUTOROV

Príspevky do časopisu Medzinárodné vzťahy sa predkladajú elektronicky v programe MS Word na e-mailovú adresu redakcie **mv.fmv@euba.sk**. Predpokladá sa, že príspevky neboli dosiaľ publikované ani odoslané na publikovanie inde. S článkom sa predkladá aj prehlásenie o originalite.

Autor je zodpovedný za formálnu a odbornú správnosť svojho článku. Články musia popri obsahových náležitostiach spĺňať formálne kritériá – formát strany „ISO B5“, okraje 2 cm zo všetkých strán, riadkovanie 1,15, písmo Times New Roman, veľkosť písma 11. Každý článok musí obsahovať abstrakt a kľúčové slová v slovenskom/českom jazyku, abstrakt a kľúčové slová v anglickom jazyku, 1 – 3 kódy JEL klasifikácie podľa Americkej asociácie ekonómov, korektné určenie všetkých grantov a programov, s ktorých podporou článok vznikol a na samostatnom liste plné meno, tituly, adresu, e-mail a telefónne číslo všetkých autorov. V článku treba definovať skúmaný problém, stanoviť ciele, použité metódy a identifikovať závery a prínosy. Šablóna príspevku je k dispozícii na webovej stránke časopisu **http://fmv.euba.sk/casopisy/casopis_mv/**. Upozorňujeme autorov, aby dodržali predpísanú šablónu, v opačnom prípade bude článok vrátený na prepracovanie podľa stanoveného vzoru, čo môže viesť k jeho oneskorenej publikácii.

Redakčné uzávierky sú každoročne **15.12.**, **15.3.**, **15.6.** a **15.9.** V mesiaci po uzávierke prebehne obojstranne anonymné recenzné konanie s minimálne dvomi oponentmi. Autori, ktorých príspevky budú v recenznom konaní pozitívne hodnotené, budú kontaktovaní e-mailom. Čas na zapracovanie pripomienok oponentov je spravidla 2 až 4 týždne. Autorské korektúry treba odoslať na e-mailovú adresu redakcie najneskôr do 3 pracovných dní od notifikácie.

Príspevky doručené po stanovených termínoch budú zaradené do nasledujúceho recenzného konania. Na uverejnenie článku v časopise neexistuje právny nárok.

GUIDE FOR AUTHORS

The manuscript submission process is fully electronic. All papers received by the editor (**mv.fmv@euba.sk**) will undergo a double-blind peer review process. Submission of a paper implies that the work has not been published previously and that it is not under consideration for publication elsewhere. Author's declaration of originality must be submitted along with the paper.

The sole responsibility for formal and scientific contents of each paper is borne by its author. Each paper must follow the formatting instructions – file format: MS Word, page size: “ISO B5”, margin: 2 cm from all sides, spacing 1.15, font: Times New Roman, font size: 11. Each paper must include abstract and key words in English, 1 – 3 codes, following the Journal of Economic Literature classification system, if applicable, the names and ID numbers of grants and programs funding the author's research and on a separate page, full names, academic degrees, addresses, e-mails and phone numbers of all authors. It is necessary to explicitly state research problem, goals, methods used, conclusions and contributions of the paper. All papers must follow the journal template which is available at **<http://fmv.euba.sk/journal.html>**, otherwise they will be returned for re-formatting.

Deadlines for submission are **December 15th**, **March 15th**, **June 15th** and **September 15th**. All papers will undergo a double-blind peer review process. Authors generally have 2 to 4 weeks to revise articles and incorporate reviewers' comments. Proofs should be returned by e-mail within 3 days of their receipt.

The editorial board has an exclusive right to accept/reject papers.

Medzinárodné vzťahy Journal of International Relations 2/2016

Ročník XIV.
Volume XIV.

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, ročník XIV., 2/2016.

Hlavná redaktorka / Editor-in-chief:

Eudmila LIPKOVÁ

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board:

Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR

University of Malaya, Malaysia

Doreen BEKKER

Rhodes University, South Africa

Alexandru BURIAN

Moldavian Association of International Law, Moldova

Eva CIHELKOVÁ

Pan-European University, Slovakia

Alan V. DEARDORFF

University of Michigan-Ann Arbor, USA

FÁBIÁN Attila

University of West Hungary, Hungary

Tatiana FILOSOFOVA

NRU Higher School of Economics, Russia

François GEMENNE

Sciences Po, France

Otmar HÓLL

University of Vienna, Austria

Edward H. HUIJBENS

University of Akureyri, Iceland

María Teresa INFANTE Caffi

University of Chile, Chile

Siti Rohaini Binti KASSIM

University of Malaya, Malaysia

LI Hsi-Mei

Chinese Culture University, Taiwan

Klavdij LOGOŽAR

University of Maribor, Slovenia

Stanislav MRÁZ

College Danubius, Slovakia

Julija NESTERENKO

Russian State University for the Humanities, Russia

Rebecca NEUMANN

University of Wisconsin-Milwaukee, USA

Jan OSTOJ

Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland

Hakan G. SICAKKAN

University of Bergen, Norway

Karol SORBY

University of Economics in Bratislava, Slovakia

František ŠKVRNDA

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Pavel ŠTURMA

Charles University in Prague, Czech Republic

Chong-Ko Peter T'ZOU

Tamkang University, Taiwan

Harun UÇAK

University of Nigde, Turkey

Jolita VVEINHARDT

Vytautas Magnus University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor:

Samuel GODA

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Časopis je zaregistrovaný na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky
EV 4785/13.

ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print)

ISSN 1339-2751 (online)